

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Ateismi opettajien silmin

Kartoitus katsomusaineiden opettajien ateismi-näkemyksistä

Joonas Huttunen
Uskontotieteen maisterintutkielma
Toukokuu 2023

Tiivistelmä

Tiedekunta: Teologinen tiedekunta

Maisteriohjelma: Teologian ja uskonnotutkimuksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Uskontotiede

Tekijä: Joonas Huttunen

Työn nimi: Ateismi opettajien silmin – Kartoitus katsomusaineiden opettajien ateisminäkemyksistä

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu 2023

Sivumäärä: 75 (sisältäen lähteet) + 8 sivua liitteitä

Avainsanat: ateismi, katsomusaineiden opettajat, ateismin tutkimus, uskontotiede.

Ohjaaja: Terhi Utriainen

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Tässä maisterintutkielmassa selvitetään katsomusaineiden eli uskonnon- ja elämäntutkimustiedon opettajien näkemyksiä ateismiin liittyen ja tarkastellaan opettajien oman vakaumuksen mahdollisia vaikutuksia heidän näkemyksiinsä. Aiheesta ei ole tehty aikaisempaa tutkimusta ainakaan Suomessa, jonka vuoksi työ toimii kartoittavana tutkimuksena. Tarkoituksena on etsiä uusia näkökulmia ja nostaa esiin aineistosta löytyviä teemoja. Toivoisin tutkielman toimivan ponnahduslautana laajemmalle tutkimukselle aiheesta.

Työ on toteutettu kyselytutkimuksena, jossa vastaajille esitettiin kymmenen ateismiin liittyvää väitettä. Vastaajat vastasivat jokaiseen väitteeseen ensin valmiiden vaihtoehtojen avulla, jonka jälkeen he perustelivat vastauksiaan avoimeen vastauskenttään. Tutkimukseen osallistui 49 katsomusaineiden opettajaa.

Tutkimuksen analyysissä menetelmänä käytetään laadullista sisällönanalyysia ja teemoittelua, jonka lisäksi vastauksia esitetään graafisten kuvioiden avulla. Jokainen väite ja niihin annetut vastaukset analysoidaan erikseen niin, että ensin katsotaan suljettujen vastausten perusteella yleistä mielikuvaa väitteestä. Tämän jälkeen tarkastellaan vastaajien vakaumuksia ja avoimia vastauksia. Avoimista vastauksista etsitään yhteisiä teemoja. Huomiota kiinnitetään myös vastaajien vakaumusten mahdollisiin vaikutuksiin vastauksissa.

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että tutkimukseen osallistuneet katsomusaineiden opettajat pitävät ateismia yhtenä vakaumuksena muiden joukossa, eivätkä pidä sitä erityisen äärimmäisenä tai jyrkkänä. Vastaajien vakaumuksella on pientä vaikutusta siihen, ovatko he väitteen kanssa samaa vai eri mieltä. Avoimissa vastauksissa vakaumuksen perusteella ei yleisesti löydy mitään selkeitä teemoja.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. ATEISMIN TUTKIMUS JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	2
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN POHJA: MITÄ ON ATEISMI JA MITEN SIIHEN ON SUHTAUDUTTU?	4
2.1. ATEISMIN MÄÄRITTELYÄ	4
2.1.1. Ateismin muotoja	5
2.1.2. Usateismi: Analyyttinen käsite vai populaarin ilmiön nimi?	7
2.1.3. Ateismi ja sukupuoli.....	9
2.2. ATEISMI MAAILMALLA.....	10
2.2.1. Ateismi mediassa	12
2.2.2. Ateistit nähdään epäluotettavina ja moraalittomina	14
2.2.3. Ateismi Suomessa.....	16
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS: AINEISTO JA METODI	20
3.1. AINEISTON HANKINTA KYSELYTUTKIMUKSEN AVULLA	20
3.2. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA VASTAAJAT	22
3.3. KATSOMUSAINEIDEN OPETUS.....	26
4. ANALYYSIN TULOKSET	27
4.1. Väite yksi: ATEISMI EI OLE ÄÄRIMMÄISTÄ, MUTTA JOTKUT ATEISTIT OVAT	27
4.2. Väite kaksi: ”EI TIETENKÄÄN TARVITSE VIHATA”	31
4.3. Väite kolme: VAKAUMUS MUIDEN JOUKOSSA	35
4.4. Väite neljä: ”EIPÄ KATSOMUKSESI YLEISESTI MUITA KIINNOSTA”	39
4.5. Väite viisi: ”EMME OPETA USKOMAAN, VAAN USKONNOISTA”	44
4.6. Väite kuusi: OMASTA VAKAUMUKSESTA PUHUMINEN ON OPETTAJAN OMA PÄÄTÖS.....	49
4.7. Väite seitsemän: KUINKA TULKITA OPETUSSUUNNITELMAA?	53
4.8. Väite kahdeksan: ”MIKSI OLISI HYVÄ MUUTOS KUMPAANKAAN SUUNTAAN?”	57
4.9. Väite yhdeksän: ATEISMIIN LIITTYY TIETEELLINEN MAAILMANKUVA ”VARMAANKIN AIKA USEIN”	61
4.10. Väite kymmenen: ATEISMIN MEDIANÄKYVYYS ON KATSOJASTA KIINNI.....	63
5. LOPUKSI	68
5.1. YHTEENVETO	68
5.2. REFLEKTIO OPPIMISPROSESSISTA JA LOPPUSANAT	70
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	71
VERKKOLÄHTEET	74
LIITTEET	76
<i>Liite 1. Kyselytutkimuksen sisältö</i>	76
<i>Liite 2. Kyselytutkimuksen ensimmäinen saateviesti</i>	82
<i>Liite 3. Kyselytutkimuksen toinen saateviesti</i>	83

1. Johdanto

Tarkastelen maisterintutkielmassani ateismiin ja ateisteihin suhtautumista suomalaisten katsomusaineiden (uskonto ja elämänkatsomustieto) opettajien näkökulmasta. Aihe ja sen rajaus kumpuavat molemmat henkilökohtaisesta elämästäni. Olen itse katsomukseltani ateisti ja toiminut pari vuotta uskonnon, sekä elämänkatsomustiedon opettajana. Ateismiin suhtautumiseen kiinnostukseni on ottanut kimmokkeen pääasiassa yhdysvaltalaisesta keskustelusta, jota näkee niin YouTube-videoissa ja niiden kommenttikentissä, kuin myös tieteellisellä kentällä. Yhdysvalloissa ateistien asemaa on tutkittu enemmän kuin Suomessa. Ateistit ovat siellä pieni ja melko epäsuosittu ryhmä. Minulla ei ole minkäänlaista olettamusta, että Suomessa tilanne olisi sama, täällä kun ei tunnuta juuri välittävän ihmisen katsomuksesta, suuntaan tai toiseen. On kuitenkin kiinnostavaa tarkastella, millä tavalla Suomessa ateistit sitten nähdään. Katsomusaineen opettajat ovat tekemisissä aiheen kanssa, joten heidän näkemyksensä on mielestäni erittäin kiinnostava ja vastaajina oletan heidän edustavan otollista ryhmää. Tuon esiin oman positioni tutkittavaan aiheeseen, sillä koen sen tiedostamisen olevan tärkeää tutkielman kannalta.

Työ on kartoittava tutkimus katsomusaineen opettajien näkemyksistä ateismiin liittyen, jossa metodina käytetään laadullista sisällön analyysia ja teemoittelua. Tutkimus toteutettiin teettämäni kyselytutkimuksen avulla, jonka lähetin katsomusaineen opettajien Facebook-ryhmiin. Vastauksia tuli lopulta ”vain” 49, joka vahvasti kartoittavan- ja laadullisen tutkimusotteen valinnan, joskin työssä käytetään hieman myös määrälliselle tutkimukselle perinteisiä menetelmiä. Pääasiallinen tutkimus kysymykseni on: *Minkälaisia näkemyksiä katsomusaineen opettajilla on ateismista?* Tätä lähdin selvittämään kymmenellä ateismiin liittyvällä väitteellä, joihin vastaajat vastasivat suljettujen ja avoimien vastausvaihtoehtojen avulla. Minua kiinnosti myös selvittää, vaikuttaako vastaajien oma vakaumus heidän näkemyksiinsä.¹ Tämä oli ensimmäinen kerta kyselytutkimuksen parissa, joten oppimisprosessi oli melkoinen ja loppureflektiossa kerronkin hieman kokemuksiani työn parissa.

Tutkielma etenee seuraavalla tavalla: Seuraavassa alaluvussa teen katsauksen ateismin aiempaan tutkimukseen, esittelen teoreettisen viitekehitykseni ja pohdin oman tutkimukseni asettumista ja merkitystä tutkimuskentällä. Tämän jälkeen pääluvussa kaksi kerron ateismista ja siihen suhtautumisesta maailmalla ja Suomessa. Luku jakautuu kahteen alalukuun; 2.1

¹ Tulini käyttäneeksi kyselylomakkeessa termiä vakaumus, sanan katsomus sijasta, jonka takia läpityön pitäydyin termissä vakaumus.

Ateismin määrittelyä ja 2.2 Ateismi maailmalla, joista ensimmäisessä kerrotaan ateismin määrittelytavoista, muodoista ja katsotaan, minkälaisia ovat tyypilliset ateistit. Toisessa alaluvussa tarkastellaan, millä tavalla ateismi näkyy ja miten siihen suhtaudutaan, niin maailmalla kuin Suomessakin. Kolmas pääluku käsittelee tutkimuksen toteutusta, jossa kerron tutkimuksen metodista, aineistosta. Tämän jälkeen neljännessä luvussa analysoin vastaajien vastauksia väite kerrallaan. Viimeisessä luvussa viisi, teen yhteenvedon ja reflektoin oppimisprosessia ja tutkimusta. Tutkielman loppuun tulevat lähteet ja liitteet.

1.1. Ateismin tutkimus ja teoreettinen viitekehys

Ateismista on tullut yhtä näkyvämpää 2000-luvun puolivälin jälkeen niin sanotun uusateismin ”nousun” myötä. Tämä on johtanut siihen, että myös ateismin tutkimus on lisääntynyt viime vuosien aikana huomattavasti. Tämän lisäksi tutkimus on muuttanut muotoaan. Siinä missä aiheet lähestyttiin ennen uskonnon merkityksen vähenemisen kautta, nykyään tutkijoita kiinnostaa ateistit itse ja se, miten he kokevat oman ateisminsa.² Suomessa ateismia on tutkinut etenkin uskontotieteilijä Teemu Taira. Mainitsen hänet erikseen, sillä oma teoreettinen viitekehyseni pohjautuu aikaisempaan ateismin tutkimukseen ja varsinkin Tairan lukuisiin teoksiin.

Oman tutkielmani aihetta eli ateismiin suhtautumista tai näkemyksiä ateismista/ateisteista ei varsinkaan Suomessa ole juurikaan tutkittu. Tietääkseni aiheesta löytyy kaksi suomalaista teosta: Tairan *Väärin uskottu* ja Kimmo Ketolan (et.al.) *Uskonto suomalaisten elämässä*, joissa aihetta käsitellään. Teosten perusteella vaikuttaa siltä, että Suomalaisille on tyypillistä välinpitämättömyys ja maltillinen suhtautuminen niin uskonnollisuuteen kuin uskonnottomuuteenkin.³

Yhdysvaltojen puolella ateismin asemasta ja heihin suhtautumisestaan on tehty enemmän tutkimusta. Tämä johtunee Yhdysvaltojen omanlaisesta uskonnollisesta kentästä ja siitä, että siellä ateistien asema on hyvin erilainen kuin esimerkiksi Suomessa. Ateistit ovat Yhdysvalloissa olleet aina ryhmä, johon on suhtauduttu kielteisesti ja joiden ei katsota edustavan amerikkalaisia arvoja. Tämä näkyy muun muassa siinä, että melkein puolet yhdysvaltalaisista ei hyväksyisi lapsensa avioliittoa ateistin kanssa ja he kokevat enemmän syrjintää kuin muut uskonnottomat.⁴

² Lee 2022, 19.

³ Ketola et. al. 2011, 23.

⁴ Taira 2014, 126–127.

Oman tutkimusaiheeni eli katsomusaineiden opettajien ateismiin (tai muihinkaan vakaumuksiin) kohdistuvista näkemyksistä ei tietääkseni ole Suomessa aikaisemmin tehty tutkimusta. Vaikuttaa siltä, että Suomessa katsomusaineen opettajiin liittyvä tutkimus koskee yleensä katsomusaineiden tulevaisuutta ja sitä, minkälaista on laadukas katsomusaineen opetus. Yhdysvalloista löytyy jonkin verran tutkimusta opettajien omasta vakaumuksesta ja sen vaikutuksesta opetukseen, mutta Suomessa aiheesta ei näytä olevan juurikaan tutkimusta, paria pro gradu -tutkielmaa lukuun ottamatta. Ateismiin tai uskonnottomuuteen suunnattua tutkimusta ei tältä saralta ole tietääkseni ollenkaan ainakaan Suomessa ja ulkomaisiakaan artikkeleita tai kirjoja ei osunut silmiini.

Tämän vuoksi oman tutkimukseni kaltaiselle työlle on tilaa ja henkilökohtaisen mielipiteeni mukaan myös tarvetta. Katsomusaineen opettajat ovat niin uskonnollisten kuin uskonnottomien/ateististen vakaumusten kanssa tekemisissä päivittäin ja heidän vastuullaan on opettaa seuraavalle sukupolville näistä asioista. Tämän vuoksi koen, että tutkimusta katsomusaineen opettajien vakaumuksista ja heidän näkemyksistään, sekä tapaan opettaa niistä olisi tärkeää tehdä laajempaakin selvitystä. Oma työni on mittakaavaltaan hyvin pieni, mutta tarkoitus onkin tehdä alustavaa kartoitusta aiheeseen, josta ei ole vielä tehty tutkimusta. Tämän lisäksi ateisteihin ja ateismiin suhtautumisesta Suomessa on niin vähän tutkimusta, että työni istuu myös tähän aiheenpiiriin hyvin. Toivoisin työni toimivan inspiraationa ja ponnahduslautana jollekin laajemmalle ja isommalle tutkimukselle näiden aiheiden piirissä.

2. Tutkimuksen teoreettinen pohja: Mitä on ateismi ja miten siihen on suhtauduttu?

2.1. Ateismin määrittelyä

Ateismin täsmällinen määrittely ei ole täysin ongelmatonta. Etymologisesti sanan ateismi juuret löytyvät Antiikin Kreikasta, jossa ”a-” tarkoitti: *ei* tai *ilman* ja ”theos” tarkoitti *jumalaa*. Suoraan käännettynä ateismi tarkoittaa siis ”ei-jumalaa” tai ”ilman jumalaa”.

Akateemisellakaan tasolla ei vallitse täydellistä yksimielisyyttä käsitteen käytöstä. Oxfordin käsikirja ateismista (*The Oxford Handbook of Atheism*) antaa muutamia määritelmiä, esimerkiksi:

- Ateismi on uskoa, että Jumalaa tai jumalia ei ole.
- Ytimessään ateismi ottaa uskottoman kannan, joka ei sisällä uskoa jumaluuksiin.
- Ateisti on henkilö ilman uskoa Jumalaan; hänen ei tarvitse kuitenkaan uskoa, että Jumalaa ei ole olemassa.
- Ateisti ei usko teismien suosimaan näkemykseen Jumalasta.
- Ateisti tekee tietoisesti valinnan hylätä uskon Jumalaan.

Näitä määritelmiä yhdistää ajatus, jossa ateismi yhdistetään negatiivisella tavalla Jumalaan tai jumaliin. Niissä on kuitenkin myös eroavaisuuksia, joiden perusteella voidaan sanoa tutkijoiden ymmärtävän ateismia eri tavoin. Esimerkiksi sillä on eroa, uskooko henkilö aktiivisesti, ettei Jumalaa/jumalia ole, vai puuttuuko henkilöltä usko Jumalaan/jumaliin.⁵ Toisinaan arkikielessä saatamme käyttää henkilöstä (A), joka ei usko Jumalaan, termiä ateisti ja henkilöstä (B), jolta puuttuu usko Jumalaan, termiä agnostikko. Toinen suosittu vaihtoehto, ainakin akateemisissa piireissä, on kutsua henkilöä (A) positiiviseksi, eli vahvaksi ateistiksi ja henkilöä (B) negatiiviseksi, eli heikoksi ateistiksi. Ateisteiksi itsensä määritteleviä voidaan pitää yleensä vahvoina ateisteina, sillä heillä on usein perusteita, miksi he eivät usko Jumalaan tai jumaliin.⁶

Puhuttaessa termistä ateismi täytyy ottaa huomioon termin länsimaalaisuus ja sen juuret, jotka voidaan katsoa olevan siinä mielessä kristilliset, että ateismi kuten me sen ymmärrämme, rakentuu teismistä vastaan. Se soveltuu myös huonosti ei-länsimaiseen ajatteluun tai polyteistisiin uskontoihin.⁷ Esimerkiksi islamilaisessa maailmassa on erilainen käsitys ateismista ja heillä on sille oma arabiankielinen sanansa Koraanista: ”ilhad”, joka

⁵ Bullivant, 2013.

⁶ Vainio & Visala, 2013.

⁷ Mahlamäki 2013, 449.

tarkoittaa sekä ateismia, että uskonnottomuutta. Toisin kuin länsimaisen sanan etymologiassa, arabialisessa sanassa ei mainita Jumalaa, vaan sen alkuperäinen sanoma tarkoittaa vastustusta ja kapinaa. Nykyään sillä voidaan tarkoittaa kaikkea aina ateismista panteismiin.⁸

On myös tärkeää erottaa toisistaan käsitteet ateismi ja uskonnottomuus. Käsitteet saatetaan rinnastaa toisiinsa ja toisinaan niillä saatetaan tarkoittaa samaa asiaa. Niissä on toki päällekkäisyyksiä, mutta uskonnottomuus on laajempi termi, joka voi kattaa alleen ateisteja, agnostikkoja tai uskontoon välinpitämättömästi suhtautuvia. Uskonnottomuuden voitaisiin nähdä tarkoittavan uskontokuntaan kuulumattomuutta tai identifioitumista uskonnottomaksi.⁹ Suurin osa uskonnottomista eivät identifioitu ateisteiksi. Tämä näkyy esimerkiksi Pew Research Centerin tuottamassa tutkimuksessa, jonka mukaan ruotsalaisista noin 60% ei usko Jumalaan, mutta vain 14% identifioituu ateisteiksi.¹⁰ Sama on nähtävissä myös muissa maissa, esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa oli vuosien 1999–2005 välisenä aikana noin 164 miljoonaa uskonnotonta, mutta vain 23 miljoonaa ateistiksi identifioituvaa.¹¹ Teemu Tairan mukaan vuonna 2011 suomalaisista 13% identifioitui ateisteiksi. Hän kuitenkin huomauttaa, että määrä laskee, mikäli vastausvaihtoehdoissa on mukana myös vaihtoehdot ”uskonnoton” tai ”ei-uskonnollinen”.¹² Suurin osa uskonnottomista vaikuttaa pitävän ateismia liian jyrkkänä kantana ja etenkin Skandinaviassa ihmiset kallistuvat agnostismin suuntaan. Ateismi saatetaan myös assosoida moraalittomuuteen, merkityksettömyyteen tai vihamielisyyteen, jonka vuoksi uskonnottomat eivät välttämättä halua identifioitua ateisteiksi.¹³

2.1.1. Ateismin muotoja

Määritelmä ateistista vain henkilönä, joka ei usko tai jolta puuttuu usko Jumalaan/jumaliin on melko suppea. Se ei kerro henkilön uskomuksista mitään muuta. Nykyään osa ateisteista onkin juuri sitä mieltä, ettei ateismi ole maailmankatsomus sinällään ja ettei se edellytä positiivisia uskomuksia. Ateismi kertoo henkilöstä vain sen, että tältä puuttuvat teistiset uskomukset ja ettei henkilö ole sitoutunut minkään uskonnollisen perinteen sanomaan. Tämän näkemyksen mukaan ateismi voitaisiin nähdä identtisenä uskonnottomuuden ja ei-uskonnollisuuden kanssa. Tästä syystä etenkin kristilliset teologit ovat suhtautuneet tällaisiin näkemyksiin varsin kriittisesti.¹⁴

⁸ Schielke 2013, 508.

⁹ Sillfors 2020, 98.

¹⁰ Pew Research Center 2019.

¹¹ Gragun et. al. 2013, 282.

¹² Taira 2014, 251.

¹³ Mahlamäki 2013b; Taira 2015, 240.

¹⁴ Vainio & Visala 2013, 17.

Ensimmäisenä esitän uskonnonfilosofien Aku Visalan ja Olli-Pekka Vainion esittelemät neljä ateismin kategorioita. Kirjoittajat myöntävät kategorioiden olevan melko löyhiä, mutta tunnistettavia, joista näkyy ateistien esittämiä perusteluita ateismilleen. He erottelevat ryhmät toisistaan näiden suhtautumisella filosofisiin perusteluihin teismiin ja ateismin puolesta, uskonnolliseen ja uskonnottomaan moraaliin, sekä uskontoon yleisenä ilmiönä. Muodot ovat: 1. Filosofinen ateismi, 2. Tieteisuskoinen, eli skientistinen ateismi, 3. Traaginen ateismi ja 4. Humanistinen ateismi

Filosofisessa ateismissa on ajatus, jonka mukaan metafysiset uskomukset voivat olla perusteltuja ei-tieteellisillä tavoilla ja luonnontiede ei ole ainoa tapa hankkia luotettavaa tietoa. Fysiikalla, kemialla ja biologialla ei esimerkiksi kyetä ratkaisemaan uskonnollisia kysymyksiä. Tyypillinen filosofinen ateisti on myös naturalisti, joka saattaa edustaa niin heikkoa, kuin vahvaakin ateismia. He kohdistavat huomionsa yleensä uskonnon tiedolliseen kritiikkiin, eli heitä kiinnostaa ensi sijassa uskonnollisten väitteiden totuusarvo.

Tieteisuskoinen eli skientistinen ateismi on toisinaan varsin usein melko lähellä filosofista ateismia, mutta suurimpana erona voidaan nähdä skientistiset ateistit ajattelevat luonnontieteen ratkaisevan uskonnolliset ja metafysiset kysymykset ongelmat. Myös kysymys Jumalan olemassaolosta on lopulta tieteellinen kysymys. Tieteisuskoisten ateistien päämääränä voidaan yleisesti pitää uskonnon vaikutusvallan vähentämistä ja sen kritisointi. Tunnetuimpana esimerkkinä voidaan pitää Richard Dawkinsia, jonka mukaan Jumala ei selitä mitään, vaan vaatii itse selitystä.

Traaginen ateismi sanoo perinteisen käsityksen moraalista olevan mahdotonta, kun teismi ja metafysiikka hylätään. Visala ja Vainio asettavat traagisen ateismin isäksi Friedrich Nietzchen. Tämä ateismin muoto kritisoi muita ateismin edustajia, koska nämä eivät ymmärrä ateismin radikaaleja seurauksia. Edistykseen ja humanismiin uskomisen on turhaa ja ateismi on vain kristinuskon kehityksen viimeinen askel, joka on oma sekulaari uskontonsa. Tässä muodossa kyynisyys nostaa päätään ja humanismi on aivan yhtä turhaa kuin usko Jumalaan.

Humanistinen ateismi kritisoi traagista ja skientistä ateismia. Humanistinen ateismi liippaa läheltä uskonnon yleisimpänä pidettyä esiintymismuotoa, jolla on kuitenkin vahva yhteys platonilaiseen ajatteluun. Tämä näkyy siinä, että ”hyvänidea” pidetään kaikkein ylimpänä ihanteena. ”Voimme menettää Jumalan, mutta emme hyvää.” Voidaan ajatella, että humanismi on salaa teologista ja Jumalan jatkamista toisin keinoin.¹⁵

¹⁵ Vainio & Visala 2013, 20–28.

Vainion ja Visalan kategorioiden tarkoitus on havainnollistaa heidän väitettään, jonka mukaan ateismi ei ole yhtenäinen maailmankatsomus. Heidän argumenttinsa on, että ateismia voidaan perustella monin perustein, jotka eivät ole aina keskenään sopusoinnussa. He haluavat osoittaa, että ateismin määrittelyminen vain ei-uskonnollisuutena on riittämätön eikä kovinkaan hyödyllinen. Siitä puuttuu ateistien positiiviset uskomukset.¹⁶

Ateismia voidaan tarkastella myös teknisemmin ja jakaa se karkeammin erilaisiin versioihin. Yksi tapa on eritellä se uskontotieteilijä Matti Kamppisen tapaan kolmeen luokkaan: Primaari ateismi, reflektoitu ateismi ja uskontokritiikki. Primaarilla ateismilla tarkoitetaan Jumalan olemassaolonidean puuttumista kokonaan. Hyvä esimerkki tästä ovat vastasyntyneet ja pienet lapset, joilta puuttuvat käsitykset jumalista tai muistakin sosiaalisista konstruktioista. Se ei siis ole systemaattinen uskomusjärjestelmä. Pienet lapset ovat ateisteja samassa mielessä, kuin ovat ei-kokoomuslaisia tai uskonnollisiakaan. Tätä ei siis voida varsinaisesti pitää ateismin muotona, vaikka se teknisesti onkin ateismia. Reflektoitu ateismi puolestaan perustuu systemaattiseen uskomusjärjestelmään ja maailmankuvaa, jossa henkilö tiedostaa konseptin Jumalan olemassaolosta, mutta ei usko siihen. Reflektoituun ateismiin liitetään usein muitakin maailmankuvallisia ideoita, esimerkiksi sekulaaria humanismia tai naturalismia.

Uskontokritiikin voitaisiin teknisesti katsoa olevan reflektoitua ateismia, mutta se voidaan myös ottaa kokonaan omaksi ateismin muodoksi. On hyvä myös muistaa, että kaikki uskontokritiikki ei ole ateistista. Nimensä mukaan uskontokriittinen ateismi keskittyy uskonnon kritisointiin. Se ottaa kantaa jumalan olemassaolon perusteluihin ja pitää niitä kehnoina. Uskonnon asemaa yhteiskunnassa pidetään myös haitallisena ja sen valtaa haluttaisin alentaa. Yksi tunnetuin uskontokriittinen ateismin muoto on uusateismi.¹⁷ Tässä kohtaa on myös tärkeää erottaa toisistaan uskontokritiikki yhtenä ateistin muotona ja uskontotieteellinen uskontokritiikki, joka on akateemista kriittistä uskonnon tutkimista.¹⁸

2.1.2. Uusateismi: Analyttinen käsite vai populaarin ilmiön nimi?

Uusateismi on niin merkittävä ja tunnettu ateismin muoto, että koen sen ansaitsevan kokonaan oman alalukunsa. Uusateismi on ollut ateismin näkyvyyden kannalta erittäin keskeisessä osassa. Alun perin termillä tarkoitettiin neljää ateistia ja heidän uskontokriittisiä kirjojaan, jotka ilmestyivät 2000-luvun puolessa välissä ja saivat osakseen paljon huomiota. Nämä teokset ovat: Sam Harrisin *Uskon loppu: Uskonto, terrori ja järjen tulevaisuus* (2004), Daniel

¹⁶ Vainio & Visala 2013, 29.

¹⁷ Kamppinen 2015, 68–69.

¹⁸ Taira 2003, 62.

Dennettin *Lumous murtuu: Uskonto luonnonilmiönä* (2006), Richard Dawkinsin *Jumalharha* (2006) ja Christopher Hitchensin *Jumala ei ole suuri. Kuinka uskonto myrkyttää kaiken* (2007). Käsitettä uusateismi käytti ensimmäistä kertaa Gary Wolf *Wierd*-lehden artikkelissaan vuonna 2006. Tämän jälkeen termi vakiintui mediassa nopeasti ja levisi yleiseen keskusteluun useissa eri maissa. Pian termillä alettiin viitata muihinkin ateisteihin kuin neljään edellä mainittuun.¹⁹ Uusateismin nousun voitaisiin katsoa saaneensa sytykkeen vastineena uskontojen negatiiviseen näkyvyyteen, kuten islamistisiin terrori-iskuihin (joista näkyvimpänä vuoden 2001 isku World Trade Centeriin) ja kristillisen fundamentalismin nousuun Yhdysvalloissa.²⁰

Teemu Tairan mukaan uusateismissa ei oikeastaan ole ”uutta” kuin historiallinen konteksti, jossa se on näkyvämpää. Uusateismille (ja historialliselle uskontokritiikille) tyypillistä on vahvat mielipiteet uskonnon haitallisuudesta ja vaikutusvallasta. Uskonnon merkitystä yhteiskunnassa halutaan vähentää. Siinä missä perinteisesti ateismin on yhdistetty ajattelutapa, josta puuttuu jumalusko, uusateistit esittävät vielä kovemman väitteen ja sanovat, että Jumalaa ei ole. Uusateismi on vahvasti sidoksissa Yhdysvaltoihin, jossa uskonnolla on enemmän vaikutusvaltaa ja ateisteihin suhtaudutaan negatiivisemmin kuin Euroopassa. Käsite on kuitenkin levinnyt myös muualle. Suhteellisen uutena asiana voidaan pitää myös uusateistien voimakasta halua tuoda ateismi identiteettinä esiin. Tavoitteena on kääntää ateismi positiiviseksi ja hyväksytyksi identiteetiksi.²¹ Uusateismilla on kuitenkin ollut hyvinkin päinvastainen vaikutus. Se on toisaalta tuonut ateismille näkyvyyttä, mutta on etenkin 2010-luvulla saanut uskovaisten lisäksi monet ateisteista ja agnostikoistakin itseään vastaan. Arvostelijoiden mukaan uusateismin mustavalkoiset näkemykset ja kärjistyneet asenteet uskontoja kohtaan ovat heikentäneet uskontokeskustelua ja saattaneet kaikki ateistit negatiiviseen valoon. Tästä syystä nykyään etenkin nuoret milleniaali-ateistit kritisoivat Dawkinsin ja Harrisin kaltaisia uusateisteja muun muassa ylimielisyydestä, rasismista ja islamfobiasta. ”Uudenpolven” ateistit kannattavat monikulttuurisuutta, suvaitsevaisuutta ja feminismiä. Ateismin tulisi uskontokritiikin sijasta keskittyä korjaamaan yhteiskunnallisia vääryyksiä ja tehdä yhteistyötä uskonnollisten järjestöjen kanssa.²²

Uusateismia on kritiikistä huolimatta myös puolustettu. On esimerkiksi esitetty, että uusateismia kritisoidessa keskitytään liikaa sen uskontokritiikin ja sivuutetaan se, että kritiikin

¹⁹ Zenk 2013, 201.

²⁰ Sillfors 2020, 101–102.

²¹ Taira 2014, 12–13.

²² Sillfors 2020, 102.

tarkoituksena on sekulaarin humanismin edistäminen.²³ Thomas Zenk tuo *Oxfordin käsikirja ateismista* (*The Handbook of Atheism*) teoksessa esiin erilaisia määritelmiä, joita uusateismille on annettu. Zenk kritisoi määritelmiä ja pitää niitä yleistyksinä. Hänen mukaansa on esimerkiksi totta, että luonnontieteet esittävät isoa osaa uusateistisessa uskonnonkriitikissä, mutta se ei kuitenkaan ole ainut tapa, jolla uskontoa kritisoidaan. Uusateismia on myös verrattu uskontoon ja etenkin uskonnolliseen fundamentalistisuuteen, jota hän pitää ongelmallisena. Zenkin mukaan uusateisteina pidetyt henkilöt eivät heidän omien sanojensa mukaan ole uskon asialla, vaan pohjaavat omat näkemyksensä todisteille ja ovat valmiita muuttamaan mielipiteitään, johon fundamentalistit eivät pysty. Uusateisteja on lisäksi syytetty aggressiivisuudesta ja militanttiudesta uskontoja kohtaan. Historiaan katsomalla Zenkin ei kuitenkaan koe uusateistien retoriikan olevan poikkeuksellisen aggressiivista. Uusateistit eivät myöskään ole käyttäneet fyysistä väkivaltaa, jonka perusteella heitä voitaisi pitää militanttina uhkana.²⁴

Toinen Zenkin tuoma ja monen ateistin kannattama ajatus on, että uusateismia ei pitäisi välttämättä pitää analyttisenä käsitteenä tai edes ateismin muotona, vaan ennemminkin pelkkänä nimenä suositulle ilmiölle. Tämä johtuu käsitteen epämääräisyydestä. Uusateismin sisällä ei vallitse suoraa yhtenäistä ideologiaa, vaikka niitä onkin pyritty löytämään. Jo neljällä alkuperäiselläkin uusateistilla on omissa teoksissaan toisistaan varsin poikkeavia kantoja ja lähtökohtia. (Toki he jakavat myös samoja ajatuksia.) Itse termi ”uusateismi” sisältää oletuksen jostakin uudesta, mutta mitään varsinaisesti uutta ja yhdistävää on hankalaa löytää.²⁵

2.1.3. Ateismi ja sukupuoli

Kyselytutkimusten avulla on pyritty profiloimaan tyypillistä ateistia. Seuraavan arkkityypin tuo esiin Teemu Taira. Se on luotu suomalaisessa kontekstissa, mutta vaikuttaa olevan linjassa muidenkin maiden kanssa, vertailukohtana toimii Yhdysvallat. Tairan mukaan noin 60–70% ateisteista on nuoria miehiä. (nuori tarkoittaa tässä vähintään alle 40-vuotiasta, joiden osuus on noin 60% kaikista ateisteista) Ateistit asuvat todennäköisesti kaupungissa ja Suomessa todennäköisemmin Etelä-Suomessa kuin pohjoisessa. Siviilisäädyltään ateistit ovat naimattomia, joskin tämä selittyy osittain ateistien nuorella iällä. Poliittiselta kannaltaan ateisti on todennäköisesti vasemmalla ja arvomaailmaltaan liberaali, joka hyväksyy muun muassa samaa sukupuolta olevien avioliitot, abortin ja eutanasian. Tairan mukaan

²³ Kamppinen 2015, 71.

²⁴ Zenk 2013, 205.

²⁵ Zenk 2013, 204–206.

koulutuksesta tilastot eivät anna selvää perustetta profilointiin, mutta mainitsee ateistien tyypillisesti suorittaneen vähintään lukion, toisen asteen ammatillisen tutkinnon tai yliopistotutkinnon.²⁶

Yhdysvalloissa tehdyn kyselyn perusteella tyypillisen ateistin profiili on hyvin samankaltainen. Ateistien keski-ikä Yhdysvalloissa on 34. Koulutuksen katsotaan olevan korkeampaa kuin keskiverto yhdysvaltalaisen. (43% on käynyt collegen, verrattuna yleiseen keskiarvoon, joka on 27%.) Tämän lisäksi amerikkalaisessa tutkimuksessa mainitaan ateistin olevan todennäköisemmin valkoihoinen. (78% ateisteista on valkoihoisia ja koko maan ihmistä lukema on 66%) Poliittisesti amerikkalainen ateisti on yleensä liberaali.²⁷

Tiina Mahlamäen mukaan useita sosiaalisia, biologisia ja evoluutionäärisiä malleja on esitetty selittämään, miksi naiset ovat tyypillisesti olleet enemmän uskonnollisia kuin miehet. Yleensä tutkimuksissa ei ole kysytty, mikä ateismissä kiinnostaa miehiä ja miksi naiset eivät pidä sitä mielekkäänä kantana. Mitkään olemassa olevat selitysmallit eivät ole pystyneet täysin vastaamaan tähän, mutta useita malleja tarkastellessa voidaan saada ainakin jonkinlainen kuva asiasta.²⁸

Esimerkiksi sosialisatiomallin mukaan naiset on perinteisesti opetettu olemaan nöyriä, passiivisia ja kuuliaisia miehille. Heidät on myös opetettu olemaan uskonnollisempia. Mitä perinteisempi rooli naisella on, sitä todennäköisemmin hän on myös uskonnollinen. Naisten suuremmalla osallistumisella lasten kasvatukseen saattaa myös olla vaikutusta. Feminiinisyyteen on siis perinteisesti yhdistetty hoivaaminen, lempeys, nöyryys ja yhteisöllisyyden rakentaminen. Maskuliinisuus on puolestaan yhdistetty aggressiivisuuteen, rationaalisuuteen, loogisuuteen ja kilpailemiseen. Tutkimusten mukaan maskuliiniset piirteet ajavat sekulaarisuuteen ja feminiiniset uskonnollisuuteen, mutta tätäkään ei ole aukottomasti pystytty todistamaan täysin paikkaansa pitäväksi.²⁹

2.2 Ateismi maailmalla

Ateistien ja varsinkin uskonottomien määrä on kasvanut viime vuosina. Uskonottomien määräksi arvioitiin vuonna 2015 noin 1,1 miljardia ihmistä (16%). Tämän arvion perusteella uskonottomat olisivat maailman kolmanneksi suurin katsomuksellinen ryhmä, jonka edellä uskontoperinteistä ovat vain kristinusko (31%) ja islam (23%). Joidenkin arvioiden mukaan uskonottomien määrän kasvu olisi kuitenkin hidastumassa vuoteen 2050 mennessä.

²⁶ Taira 2014, 253–254.

²⁷ Pew Research Center 2019.

²⁸ Mahlamäki 2022, 105.

²⁹ Mahlamäki 2022, 106–107.

Ateisminkin määrän tiedetään kasvaneen, mutta tilastojen perusteella sitä on vaikea arvioida, sillä monissa kyselyissä ateismi ja uskonnottomuus asetetaan päällekkäin.³⁰ Tämän lisäksi useimmat maat eivät kerää aktiivisesti tietoa asukkaidensa uskonnollisista ja katsomuksellisista uskomuksista, jonka vuoksi joudutaan turvautumaan epävarmoihin kyselyihin, jotka antavat vain suuntaa antavia arvioita. Tulokset vaihtelevat kyselyjen sisällön mukaan.³¹ Omassa tutkimuksessani tarkoitukseni on tutkia nimenomaan suhtautumista ateismiin, mutta myös tässä tutkimuksessa käsitteet toisinaan sekoittuvat.

Eniten uskonnottomuutta ja ateismia esiintyy Euroopassa. Heidän osuutensa väestöstä on yleensä melko pieni, joskin Pohjois- ja Länsi- Euroopassa on kuitenkin maita, jossa heidän osuutensa lähentelee eri lähteistä riippuen viittäkymmentä prosenttia tai menee jopa hiiposen yli. Tšekit olivat pitkään ainoa maa, jossa uskonnottomien määrä koko maan väestöstä ylitti 50%. Vuosien 2015–2017 välillä tehdyn kyselyn perusteella myös Ruotsissa, Belgiassa ja Alankomaissa uskonnottomien osuus olisi noussut yli viiteenkymmeneen. Pohjoismaista Suomessa on esiintynyt vähiten uskonnottomuutta, mutta yleisesti myös Suomi on uskonnottomimpien maiden joukossa.³²

Ateismi nousee yleensä suuremmaksi puheenaiheeksi jonkinlaisten tempausten ja kampanjoiden myötä. Tunnetuin yksittäinen tempaus, jolla ateistit ovat pyrkineet saamaan näkyvyyttä on vuoden 2009 bussikampanja, joka toteutettiin useassa eri maassa, muun muassa Briteissä, Saksassa ja Suomessa. Kampanjan päämääränä oli herättää keskustelua ja saada ihmiset pohtimaan omaa uskontosuhdettaan. Tempauksessa busseista ostettiin mainostilaa ja niiden kylkeen kirjoitettiin iskulauseita kuten ”Jumalaa tuskin on olemassa. Lopeta siis murehtiminen ja nauti elämästä”.³³

Niin Briteissä kuin Suomessakin bussikampanja sai paljon mediahuomioita, vaikka itse busseja oli suhteellisen vähän, eikä niitä näkynyt katukuvassa juurikaan. Esimerkiksi Suomessa Helsingin Sanomat kirjoittivat ensin brittien kampanjasta ja sitten Suomen omasta. Itse uutisia ei varsinkaan aluksi ollut kovinkaan paljon, mutta Helsingin Sanomien keskustelupalstalla aihe sai suurta huomiota. Median huomio kiinnittyi enemmän ihmisten reaktioihin, kuin kampanjan tarkoitukseen. Lehdet herkuttelivat kohuotsikoilla kuten: ”Muslimikuljettajat käyvät kapinaan ateistien bussikampanjaa vastaan”. Todellisuudessa kahta muslimikuljettajaa oli haastateltu, joista toinen oli kimpaantunut, mutta toinen ei ollut

³⁰ Taira 2014, 12; Pew Research Center 2015.

³¹ Keysar & Navarro-Rivera 2013, 445.

³² Keysar & Navarro-Rivera 2013, 453; Pew Research Center 2018.

³³ Taira 2014, 11.

moksiskaan. Toinen kirjoittelun aihe oli kampanjan kohtaamat lakiongelmät. Sloaganeita ei haluttu paikallisiin busseihin ja tästä käytiin kiistaa oikeudessa asti.³⁴

2.2.1. Ateismi mediassa

Tässä alaluvussa tulen keskittymään pääasiallisesti uutismedian suhtautumisesta ateismiin. Sitä ennen on kuitenkin hyvä mainita muidenkin medioiden, kuten internetin suhtautuminen ja vaikutus ateismin näkyvyyteen. Niin ateismin kuin uskonnonkin lisääntyneeseen näkyvyyteen on vaikuttanut internetin tuoma ”vallankumous” tiedon etsimisessä ja ihmisten välisessä yhteydenpidossa. Internetin avulla ihmiset saavat yhä enemmän tietoa haluamistaan asioista parin näpäyksen avulla. Se on myös auttanut ateisteja uusien yhteisöjen luomisessa. Siinä missä ateistit saattoivat aikaisemmin olla hyvinkin yksinään ajatustensa kanssa, internetin myötä he pystyvät jakamaan ajatuksiaan muiden samalla tavalla ajattelevien ihmisten kanssa, jotka voivat olla esimerkiksi toisella puolella maailmaa. Näistä yhteisöistä ateistit, jotka varsinkin Yhdysvalloissa saattavat kokea syrjintää, saavat emotionaalista tukea, jolla voi olla terapeutin rooli. Internet on myös nostanut edellä mainittujen uusateistien asemaa julkisuudessa ja auttanut heidän saavuttamaan yleisöä maissa, jossa valtamedia ei halua kirjoittaa heistä mitään. Esimerkiksi Dawkinsin epävirallista arabiankäännöstä *Jumalharhasta* oli ladattu vuoteen 2016 mennessä jo 10 miljoonaa kertaa.³⁵

Ateistien määrän lisääntyminen on näkynyt sen näkyvyyden kasvussa, niin mediassa kuin akateemisessa keskustelussakin. Medianäkyvyyden voitaisiin sanoa perustuvan vahvasti uusateismin nousuun, mutta se on laajempikin ilmiö. Siihen vaikuttaa myös Euroopassa tapahtuva maallistuminen ja uskonnollisuuden monimuotoistuminen.³⁶ Esimerkiksi Suomessa Eroa kirkosta -sivusto, joka perustettiin vuonna 2003, nosti ateismin laajempaan tietoisuuteen. Brittiläisissä sanomalehdissä viittaukset ateismiin ovat puolestaan nousseet huomattavasti viimeisen neljänkymmenen vuoden kuluessa. Esimerkiksi Guardian-lehden nettiversiossa artikkelien määrä, joissa mainitaan sana ateismi, ovat kymmenkertastuivat vuosien 2000 ja 2010 välillä. Ateismin käsittely on silti vähäistä verrattuna kristinuskoon tai islamia käsitteleviin lehtijuttuihin.³⁷

Median ja ateismin suhteesta on tehty eniten tutkimusta Briteissä ja Yhdysvalloissa, siksi perehdyn seuraavaksi näiden maiden median suhteesta ateismiin. Kim Knottin, Elizabeth Poolen ja Teemu Tairan kirjoittamassa kirjassa *Media Portrayals of Religion and the Secular*

³⁴ Taira 2017, 143–146.

³⁵ Addington 2017, 140; Alexander 2022.

³⁶ Taira 2014, 11.

³⁷ Taira 2015, 88.

Sacred: Representation and Change (2013) tutkitaan brittimedian suhtautumista ateismiin ja uskontoihin. Kirjan luvussa viisi esitetään kritiikkiä yleiselle ajatukselle, jonka mukaan uutismedia olisi sekulaari. Heidän mukaansa media on harvoin uskontovastaista, saati myönteistä ateismille. Kristinuskosta esitetään yleensä positiivisessa valossa ja kristittyjä nostetaan esiin moraalisina hyvän elämän esimerkkeinä. Ateisteja ei tässä valossa nähdä ikinä.³⁸ On huomion arvoista, että kristinuskosta puhutaan harvoin negatiiviseen sävyyn, mutta islamista kylläkin. Kirja antaa tästä oivan esimerkin, jossa maan sisäinen tai ulkoinen konteksti vaikuttaa siihen, millä tavalla media kirjoittaa ateismista ja sekularismista. Maan sisäisissä ja kristinuskoon liitetyissä jutuissa sekularismista ja ateismista puhutaan hyvinkin negatiiviseen sävyyn ja se nähdään vastarannankiiskenä, joka on katsomuksessaan liian kapea ja rajua, voitaisiin jopa sanoa ”ei-brittiläinen”. Sävy kuitenkin muuttuu, kun konteksti on Britannian ulkopuolella, eikä liity kristinuskoon. Lehtijutuissa, jotka liittyvät esimerkiksi islamiin ja johonkin toiseen maahan, kuten vaikkapa Turkkiin, sekularismi esitetään tasapainoisena ja neutraalina katsomuksena. Tätä median tapaa pidetään kirjassa kaksinaismoralistisena.³⁹

Samankaltaisia tuloksia saivat myös Maurits van der Veen ja Erik Bleich tuoreemmassa artikkelissaan: *Atheism in US and UK Newspapers: Negativity about Non-Belief and Non-Believers* (2021). Artikkelin on (heidän omien sanojensa mukaan) ensimmäinen systemaattinen tutkimus median suhteesta ateisteihin ja ateismiin. Siinä tarkastellaan, ovatko uutismedioiden jutut ateismiin liittyen todella negatiivisia ja pohditaan, onko sillä yhteyttä yleisiin negatiivisiin ennakkoluuloihin ateismia kohtaan.⁴⁰ Tutkimuksessa tutkittiin neljän yhdysvaltalaisen- ja kolmen brittilehden artikkeleita ateismista.

Analyysi osoitti, että median suhtautumista ateismiin näissä lehdissä voidaan pitää negatiivisena. Tutkimuksen mukaan negatiivinen suhtautuminen koski enemmän ateismia yleisenä ideana, kuin yksittäisiä ateisteja. Edes tunnetut ateistit kuten Dawkins, joka on vallannut paljon mediatilaa muilta ateisteilta, eivät saaneet suhteettoman negatiivista kohtelua osakseen.⁴¹ Lopputuloksissa näkyy, että median suhtautuminen ateismiin todella on negatiivista. Yleinen negatiivinen ennakkoluulo vaikuttaa osuvan yleisesti ateismiin, mutta ei samalla tavalla yksittäisiin ateisteihin, joskaan ei heistäkään välttämättä positiiviseen sävyyn puhuta.⁴²

³⁸ Knott, Poole & Taira 2013, 117.

³⁹ Knott, Poole & Taira 2013, 115–116.

⁴⁰ Van der Veen & Bleich 2021, 1.

⁴¹ Van der Veen & Bleich 2021, 12.

⁴² Van der Veen & Bleich 2021, 15–16.

2.2.2. Ateistit nähdään epäluotettavina ja moraalittomina

Edellisessä aluvussa toin esiin median suhtautumista ateismiin, joka oli melko negatiivista. Konteksti oli Yhdysvalloissa ja Britanniassa. Myös tässä luvussa pitäydymme lähinnä näissä maissa, joskin tuon esiin myös Ruotsin ja Tanskan tilannetta.

Ateisteihin suhtaudutaan yleisesti melko varauksellisesti ja negatiivisesti, varsinkin Yhdysvalloissa. Tähän voitaisiin nostaa kaksi merkittävää tekijää: yleinen negatiivinen kuva ateismista kovaäänisenä uskontojen vihaajana, johon vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa jo aikaisemmin mainitut uusateismi ja nettiateistit. Toisena syynä voidaan pitää epäluottamusta ateismiin ja ateisteihin. Tämä epäluottamus on puolestaan kytköksissä moraaliin ja kysymykseen, voiko ihminen olla moraalinen ilman uskoa Jumalaan?⁴³ Pew Research Centerin vuonna 2013 tekemän kyselyn mukaan väittämään: ”Usko Jumalaan on välttämätöntä moraalin kannalta” vastattiin suurimmaksi osaksi myöntävästi. Varsinkin suurimmassa osasta Lähi-Idän, Aasian, Afrikan ja Etelä-Amerikan maista väittämän kanssa oltiin vahvasti samaa mieltä. Esimerkiksi Indonesiassa, Pakistanissa ja Ghanassa 99% kyselyyn vastaajista uskoi jumaluskon olevan moraalille ehdotonta. Euroopassa väittämään suhtauduttiin huomattavasti kielteisemmin. Suurimassa osassa Euroopan maista vähintään yli puolet maiden asukkaista olivat sitä mieltä, ettei Jumalaan uskomisella ollut merkitystä moraalin kannalta. Yhdysvalloissa 53% kannatti väitettä, joskin vuoteen 2017 mennessä enää 44% oli väitteen kanssa samaa mieltä.⁴⁴

Yllä esitettyjen lukujen perusteella voitaisiin nähdä kytkös Jumaluskon ja ateisteihin negatiivisen suhtautumisen välillä. Tämä saa vahvistusta myös Will Gervaisin johtamasta tutkimuksesta vuodelta 2011. Artikkelissa: *Do You Believe in Atheists? Distrust Is Central to Anti-Atheist Prejudice* Gervais kirjoittaa tutkimuksen tuloksista, jotka osoittavat epäluottamuksen ateisteihin olevan suurinta juuri uskonnollisten ihmisten silmissä. Tulosten perusteella ateisti oli epäluotettavampi henkilö kuin kristitty, muslimi, homoseksuaali, feministi tai juutalainen. Tutkimuksen mukaan raiskaajat olivat epäluotettavuudessaan lähimpänä ateisteja. Usko Jumalaan vaikutti kuitenkin voimakkaammin epäluottamukseen kuin inhoon ateisteja kohtaan.⁴⁵ Tuoreemmassa tutkimuksessaan Gervais (ja kumppanit) puolestaan esittävät, että epäluottamus ateisteja ja heidän moraaliaan kohtaan ulottuu muihinkin kuin Abrahamilaisiin uskontoihin, jopa uskonnottomiin ja ateisteihin itseensä. Tutkimuksen mukaan kahdessatoista maasta kolmestatoista myös ateistit katsoivat ateistien

⁴³ Gervais, Norenzayan & Shariff 2011, 1191.

⁴⁴ Pew Research Center 2014; Pew Research Center 2017.

⁴⁵ Gervais, Norenzayan & Shariff 2011, 1200.

olevan moraalittomampia tai ainakin todennäköisempiä tekemään murhan kuin uskonnolliset ihmiset. Ainoana poikkeuksena tässä tutkimuksessa oli Suomi.⁴⁶

Ateistien näkeminen moraalittomina ja yleinen negatiivinen stigma, joka ateismiin liittyy, vaikuttaa ateistien elämään varsinkin Yhdysvalloissa. Ainakin yli neljäkymmentä prosenttia yhdysvaltalaisista ateisteista on kokenut syrjintää ateisminsa vuoksi. Tämä voi näkyä esimerkiksi avioliitossa tai poliittisella uralla. Noin puolet amerikkalaisista eivät haluaisi lastensa menevän naimisiin ateistin kanssa, eivätkä äänestäisi muuten pätevää vaaliehdokasta presidentiksi, mikäli tämä olisi ateisti.⁴⁷ Joseph Hammerin vuonna 2012 johtaman tutkimuksen perusteella ateistien kohtaaman syrjinnän yleisimmät muodot liittyvät haukkumiseen ja uskonnolliseen toimintaan pakottamiseen. Tämän lisäksi suurin osa ateisteista kertoo, että heitä on kohdeltu eri tavoin ateisminsa takia. Noin 15% vastaajista oli evätty erilaisia mahdollisuuksia ja palveluita. 13% puolestaan oli joutunut viharikoksen uhreiksi.⁴⁸

Vaikuttaakin siltä, että vaikka ateistit ovatkin mielipidemittauskyselyiden perusteella vähemmän hyväksytyjä kuin esimerkiksi homoseksuaalit, heidän kohtaamansa syrjintä on erilaista ja vähäisempää. Will Gervaisin mukaan ateistit eivät muun muassa kohtaa juurikaan fyysistä väkivaltaa, jota saattaa liittyä homofobiaan tai rasismiin. Hänen mukaansa tämä voi johtua siitä, että negatiiviset ja antiateistiset ennakkoluulot pohjautuvat epäluottamukseen, eivätkä inhoon kuten homoseksuaalisuuteen liittyvät ennakkoluulot. Pelko, viha ja inho luovat todennäköisemmin väkivaltaa erilaisten ryhmien konfliktitilanteissa.⁴⁹

Ei siis ole mikään ihme, että ateisteiksi identifioituvien osuus kaikista uskonnottomista ihmisistä on melko pieni. Ateistiksi julistautuva henkilö saatetaan nähdä yleistä virtaa vastustavana ja yksikseen eristäytyvänä hahmona, joka jo pelkästään julkisella ateismiudellaan ottaa aggressiivisesti kantaa uskon asioihin.⁵⁰ Tämä ei ulotu ainoastaan Yhdysvaltoihin, vaan esimerkiksi myös Britanniaan. Joskin Yhdysvalloissa ateistien näkeminen epäamerikkalaisina on melkoisen suuri. Jopa 78% yhdysvaltalaisista kokivat, että ateistit eivät jaa heidän näkemystään amerikkalaisesta yhteiskunnasta vuonna 2006.⁵¹

Skandinaviassa suhtautuminen ateismiin ja uskonnottomuuteen on erilaista verrattuna Yhdysvaltoihin tai jopa Britanniaan. Phil Zuckermanin tekemän tutkimuksen mukaan yksi

⁴⁶ Gervais, et.al. 2017, 3.

⁴⁷ Hammer 2012, 44–45.

⁴⁸ Hammer 2012, 52, 54.

⁴⁹ Gervais 2013, 137.

⁵⁰ Lee 2013, 473.

⁵¹ Gragun, Hammer & Smith 2013, 489.

suurimmista eroista uskonnottomien skandinaavien (hänen tutkimuksessaan Ruotsi ja Tanska) ja yhdysvaltalaisten uskonnottomien välillä liittyy ”uskonmenetysprosessiin”, sekä heidän kokemuksiinsa uskonnon hylkäämisestä. Ruotsissa ja Tanskassa uskon menettäminen ei ollut iso asia. Sitä ei voida kuvata suoraan uskonnon hylkäämisenä, vaan se oli jotain, joka tapahtui luonnostaan ihmisten varttuessa. Harvalla hänen haastattelemistansa ihmisistä siihen liittyi mitään dramaattista tapahtumaa, joka olisi johtanut heidät menettämään uskon Jumalaan.⁵²

Toinen huomattava ero Zuckermanin mukaan on sekulaarien skandinaavien suhtautuminen uskontoon. Skandinaviassa uskonnottomat suhtautuvat uskontoon joko välinpitämättömästi tai jopa miedon positiivisesti. Yhdysvalloissa ei-uskonnollisilla henkilöillä oli useammin negatiivinen ja kriittinen suhtautuminen uskontoihin.⁵³

Skandinaaviselle uskonnottomuudelle on Zuckermanin mukaan tyypillistä agnostismi ja välinpitämättömyys uskontoja kohtaan. Ateismi nähdään liian jyrkkänä, vahvana ja vihaisena vaihtoehtona. Skandinaviassa ihmisillä ei ole sosiaalista painetta olla uskonnollinen, toisin kuin Yhdysvalloissa. Tämä näkyy erilaisena suhtautumisena niin uskontoon kuin ateismiinkin. Skandinaviassa uskontoihin suhtaudutaan välinpitämättömästi ja ateismiin varauksella, koska ateistien katsotaan poikkeavan normista ja olevan aktiivisesti uskontoja vastaan.⁵⁴

2.2.3. Ateismi Suomessa

Suomalaiseen ateismiin paneuduttaessa on hyvä aloittaa tarkastelemalla suomalaisten suhdetta uskontoon, sillä se heijastelee ja osittain selittää suhtautumista ateismiin täällä. Suomalaisten suhdetta uskontoon ja uskonnottomuuteen voitaisiin kuvailla kenties parhaiten sanoilla maltillinen ja passiivinen. Tämä tulee hyvin esiin sekä Teemu Tairan, että Kimmo Ketolan tutkimuksissa, joita käytän tämän luvun pääasiallisina lähteinä. Ketolan mukaan Suomessa on poikkeuksellisen vähän ”hyvin uskonnollisia” henkilöitä (alle kymmenes luokittelee itsensä näin), mutta myöskään ”hyvin ei-uskonnollisia” ei ole kovinkaan paljon (alle viides osa). Suurin osa suomalaisista luokittelee itsensä ääripäiden väliin, joko jokseenkin uskonnolliseksi tai jokseenkin uskonnottomaksi.⁵⁵

Suomalaisten suhde uskontoon ja etenkin kirkkoon on mielenkiintoinen. Toisesta maailmansodasta lähtien kirkon jäsenten määrä on laskenut, kristilliseen oppiin sitoutuminen on vähentynyt ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistutaan yhä harvemmin. Jumalusko ja

⁵² Zuckerman 2012, 9–10.

⁵³ Zuckerman 2012, 12.

⁵⁴ Zuckerman 2012, 15, 19.

⁵⁵ Ketola et.al. 2011, 23.

rukoileminen on puolestaan pysynyt saman kaltaisena 1970-luvulta lähtien. Uskontoa pidetään yksityisenä ja henkilökohtaisena asiana, eikä uskonnon julkista vaikuttamista pidetä hyvänä asiana. Kaikenlaisia ääripäitä halutaan välttää.⁵⁶ Tämä näkyy hyvin suomalaisten ”poikkeuksellisen” myönteisessä suhtautumisessa omaan uskontoonsa ja kielteisessä suhtautumisessa vieraisiin uskontoihin. Ketolan mukaan tämä johtuu siitä, että vieraat uskonnot (kuten islam) nähdään äärimmäisinä uskontoina, jotka edustavat voimakasta uskonnollisuutta. Myönteisyys luterilaisuuteen puolestaan ei johdu suomalaisten uskonnollisuudesta, vaan ajatukseen uskonnosta osana kansallisidentiteettiä.⁵⁷

Teemu Taira kirjoittaa teoksessaan *Väärin uskottu* kirkon merkityksestä suomalaisille. Hänen mukaansa ”joihinkin luterilaisen kirkkoinstituution toimintamuotoihin suhtaudutaan positiivisesti, koska ne osallistuvat yhteisen hyvän ylläpitoon ja koska joidenkin toimintojen ajatellaan olevan muille ihmisille tärkeitä.”⁵⁸ Taira on Ketolan kanssa samoilla linjoilla suomalaisten passiivisesta uskonnollisuudesta. Hänen mukaansa kirkkoon suhtaudutaan intohimottomasti, mutta sen jäsenenä pysytään osittain siksi, että oltaisiin osa suomalaista yhteisöä. Tämän lisäksi kirkkoon kuulumisen syiksi voidaan laskea halu olla toisten saatavilla, esimerkiksi kummina.⁵⁹

Tässä kohtaa on otettava myös huomioon ikäjakaumat. Kati Niemelän mukaan vanhemmat ihmiset ovat aktiivisempia uskonnonharjoittajia kuin nuoret. Tämä näkyy myös vanhempien ikäluokkien asenteessa, jonka mukaan kirkkoon kuulumista pidetään tärkeänä, koska kirkko on osa suomalaista elämänmuotoa. 65-vuotiasita puolet ajattelee tällä tavalla, kun taas alle 25-vuotiasta vain kymmenes on tätä mieltä.⁶⁰

Kimmo Ketolan mukaan suomalaisten suhtautuminen ateismiin on epätyypillisen negatiivista verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Vuoden 2008 tehdyn kyselyn mukaan suomalaisista 22% suhtautuu ateismiin joko erittäin kielteisesti tai melko kielteisesti. Esimerkiksi Tanskassa luku on 7%.⁶¹ Teemu Tairan puolestaan tulkitsee samaa tilastoa hieman eri tavalla, sanoen suomalaisten suhtautumisen olevan ”melko neutraalia, vaikkakin todennäköisemmin kielteistä kuin myönteistä.” Taira tuo esiin, että 60% suhtautui joko neutraalisti tai ei osannut ottaa kantaa ja 18% suhtautui ateismiin myönteisesti. Vuoden 2011

⁵⁶ Ketola et. al. 2011, 8.

⁵⁷ Ketola et. al. 2011, 77–78.

⁵⁸ Taira 2014, 256.

⁵⁹ Taira 2014, 252, 254, 257.

⁶⁰ Ketola et. al. 2011, 42, 73.

⁶¹ Ketola et. al. 2011, 67, 69.

kyselyn mukaan niin kielteisesti kuin myönteisesti suhtautuneiden määrä oli kasvanut neljällä prosentilla ja neutraalien tai kantaa ottamattomien määrä laskenut kahdeksalla prosentilla.⁶²

Taira tuo esiin suomalaisten negatiivisen suhtautumisen ateismin julkiseen ilmaisuun. Siinä missä kristilliseen kaulakoruun negatiivisesti suhtautui 8%, ateistiseen paitaan kielteisesti suhtautui 37%. Luku on sama kuin musliminaisten käyttämällä hijbabilla.⁶³ Tämä näky Tairan mukaan myös politiikassa. Hän epäilee, että kuten Yhdysvalloissa, myös Suomessa ateismia julkisesti esiin tuovan henkilön olisi vaikea toimia kansan keulakuvana. Uskonnon ja politiikan erottelua painotetaan siten, että poliittisen päätöksenteon perusteena ei tulisi olla uskonnollinen vakaumus. Tästä huolimatta esimerkiksi presidentin oletetaan Tairan mukaan olevan luterilaisten arvojen kannalla yksityiselämässään.⁶⁴ Muun muassa Tarja Halosen kirkkoon kuulumattomuus huolestutti osaa kristityistä. Halonen ei kuitenkaan julkisesti ilmoittanut olevansa ateisti ja liitti luterilaisen kirkon suomalaiseen perinteeseen. Tämä hälvensi huolia. Taira esittää tämän kuitenkin kertovan, että vaikka presidentiltä ei odoteta aktiivista uskonnollisuutta, luterilaisuuden ja kansan johtajuuden suhde on silti Suomessa edelleen esillä.⁶⁵

Historiaan kurkistamalla voidaan nähdä, että Suomessa on jo pidemmän aikaa ollut ajatus kansankirkosta, jossa suurin osa kansalaisista kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Tämä on taannut kirkolle erityisen aseman. Kirkkoon kuuluminen on yhdistetty hyvään suomalaisuuteen. Tämän vuoksi ateismia on pidetty tavallisesta suomalaisuudesta poikkeavana ja ateistiksi identifioitumista on pidetty yksilön massasta erottuvana tekona.⁶⁶ 1970-luvulla ateismi tuli terminä yleisempään käyttöön ja alkoi näkyä julkisessa keskustelussa. Tuohon aikaan se liitettiin vahvasti kommunismiin ja Neuvostoliittoon. Taira on tutkinut *Helsingin Sanomien* ateismiin liittyviä kirjoituksia 1970-luvulta eteenpäin. Kirjoituksissa ateismia kritisoiitiin (varsinkin teksteissä, jotka koskivat Neuvostoliittoa) ja yleensä ateistilla tarkoitettiin suomalaista tai neuvostoliittolaista kommunistia. Myöhemmin 1980- ja 1990-luvuilla keskustelu ateismista kääntyi pois kommunismista kohti Darwinismia ja ateistien kohtelua yhteiskunnassa. Vähitellen ateismin leima ”toisena” ja epäsuomalaisena on hävinnyt ja se on saanut jalansijaa yhtenä katsomuksena muiden joukossa, yhä monimuotoisemmassa Suomessa. Tästä huolimatta, kuten Taira huomauttaa, ateistien julkiset

⁶² Taira 2014, 244.

⁶³ Taira 2014, 244.

⁶⁴ Taira 2014, 271.

⁶⁵ Taira 2014, 275.

⁶⁶ Taira 2014, 259.

kannanotot ja kampanjat herättävät pahennusta suomalaisissa, sillä niitä pidetään turhana provosointina suomalaisluterilaista kulttuuriperinnettä vastaan.⁶⁷

Uskonnottomuuden ja ateismin yleistyminen Suomessa ei ole varsinaisesti näkynyt uutismediassa. Tairan mukaan uskonnottomuus ja ateismi herättävät kiinnostusta yleensä vain silloin kun syntyy joku kohu, esimerkiksi ateistien bussikampanja tai Eroakirkosta-sivuston toiminta. Tairaa lainaten: ”Suomalaisessa mediassa uskonnottomuus ja ateismi ovat ensisijaisesti epäkiinnostavia aiheita, joihin suhtaudutaan olankohautuksella.”⁶⁸ Kuten Britanniassa, myös Suomessa media vaikuttaa suhtautuvan kristinuskoon melko positiivisesti, kunhan sen arvot eivät ole liian konservatiivisia. Median ei ainakaan voida katsoa suosivan Suomessakaan ateismia. Toisaalta Tairan mukaan Suomessa media ei kuitenkaan ”demonisoi” ateismia, toisin kuin monissa muissa maissa Pohjois- ja Länsi-Euroopan ulkopuolella. Uskonnottomuus hyväksytään, mutta se ei vain ole kovin näkyvää. Taira on itse ehdottanut suomalaisen uutismedian olevan ennemminkin liberalisoiva kuin sekularisoiva.⁶⁹

Kiteytettynä suomalaisten suhtautuminen ateismiin peilautuu kansan negatiivisessa suhtautumisessa äärimmäisiin liikkeisiin, joihin ateismi tunnutaan liittävän. Uskonto ja uskonnottomuus ovat yksityisasiota ja niiden julkista esiin tuomista ei katsella kovinkaan hyvällä. Suurin osa suomalaisista uskovaisista ja uskonnottomista kuuluvat maltilliseen keskiväliin, joiden suhde uskontoon on melko passiivista. Tästä huolimatta luterilaisuus liitetään edelleen osaksi suomalaista kansallista identiteettiä ja ”omaan” uskuntoon suhtaudutaan hiljaisen myönteisesti. Kirkon jäsenmäärät ovat laskeneet, mutta ainakin osaan kirkon toimista suhtaudutaan positiivisesti ja se on edelleen yleisesti osana suomalaisten elämää eri elämänvaiheissa, esimerkiksi hautajaisten, häiden ja kasteen yhteydessä. Nämä seikat ja ateismin historiallinen yhteys kommunismiin selittävät ainakin osittain ateismin rajallista suosiota. Suomi saattaa olla melko uskonnoton maa, mutta ateistisena maana sitä ei voida pitää, kuten Tairakin esittää artikkelissaan: *More Visible but Limited in Its Popularity: Atheism (and Atheists) in Finland.*⁷⁰

⁶⁷ Taira 2012, 26.

⁶⁸ Taira 2022.

⁶⁹ Taira 2022.

⁷⁰ Taira 2012, 25.

3. Tutkimuksen toteutus: aineisto ja metodi

Tämä tutkimus on kartoittava tutkimus katsomusaineen opettajien näkemyksistä ateismiin liittyen, jossa yhtenä näkökulmana oli myös vastaajien vakaumusten mahdolliset vaikutukset heidän näkemyksiinsä. Kartoittavan tutkimuksen tarkoituksena on etsiä uusia näkökulmia vähän tunnettuun tai tutkittuun aiheeseen ja sillä voidaan löytää tutkittavasta aiheesta esimerkiksi teemoja, luokkia ja malleja.⁷¹ Menetelmä sopi hyvin omaan aiheeseeni, josta ei ole Suomessa vielä yhtään tutkimusta. Tutkimus on pääasiassa laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, joskin olen käyttänyt apunani myös määrälliselle tutkimukselle ominaisia menetelmiä, kuten tulosten esittämistä graafisin kuvioin.

Metodinani toimii laadullinen sisällönanalyysi ja teemoittelu, jotka ovat *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirjan* mukaan hyvin lähellä toisiaan ja niitä saatetaan käyttää vaihtoehtoisina nimityksinä toisilleen.⁷² Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysin etenemistä voidaan kuvailla esimerkiksi näin: Ensin päätetään, mikä aineistossa on kiinnostavaa. Seuraavaksi aineisto käydään läpi ja omaan kiinnostukseen sisältyvät asiat erotellaan muusta aineistosta ja merkitään yhteen. Epäolennainen jätetään pois. Tämän jälkeen luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään aineisto. Lopuksi kirjoitetaan yhteenveto.⁷³ Tätä tyyliä noudatan omassa analyysissäni, joskin painotus on teemojen esiin nostamisessa.

Teemoittelussa on kyse siitä, että aineiston kannalta olennaiset aiheet eli teemat paikannetaan aineistosta. Teemoittelua havainnollisestaan usein esittämällä katkelmia eli sitaatteja aineistosta. Tärkeää teemoittelussa on, että teemat syntyvät analyysin tuloksena. Tarkoitus ei siis ole sijoitella aineiston palasia valmiisiin teemoihin, vaan teemat ovat aineistosta nousevia asioita.⁷⁴ Tuomen ja Sarajärven mukaan teemoittelussa on kyse ”aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan”.⁷⁵ Selkeyden vuoksi kutsun omaa lähestymistapaani ”aineistolähtöiseksi sisällönanalyysiksi”, jonka varsinaisena analyysimenetelmänä toimii teemoittelu.

3.1. Aineiston hankinta kyselytutkimuksen avulla

Tutkimukseni aineisto on hankittu teettämälläni kyselyllä, jonka lähetin uskonnon ja elämäntutkimustiedon opettajien Facebook-ryhmiin. Uskonnonopettajien ryhmä on suljettu. Se on nimeltään *Suomen uskonnonopettajain liitto SUOL ry* ja siinä on jäseniä (tutkimuksen

⁷¹ Vilka 2007, 20.

⁷² Vuori, s.a. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.

⁷³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.

⁷⁴ Juhila s.a. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.

⁷⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018, 105.

tekoheikellä) yhteensä 1525, minä itse mukaan lukien. Elämäkatsomustiedon ryhmä on puolestaan julkinen eli kaikille avoin. Sen nimi on yksinkertaisesti *Elämäkatsomustieto*. Sillä on tutkimuksen teko heikellä 1645 jäsentä. Lähetin kyselyn kolmeen otteeseen parin viikon välein. Ensimmäisellä kerralla vastauksia tuli noin kolmekymmentä kappaletta. Seuraavalla lähetyskerralla vastauksia ei tullut kovinkaan montaa, joten päätin lähettää kyselyn vielä kolmannen kerran. Vastauksia tuli yhteensä lopulta 49, joka ei välttämättä riitä kattavaan määrälliseen tutkimukseen, mutta riittää kartoittavaan tutkimuksen tekemiseen.

Tein kyselylomakkeen *Google-Forms* alustalle, koska se oli itselleni tutuin työkalu kyselyn tekemiseen ja se on kokemukseni perusteella yleisesti opettajille tuttu. *Forms* luo myös itse grafiikoita ja kaikki vastaukset saa muutettua suoraan *Google sheets* -ohjelmaan, joka helpottaa vastausten tarkastelua. Kysely tehtiin täysin nimettömänä, eli *Forms* ei kerännyt vastaajien sähköposteja tai nimiä.

Kyselytutkimuksen valitseminen aineiston keruutavaksi mietitytti minua hieman etukäteen, sillä en ollut koskaan aikaisemmin teettänyt kyselyä. Pohdin myös teemahaastatteluiden tekemistä, mutta valitsin lopulta kyselyn, sillä koin sen itselleni mielekkäämmäksi menetelmäksi ja tutkimusaiheeseen sopivammaksi. Tämä johtui muun muassa siitä, että kyselylomakkeen avulla voidaan saada näkemyksiä suurelta joukolta ihmisiä ja kysyä montaa asiaa kerrallaan, nopeammin kuin haastatteluiden avulla, jotka vievät runsaasti aikaa ja joissa haastateltavien määrät ovat pienempiä.⁷⁶

Kyselytutkimuksilla voidaan kerätä tietoa muun muassa ihmisten toiminnasta, yhteiskunnan ilmiöistä, mielipiteistä, sekä arvoista ja asenteista. Kyselyt ovat tyypillisesti strukturoituja, joka tarkoittaa, että kaikki vastaajat vastaavat samoihin valmiiksi laadittuihin kysymyksiin yleensä kyselylomakkeen avulla.⁷⁷ Haastattelijan puuttuminen vastaustilanteesta vähentää ”toivottavuus vinoumaa”, englanniksi *desirability bias*, (Huom. oma suomennos) eli vastaajien taipumusta antaa vastauksia, joita he olettavat haastateltavan toivovan. Tämän lisäksi valmiiksi annetut kysymykset varmistavat, että jokainen vastaaja saa samat kysymykset tai väitteet, joka voidaan nähdä tasapuolisena asiana.⁷⁸

Kyselylomakkeella aineistoa voidaan kerätä suljettujen, avoimien ja sekamuotoisten kysymysten avulla. Suljetuissa kysymyksissä vastausvaihtoehdot annetaan valmiiksi. Ne pohjautuvat teorialle ja ovat strukturoituja sekä vakioituja. Hanna Vilkan mukaan ”vakioidut kysymykset ovat aina kompromissi mittauksen tarkkuuden ja arkikielen

⁷⁶ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 195.

⁷⁷ Posti- ja verkkokyselyaineiston kokoaminen. *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. s.a.

⁷⁸ Ball 2019, 4–5.

monimerkityksellisyyden välillä”.⁷⁹ Tämän vuoksi ja oman tutkimukseni pääpainon ollessa laadullisessa tutkimuksessa, oli tärkeää ottaa käyttöön myös avoimet vastausvaihtoehdot. Niiden tarkoituksena on saada vastaajilta mielipiteitä ja perusteluja, joten vastaamista kannattaa rajata mahdollisimman vähän.⁸⁰

Kyselyissä vastauksia mitataan erilaisten mittarien avulla. Yksi yleisimpiä valmiita mittareita on *Likertin asteikko*, jonka valitsin kyselyni mittausvälineeksi. Se on yleensä viisiportainen asteikko, jossa vaihtoehdot ovat esimerkiksi: 1. Täysin samaa mieltä, 2. Jokseenkin samaa mieltä, 3. Ei samaa eikä eri mieltä, 4. Jokseenkin eri mieltä, 5. Täysin samaa mieltä. Tärkeää on, että asteikko muodostaa selkeän ja yksiulotteisen jatkumon ääripäiden välille.⁸¹

3.2. Tutkimuksen aineisto ja vastaajat

Katsomusaineen opettajat valikoituivat tutkimuksen kohdejoukoksi kahdesta syystä, joista ensimmäinen on henkilökohtainen. Olen toiminut uskonnon ja elämänkatsomustiedon opettajana kaksi vuotta ja keväällä 2023 minun on tarkoitus valmistua päteväksi uskonnon opettajaksi, jonka vuoksi minua kiinnosti tarkastella tulevan ammattiryhmäni näkemyksiä ateismiin liittyen. Toisekseen katsomusaineenopettajien suhteesta ateismiin ei ole tehty tietääkseni minkäänlaista tutkimusta, vaikka aihe on, tai ainakin tulisi olla osa heidän opetustaan. Lisäksi Tapani Alkulan (et.al) mukaan luotettavaa tietoa on helpompaa kerätä, mikäli aihe on vastaajia kiinnostava tai osa heidän toimintaansa ja arkista kokemustaan.⁸²

Kysely rakentui neljään osioon. Ensimmäisessä osassa kysyttiin vastaajien taustatietoja kuten; sukupuolta, ikää, vakaumusta, opetettavia asteita, opetettavia aineita ja opetettavaa paikkakuntaa. Toisessa osiossa vastaajien oli tarkoitus määritellä omin sanoin lyhyesti käsitteet: ateismi, uskonnoton ja uskonnollinen. Kolmatta osiota voidaan pitää tutkimuksen kannalta kaikista olennaisimpana. Osio koostui kymmenestä ateismiin liittyvästä väitteestä, joihin vastaajat antoivat sekä suljetun, että avoimen vastauksen. Avoimissa kentissä vastaajien oli tarkoitus perustella mielipiteitään omin sanoin. Neljäs osio oli vapaaehtoisen palautteen antaminen, joka kulki nimellä ”Sana on vapaa”.

Suurin osa vastaajista opetti useampaa kuin yhtä ainetta. Evankelis-luterilaista uskontoa opetti 37 vastaajaa. Näistä kymmenellä se oli ainut opetettava aine. 18 vastaajaa opetti evankelis-luterilaisen uskonnon lisäksi elämänkatsomustietoa. Pelkästään

⁷⁹ Vilka 2007, 67.

⁸⁰ Vilka 2007, 68.

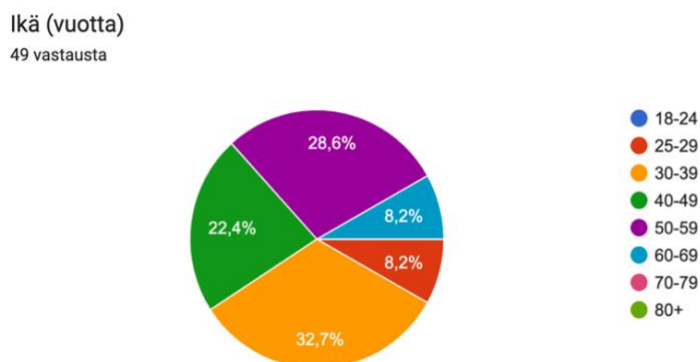
⁸¹ Vehkalahti 2019, 35.

⁸² Alkula et.al. 1994, s.121.

elämäkatsomustietoa opettavia vastaajia oli kuusi. Islamia opetti viisi vastaajaa, joista kolmella oli muitakin opettavia aineita. Ortodoksista uskontoa opetti kolme vastaajaa, joista vain yhdellä se oli ainut opetettava aine. Katolista uskontoa ei opettanut yksikään vastaajista. Katsomusaineiden lisäksi yleisimpiä toisia opettavia aineita olivat, filosofia, psykologia, historia ja terveystieto.

Kuten ennakkoon osasin olettaa, suurin osa vastaajista oli naisia. Tämä oletus johtui siitä, että opettajan ammatti on perinteisesti ollut naisvoittoinen. Suomalaisista ala- ja yläkoulun opettajista 80% on naisia ja lukio-opettajista noin 70%.⁸³ Kyselyni vastaajista 37 oli naisia, eli 75,5%. Miehiä oli 11 eli 22,4%. Yksi vastaaja vastasi vaihtoehdon ”En halua kertoa”, joka tekee prosentteissa 2%.

Kysyin vastaajien ikää kymmenen vuoden tarkkuudella. Poikkeuksen tein kuitenkin nuorimpien ikäryhmien kanssa. Jaoin nuorimmat vastaajat kahteen ikähaarukkaan: 18–24 ja 25–29. Ennakoin, ettei alle 25-vuotiaita vastaajia olisi kovinkaan montaa, sillä harva sen ikäinen on ehtinyt valmistua vielä opettajaksi. Tämä oletus osui oikeaan, sillä vastaajissa ei ollut yhtäkään 18–24-vuotiasta. Eniten vastaajia oli ikähaarukasta 30–39, (16 vastaajaa). Toiseksi eniten 50–59-vuotiaita, (14 vastaajaa). Kolmanneksi eniten 40–49-vuotiaita, (11 vastaajaa). Vähiten vastaajia oli ikähaarukoissa 25–29 ja 60–69, (neljä vastaajaa kummassakin ryhmässä). Vaihtoehdoissa oli lisäksi haarukat 70–79 ja 80+, mutta näihin ei osunut yhtäkään vastaajaa.

Kuvio 1. Vastaajien ikäjakauma. (Huom. sininen on ryhmä 60–69)

Kolmas tutkimukselleni oleellinen taustatietokysymys koski vastaajien vakaumusta. Vastaajat saivat vastata yhteen tai useampaan vaihtoehtoon, jotka olivat: Ateisti, Uskonnoton, Agnostikko, Uskonnollinen, Henkinen, Hengellinen, Ei mikään näistä, En halua kertoa ja Muu.

⁸³ OECD 2021, 396.

Vaihtoehtoon ”Muu” vastaajat saivat kertoa tarkemmin omasta vakaumuksestaan, mikäli halusivat. Annoin vastaajille vapauden valita useamman vaihtoehdon välillä, sillä tutkimukset ovat osoittaneet, että yhä useampi suomalainen kokee, ettei yksi vakaumus riitä vastaamaan hänen omaa katsomustaan. Ihmisille on nykyään tyypillistä ammentaa omaan vakaumukseensa paloja muista katsomusperinteistä. Henkinen etsintä johdattelee useille eri tahoille ja erilaiset uskonnolliset ilmiöt sekoittuvat toisiinsa.⁸⁴ Usean vaihtoehdon valinnalla vastaajat pystyivät esittämään tarkemman kuvan omasta vakaumuksestaan. Tämä kuitenkin hankaloittaa hieman vastaajien vakaumuksen luokittelua. Esimerkiksi seitsemän vastaajaa vastasi pelkästään vaihtoehdon ”agnostikko”, mutta tämän lisäksi kahdeksan vastaajista oli valinnut yhden tai useamman vaihtoehdon sen lisäksi. Onko agnostikkoja siis seitsemän vai viisitoista?

Ratkaisen pulman luokittelemalla vastaajat karkeasti kuuteen pääluokkaan: ateistit, agnostikot, uskonnolliset, uskonnottomat, hengelliset ja ei tietoa. Tämä johtuu siitä, että näihin luokkiin oli tullut eniten vastauksia yhteensä. Kukaan ei ollut valinnut pelkästään ”Henkinen” vaihtoehtoa, joten en laske sitä omaksi pääluokakseen. ”Ei tietoa” tarkoittaa tässä kohtaa niitä, jotka vastasivat: ”En halua kertoa”, ”Ei mikään näistä” ja kolmea vastaajaa, jotka olivat valinneet vaihtoehdon ”Muu” ja joiden vastausten perusteella heidät voitaisiin nähdä tapakristittyinä. Viimeinen ”Muu” vaihtoehdon valinnut, oli kirjoittanut olevansa muslimi. Hänet luokittelen uskonnolliseksi. (Taulukko 1.)

Vastaukset voidaan esittää myös jaoteltuna vastausvaihtoehtoihin, joissa näkyy jokaisen pääluokan saamien vastausten määrä yhteensä. (Taulukko 2.) Analyysivaiheessa pyrin tuomaan vastaajien vakaumuksen esiin taulukon 2. mukaisesti. Kerron kuinka monta uskonnollista vastaajaa oli valinnut tietyn vaihtoehdon ja kerron erikseen heidän muista mahdollisista vakaumuksistaan. Etenkin ateistien ja uskonnollisten kohdalla luokittelen vastaajia näihin vakaumuksiin, vaikka heillä olisi muitakin vakaumuksia valittuna, mutta mainitsen heillä olevan myös muita vakaumuksia valittuna. Esimerkiksi vastaaja, jolla on sekä ateisti, että agnostikko valittuina vakaumuksina, luokittelen hänet ateistiksi, mutta kerron hänellä olevan myös agnostikko yhtenä vakaumuksena.

Alla olevissa taulukoissa näkyy vastaajien valitsemat vakaumukset. Taulukossa 1. näkyy kaikki erilaiset vakaumusten kombinaatiot ja niiden määrät. Taulukossa 2. esitetään vakaumukset vaihtoehtojen mukaisesti ja näytetään niiden saamien vastausten määrä yhteensä.

⁸⁴ Illman, et. al. 2017, 8.

1. Kaikkien vastaajien vakaumukset	Määrä
Agnostikko	7
Agnostikko, ei mikään näistä	1
Agnostikko, uskonnollinen	2
Agnostikko, uskonnollinen, henkinen, hengellinen	1
Agnostikko, uskonnoton	2
Ateisti	4
Ateisti, agnostikko, hengellinen	1
Ateisti, uskonnoton	3
Ateisti, uskonnoton, agnostikko	1
Ei mikään näistä	3
En halua kertoa	1
Hengellinen	2
Henkinen, hengellinen	2
Muu, Muslimi	1
Muu: Kirkkoon kuuluva uskova tapakristitty	1
Muu: kristitty, ei usk, henk tai heng.	1
Muu: Kulttuuri-luterilainen	1
Uskonnollinen	8
Uskonnollinen, hengellinen	1
Uskonnollinen, Hengellinen, Muu: "antroposofi, joka kuuluu ev.lut kirkkoon"	1
Uskonnollinen, henkinen, hengellinen	1
Uskonnoton	4
YHTEENSÄ	49

TAULUKKO 1. Vastaajien vakaumukset.

2. Vastaajien vastaukset vaihtoehtojen mukaan	Määrä
Agnostikko	15
Ateisti	9
Uskonnollinen	14
Uskonnoton	10
Hengellinen	9
Henkinen	4
Ei mikään näistä	4
En halua kertoa	1
Muu:	4
YHTEENSÄ	71

TAULUKKO 2. Vakaumusten määrä, kun otetaan huomioon vastaajien kaikki valinnat.

3.3. Katsomusaineiden opetus

Vuoden 2003 uskonnonvapauslain muutoksen myötä myös uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus muuttui. Aikaisemmin uskonnon opetus oli ollut tunnustuksellista ja opettajien tuli kuulua opettamaansa uskontoon. Lain muutoksen jälkeen opetus muuttui tunnustuksettomaksi oman uskonnon opetuksiksi. Tämä tarkoittaa, että oppilaiden tulisi saada oman uskontonsa mukaista opetusta.⁸⁵ Opetusta ei kuitenkaan järjestetä, mikäli oppilaita ei ole tarpeeksi. Käytännössä oman uskonnon opetusta tai elämäkatsomustiedon opetusta tulisi järjestää, mikäli saman kunnan sisällä on vähintään kolme samaan uskontokuntaan kuuluvaa tai mihinkään uskontoon kuulumatonta oppilasta. Huoltajien luvalla vähemmistö uskontoon tai uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat voivat osallistua myös evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen, mutta evankelisluterilaisen uskonnon oppilaat eivät saa vaihtaa esimerkiksi elämäkatsomustietoon.⁸⁶

Katsomusaineiden opetuksen tulevaisuudesta on käyty paljon keskustelua ja siitä on esitetty erilaisia malleja. Yhden ehdotuksen mukaan katsomusaineiden opetuksen tulisi olla vapaavalinnaista, jolloin oppilaat saisivat valita uskonnon ja elämäkatsomusopetuksen väliltä riippumatta siitä, mihin uskontoon he kuuluvat.⁸⁷ Toinen usein ehdotettu malli on ”yhteisen katsomusaineen malli”, jossa uskonnon opetus ja elämäkatsomustieto yhdistettäisiin yhden saman aineen alle.⁸⁸ Aiheesta ei olla päästy vielä yhteisymmärrykseen ja katsomusaineiden tulevaisuus on vielä sangen epävarma. Katsomusaineiden opetuksesta on tehty laaja Eero Salmenkiven ja Vesa Åhsin teettämä selvitys, jossa tarkastellaan katsomusaineiden nykytilaa ja uudistamistarpeita, joka tuottaa uutta keskustelua aiheesta. Valitettavasti tämän työn kannalta teoksessa on kovin vähän mitään oleellista.

Arto Kallioniemen mukaan katsomusaineiden opettajan tehtävänä on eri katsomusten, uskontojen ja etiikan opetus. Opetus perustuu totuuden, hyvyyden, vapauden ja lähimmäisenrakkauden arvoille ja sen tavoitteina on henkisen elämän rikkauden syventäminen. Katsomusaineiden opettajan tärkein työväline on Kallioniemen mukaan persoonallisuus ja opetuksen laadun ydin on valmiuksien antaminen henkisten kysymysten tarkasteluun, jonka vuoksi opettajan tulee itse olla hyvin perillä hänen omista eettisistä ja moraalisisista koodistoistaan.⁸⁹

⁸⁵ Ikkala 2019, 1.

⁸⁶ Onkalo & Paananen 2018, 10.

⁸⁷ Salmenkivi & Åhs 2022, 179.

⁸⁸ Salmenkivi & Åhs 202, 189.

⁸⁹ Kallioniemi 2007, 50–51.

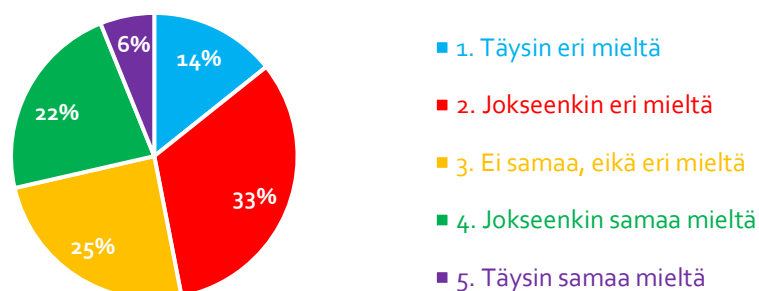
4. Analyysin tulokset

Tässä luvussa analysoin opettajien antamia vastauksia kyselyssä esittämiini väitteisiin. Käyn jokaisen väitteen erikseen läpi. Etenen väitteiden analyysissä niin, että esitän ympyrädiagrammilla suljettujen vastausten vastaukset prosentteina. Tämän jälkeen tarkastelen vastaajien vakaumuksia ja avoimia vastauksia jaotteleamalla heidät suljettujen vastausten mukaan niin, että ensin käsitellään väitteen kanssa eri mieltä olevien, eli vaihtoehdot yksi ja kaksi valinneiden vastaajien vakaumuksia ja avoimia vastauksia. Tämän jälkeen vaihtoehdon kolme valinneille tehdään sama ja sitten tarkastellaan väitteen kanssa samaa mieltä olevia. Lopuksi jokaisen väitteen kohdalla teen yhteenvedon vastauksista, joissa tarkastelen muun muassa, oliko vakaumuksella vaikutusta vastauksiin ja minkälaisia teemoja vastauksista löytyi.

4.1. Väite yksi: Ateismi ei ole äärimmäistä, mutta jotkut ateistit ovat

Väittämä yksi kuului seuraavasti: ”Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismi on äärimmäinen ja jyrkkä kanta.” Valitsin väitteen, koska kuten olen esittänyt luvussa kaksi, ateismia saatetaan pitää maailmalla ja myös Suomessa äärimmäisenä kantana, joskin Suomessa yleinen ilmapiiri onkin muuttumassa ja ateismi nähdään yhä useammin katsomuksena muiden joukossa. Phil Zuckermanin teettämän kyselyn mukaan, pohjoismaissa ateismia pidetään liian jyrkkänä ja negatiivisena kantana. Tämän vuoksi moni hänen teettämän kyselyn vastaajista vastasi olevansa ennemminkin agnostikko kuin ateisti, vaikka eivät uskoneetkaan Jumalaan.⁹⁰

1. Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismi on äärimmäinen ja jyrkkä kanta.

Kuvio 2. Suljetut vastaukset väittämään 1.

Kuten kuviosta näkyy, melkein puolet vastaajista (47%) oli eri mieltä väitteen kanssa. ”Täysin eri mieltä” oli 7 vastaajaa (joista kuusi oli ateisteja) ja ”jokseenkin eri mieltä” 16,

⁹⁰ Zuckerman 2012, 15.

yhteensä siis 23 vastaajaa. Väitteen kanssa samaa mieltä oli puolestaan 14 vastaajaa, joista 11 oli ”jokseenkin samaa mieltä” ja 3 ”täysin samaa mieltä”. Vaihtoehdon ”ei samaa, eikä eri mieltä”, valitsi puolestaan 12 vastaajaa. Tämän perusteella voitaisiin sanoa, että suurimman osan vastaajista mielestä, ateismi ei ole jyrkkä kanta. Saadaksemme tarkemman kuvan, tulee kuitenkin katsoa, minkälaisia avoimia vastauksia vastaajat ovat antaneet.

Ensin paneudumme vaihtoehdot yksi tai kaksi valinneisiin eli väitteen kanssa eri mieltä oleviin vastaajiin ja tarkastelemme heidän vakaumustaan, sekä avoimia vastauksia. Vastaajista kahdeksan oli ateisteja, joista neljällä ateisti oli ainut valittu vakaumus. Tämä tarkoittaa, että kahdeksan yhdeksästä ateistista oli väitteen kanssa eri mieltä. Uskonnollisia vastaajia oli yhteensä viisi, joista kahdella oli myös agnostikko valittuna vakaumukseksi ja yksi, joka määritteli itsensä ainoastaan muslimiksi, jonka luokittelun tässä uskonnolliseksi. Vastaajia, joiden vakaumus oli pelkästään agnostikko, oli puolestaan kolme ja pelkästään uskonnottomia kaksi.

Avoimia vastauksia tarkastellessa ensimmäisenä nousee esiin, että kuusi näistä vastaajista oli jättänyt vastaamatta avoimeen vaihtoehtoon.⁹¹ Heidän vastauksessaan oli ainoastaan jokin merkki, kuten piste tai viiva. Suurin osa vastaajista oli myös vastannut vain yhdellä tai kahdella virkkeellä. Vastauksista esiin nousi kuitenkin yhteinen teema, jonka mukaan pelkkä ateismi ei vielä tee ihmisestä jyrkkää, vaan jyrkkyys on ihmisestä kiinni. Ateismi voi olla jyrkkää tai voi olla, että ei ole. Muutama esimerkki tämän kaltaisista vastauksista:

”Ateismi on osa maailmankuvaa ja sikäli neutraali. Jotkut ateistit voivat olla jyrkkiä ja äärimmäisiä, mutta ateismi sinänsä ei ole.” (Vastaaja 9)

”Se ei sinänsä ole äärimmäinen ja jyrkkä, mutta jotkut ateistit ovat sitä. Tosin niin uskonnolliset ihmisetkin.” (Vastaaja 21)

”Ateismi on yhtä jyrkkä tai ei-jyrkkä kanta kuin teismi (käsitys siitä, että jumala / jumalia on olemassa)” (Vastaaja 29)

Vaikuttaa siis siltä, että ainakin väitteen kanssa eri mieltä olevat näkivät ateismin suurimmaksi osaksi maailmankatsomuksena muiden joukossa, johon ei itseensä kuuluu äärimmäisyyden käsitettä. Kahdellatoista vastaajalla (kahdestakymmenestäkolmesta) nousi tämä teema esiin. Hieman yllättävästi, vain kaksi vastaajaa mainitsi vastauksessaan uusateismin, jonka he katsoivat edustavan äärimmäistä ja jyrkkää ateismia.

⁹¹ Tämä sama esiintyy muidenkin väitteiden kohdalla, mutta jatkossa en enää erikseen mainitse, että heidän vastauksessaan oli vain jokin merkki. Puhun suoraan vastaamatta jättämisestä.

Seuraavaksi voidaankin tarkastella vaihtoehdon kolme valinneeita, eli niitä vastaajia, jotka eivät olleet samaa, eivätkä eri mieltä. Heitä oli yhteensä 12. Vastaajista neljä oli vakaumukseltaan uskonnollisia ja kolme agnostikkoja. Tämän lisäksi oli kaksi tapakristittyä, ja yksi uskonnoton sekä yksi ateisti.

Avoimissa vastauksissa nousi vielä selvemmin esiin sama teema kuin edellisten vastaajienkin kanssa. Kahdeksan vastaajan avoimessa vastauksessa tuli esiin ajatus, jonka mukaan ateisteja on erilaisia, osa voi olla jyrkkiä ja osa puolestaan ei. Jälleen painotettiin, että ateismi itsessään ei ole jyrkkää, mutta jotkut ateistit saattavat olla. Muutama esimerkki vastaus:

”Ateistit ovat erilaisia samalla tavalla, kuten uskovat ihmiset. Osa ateisteista on ns. tunnustuksellisia ateisteja, osa aktivisteja, osa maltillisia jne.” (Vastaaja 4)

”Ateisteja on monenlaisia. Usein äänekkäimmät ja jyrkkiä näkemyksiä kommunikoivat saavat eniten huomiota, mutta tämä on vain ryhmän toinen ääripää.” (Vastaaja 13)

”Voi olla, samoin kuin usko jumalaan voi olla, mutta määritelmänä ei pidä sisällään äärimmäisyyttä tai jyrkkyyttä niin kuin ei usko jumalaankaan.” (Vastaaja 14)

Yhdellä vastaajalla ei ollut avointa vastausta. Kolmella vastaajalla puolestaan oli jonkinlainen ajatus joko ateismin äärimmäisyydestä tai jyrkkyyydestä, mutta selittivät sen suhteessa teismiin. Yksi näistä vastaajista ei myöskään ollut ymmärtänyt kysymystä täysin ja oli sen vuoksi oletettavasti valinnut vaihtoehdon kolme. Tässä nämä kolme vastausta, jotka eivät seuranneet teemaa täysin:

”Iso osa ateisteista ovat välinpitämättömiä uskonnollisia kysymyksiä kohtaan, joten ei heitä jyrkiksi voi kutsua. Jos ajatellaan vain eri uskomusmäärittelyjä, niin toki silloin ateismi edustaa toista ääripäätä teismiin.” (Vastaaja 25)

”Ateismi on jyrkkä siinä mielessä että se kieltää jumalan/jumaluuksien olemassa olon mutta en näe sitä äärimmäisenä..äärimmäisyys olisi että toivoisi muilta samaa ajattelua eikä se ole mielestäni ateistista ajattelua” (Vastaaja 38)

”En ymmärrä väitettä. Tarkoitetaanko sillä sitä, että teismi tai ateismi ovat ehdottomia joko-tai vaihtoehtoja, siinä mielessä olen väitteen kanssa osittain samaa mieltä.” (Vastaaja 43)

Väitteen kanssa samaa mieltä oli 14 vastaajaa, joista kolme oli ”täysin samaa mieltä”. Vastaajista kuusi oli uskonnollisia, joista yhdellä oli myös agnostikko valittuna uskonnollisuuden lisäksi. Agnostikkoja oli kaksi ja agnostikko/uskonottomia myös kaksi.

Hengellisiä oli samoin kaksi ja yksi vastaaja oli ”ei mikään näistä”, sekä yksi pelkästään uskonnoton.

Avoimissa vastauksissa ei löytynyt samalla tavalla yhtä teemaa kuin aikaisempien vastaajien kohdalla. Kolmelta vastaajalta ei löytynyt avointa vastausta ollenkaan. Suurimmaksi teemaksi vastauksista nousi ajatus, jossa ateismi nähdään jyrkkänä, koska ateistit eivät usko Jumalaan/jumaliin. Tähän teemaan vastauksia löytyi viisi kappaletta. Kolme esimerkkiä:

”Kielletään olemassaolo. Toisaalta tehdään se vain itseltä, joten äärimmäisen jyrkkä kanta-vastaus tuntui liian jyrkältä” (Vastaaja 6)

”Ateismi kieltää jumalan selkeästi. Siksi melko äärimmäistä. Tämän ei tarvitse kuitenkaan tarkoittaa ettei hyväksy eri tavoin ajattelevia.” (Vastaaja 19)

”No, ateisti ei usko jumalaa/jumaliin.” (Vastaaja 35)

Muutamassa vastauksessa tuli esiin hieman samankaltainen ajatus kuin aikaisempien vastaajien kohdalla, jossa ateismia nähtiin olevan monenlaista. Esimerkiksi yksi vastaaja mainitsi uusateismin, joka sisältää jyrkän ja äärimmäisen kannan:

”Etenkin käsite uusateismi sisältää mielestäni tämän vakaumuksellisen äärimmäisen ja järkkymättömän kannanoton. Tavallinen ateisti ei välttämättä tuputa ajatuksiaan, vaikka onkin kannassaan ehdoton ja pitää sitä ainoana oikeana ajattelutapana.” (Vastaaja 12)

Vastaaja 46 puolestaan mainitsi Neuvostoliiton, ”jossa aktiivinen ´taisteleva ateismi´ erotettiin tavallisesta ateismista”. Eräs vastaaja puolestaan kirjoitti ateismin olevan äärimmäistä ja jyrkkää etymologisesti, mutta koki ateismista olevan erilaisia tulkintoja. Yksi vastaaja kirjoitti ateismin hyökkäävän kuvan olevan kovaäänisten yksilöiden syytä.

Kaikkia vastauksia tarkasteltaessa suurimmaksi teemaksi nousee siis esiin ajatus, jossa ateismi itsessään ei ole äärimmäistä tai jyrkkää, mutta yksittäiset ateistit saattavat olla kannoissaan jyrkkiä. Tämä teema nousi esiin etenkin vastaajilta, jotka olivat valinneet vaihtoehdot 1–3. Väitteen kanssa eri mieltä olevien vastaajien suurin perustelu ateismin jyrkkyydestä vaikutti olevan ateistien Jumalan kieltäminen, joka voidaan nähdä jyrkkänä kantana. Huomion arvoista on myös, että yhteensä kymmenen vastaaja jätti vastaamatta avoimeen kenttään. Suurin osa vastaamatta jättäneistä ei myöskään ollut vastannut muihinkaan avoimiin osioihin.

Vastaajien vakaumukseen liittyen huomionarvoista oli ateistien yhtenevä mielipide. Vain yksi ateistiksi luokiteltavista henkilöistä valitsi suljetuissa vaihtoehdoksiksi jonkin muun

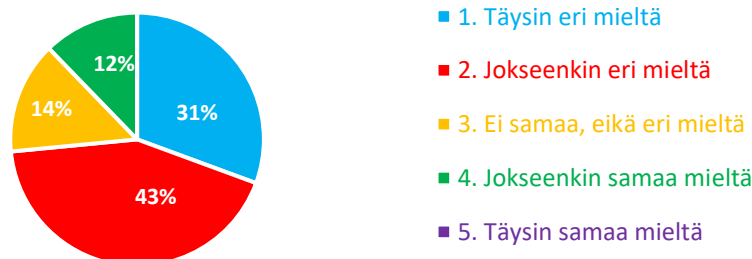
kuin vaihtoehdot yksi tai kaksi. Hän oli vastaaja 43 (yllä), joka ei ymmärtänyt väitettä täysin ja perusteli, miksi oli vain osittain samaa mieltä väitteen kanssa ja valitsi vaihtoehdon kolme. Ateistit vaikuttivat muutenkin ainakin suljetun vastauksen perusteella valitsevan herkästi vaihtoehdon ”täysin eri mieltä”. Kuusi yhdeksästä ateistista valitsi tämän vaihtoehdon. Muiden vakaumuksen edustajilla ei ollut aivan yhtä selkeää mielipidettä, vaan esimerkiksi uskonnollisilta, agnostikoilta ja uskonnottomilta (tai näiden yhdistelmiltä) löytyi enemmän hajontaa. Tämä ei tietenkään siinä mielessä ole yllättävä havainto, sillä väitteen kohteena ovat ateistit ja heidän jyrkkyytensä, joten he luonnollisesti ovat väitettä vastaan.

Avoimissa vastauksissa vakaumuksella ei vaikuttanut olevan selkeää roolia tai ainakaan sen perusteella ei pystynyt löytämään yhteistä teemaa. Vastauksista löytyneet teemat eivät olleet niinkään vakaumuksesta kiinni, vaan vastaajat perustelivat omaa suljettua vastaustaan. Tällä tarkoitan sitä, että pelkästään avoimia vastauksia lukemalla oli mahdotonta uskottavasti esittää edes arvausta vastaajien vakaumuksesta.

4.2. Väite kaksi: ”Ei tietenkään tarvitse vihata”

Toinen väite liittyy stereotypiaan, jossa ateistit nähdään uskontoja vastaan äänekkäästi taistelevina henkilöinä, joita toisinaan syytetään uskontojen vihaamisesta. Väite kuului seuraavasti: ”Mitä mieltä olet väitteestä: tyypillinen ateisti vihaa Jumalaa/jumalia ja uskontoja”. Lisäsin Jumalan vihan kysymyksen, sillä se tuntuu olevan myös yksi asia, jota ateistit kuulevat ja joihin he tyypillisesti vastaavat, että ”kuinka he voivat vihata jotain, jota ei ole olemassa.” Minua kiinnosti nähdä, millä tavalla katsomusaineen opettajat vastaavat tämän kaltaiseen yleistykseseen. Lisäksi oli kiinnostavaa tarkastella, millä tavalla vastaajien oma vakaumus vaikutti heidän vastaukseensa.

2. Mitä mieltä olet väitteestä: Tyypillinen ateisti vihaa Jumalaa/jumalia ja uskontoja.

Kuvio 3. Suljetut vastaukset väittämään 2. (Täysin samaa mieltä ei saanut vastauksia)

Ensimmäinen havaittava asia on vaihtoehdon viisi, eli ”täysin samaa mieltä” puuttuminen. Kukaan vastaajista ei ollut täysin samaa mieltä väitteen kanssa. Suurin osa vastaajista oli eri mieltä väitteen kanssa. 21 vastaajaa oli väitteen kanssa ”jokseenkin eri mieltä”. Toiseksi eniten vastauksia tuli vaihtoehtoon ”täysin eri mieltä”, jonka valitsi 15 vastaajaa. Yhteensä väitteen kanssa eri mieltä oli siis 36 vastaajaa. Kolmanneksi eniten vastauksia sai vaihtoehto kolme, eli ”ei samaa, eikä eri mieltä”, joka sai seitsemän vastausta. Vähiten vastauksia vaihtoehtoon, jolle kuitenkin annettiin vastauksia, oli vaihtoehto ”jokseenkin samaa mieltä”, jonka oli valinnut kuusi vastaajaa. Kaikista väittämistä tässä oli vähiten hajontaa vastauksissa. Seuraavaksi tarkastellaan väitteen kanssa eri mieltä olevien avoimia vastauksia ja vakaumuksia.

Väittämän kaksi kanssa eri mieltä oli niin suuri joukko vastaajia, (36) että tätä on helpointa lähteä purkamaan katsomalla, minkälaisia perusteluita eri vakaumuksen omaavat vastaajat antoivat. Tällä kertaa vastauksista nimittäin löytyi myös vakaumuksen mukaan hieman erilaisia teemoja. Keskityn ensisijaisesti vakaumukseltaan uskonnollisten ja ateistien antamiin vastauksiin, mutta tarkastelen myös minkälaisia vastauksia muut ovat antaneet ja osuvatko he samoihin teemoihin, vai löytyykö vielä kolmaskin teema.

Tarkastellaan ensin yhdeksän ateistin vastauksia, jotka kaikki olivat väittämän kanssa eri mieltä. Otan tähän joukkoon mukaan vielä yhden uskonnottomankin, sillä hän oli vastannut väittämään laajasti ja kertoi olevansa teknisesti ateisti, mutta määrittelevänsä itsensä enemmän uskonnottomaksi, koska se tuntuu hänestä ”helpommalta ja turvallisemmalta henkisesti”. (Vastaaja 33) Vastaajat olivat keskittyneet erityisesti väittämään Jumalan osalta, mutta osa oli pohtinut väittämää myös uskonnon osalta. Vastauksista löytyi yhteinen teema, (teema 1) jossa ihmeteltiin, miten ateisti voisi vihata jotain, johon tämä ei usko. Tämän kaltainen vastaus löytyi seitsemältä ateistilta (mukaan lukien vastaaja 33). Kaksi ateisteista ei puolestaan ollut vastannut avoimeen kenttään ja yksi vastaaja ei ollut kovin kaukana teemasta vastatessaan: ”Ateisti ei välitä mistään uskonnosta. Vrt. mitä väliä sillä on, minkä väriset sukut bussissa vieressä istujalla on.” (Vastaaja 30) Muutama esimerkki teeman mukaisesta vastauksesta:

”Absurdi väite jumalan osalta. Ihan sama kuin väittäisi lumimies Jettiin uskomattoman vihaavan Jetiä. Jälkimmäinen sen sijaan pitää joskus paikkansa, osa ateisteista on samalla anti-teistejä. Tosin tämä osa on marginaalinen.” (Vastaaja 32)

”Tuskin ateisti voi vihata sellaista mihin ei usko. Uskontoja toki voinee vihata tai suhtautua negatiivisesti uskonnollisiin ihmisiin, tai tapauskovaisiin, mutta en ajattele, että se olisi mikään tyypillinen ateisti. Heitä on monenlaisia.” (Vastaaja 33)

”Mielestäni väite on kummallinen ja absurdi. Miksi ateisti vihaisi Jumalaa, jos ei usko jumalaan? Mielestäni ateismi viittaa neutraaliin asiaan, joka kuvaa uskon puuttumista. Sillä ei ole tekemistä tunteiden kanssa.” (Vastaaaja 40)

”On vaikea vihata jotain, jota ei ole mutta julkisuudessa juurikin ekan kysymyksen ”jyrkimmät” ateistit antavat tätä mielikuvaa varsinkin uskontoja kohtaan.” (Vastaaaja 44)

Kuten näistäkin esimerkeistä näkyy, Jumalan kohdalla kysymystä pidettiin suorastaan absurdina. Osa vastaajista koki puolestaan, että uskonnon vihaaminen oli mahdollista, mutta ei tyypillistä ”tyypillisille” ateisteille. Vastaaaja 29 ilmaisi oman kantansa, joka oli Jumalan osalta samaa mieltä, uskuntoon liittyen näin: ”Uskontoihin liittyy niin paljon vääryyttä ja pahaa, että kritiikki niitä kohtaan on luonnollista ja ymmärrettävää. Viha on kuitenkin aika voimakas sana, en usko että tyypillinen ateisti vihaa uskontoja. Uskontojen olemassaolo on ymmärrettävää ja inhimillistä, arvelen että suuri osa ateisteista ymmärtää tämän.” (Vastaaaja 29)

Myös uskonnolliseksi itsensä identifioituvia oli yhteensä kymmenen, joista kolme olivat myös agnostisia ja neljä hengellisiä. Tästäkin joukosta kahdelta vastaajalta puuttui avoin vastaus. Vastauksissa oli pääasiallisesti keskitytty vastaamaan uskuntoon, eikä niinkään Jumalaan. Vastaukset olivat paljolti samanlaisia kuin ateisteillakin, jotka mainitsivat myös uskonnon vastauksessaan. Yhteinen teema (teema 2) vaikutti olevan, että uskontoa vihaavia ateisteja on, mutta ne ovat vähemmistö. Esimerkiksi:

”sellaisia on, mutta vähemmistönä” (Vastaaaja 1)

”Toki maailmassa on myös äärimmäisiä ja voimakkaan uskontovastaisia ateisteja, mutta en pidä tätä ateismia yleisesti määrittävän piirteenä, joka pätesi suurimpaan osaan ateisteista.” (Vastaaaja 9)

”on vihaajia joukossa, mutta uskon sen olevan vähemmistö, joskin äänekkäin” (Vastaaaja 39)

Osa uskonnollista myös totesi yksikantaan, että ”asialla ei ole tekemistä vihan kanssa”, kuten vastaaja 38. Vastauksissa tyypillistä oli, että ne olivat hyvin lyhyitä, pääsääntöisesti vain virkkeen pituisia.

Muiden vakaumusten edustajat antoivat suurimmaksi osaksi teeman 2 mukaisia vastauksia, eli katsoivat vihaavia ateisteja olevan, mutta eivät pitäneet niitä enemmistönä. Muutamalla heillä oli myös enemmän oma kohtainen vastaus, jossa he kertoivat, ettei väite vastaa heidän omaa kokemustaan.

Kiinnostavin huomio eri mieltä väitteen kanssa olevien vastauksissa oli, että ateistit keskittyivät vastauksissaan pääsääntöisesti ottamaan kantaa väittämän Jumalaosuuteen ja

pitivät väitöstä suorastaan absurdina. Ateistien vastaukset olivat myös keskimäärin hieman pidempiä kuin muiden. Uskonnolliset ja muiden vakaumusten edustajat puolestaan eivät tuoneet tätä kantaa esiin, vaan olivat yleisesti sitä mieltä, että vähemmistö ateisteista saattaa vihata uskontoa, mutta suurin osa ei. Tämän lisäksi oli yksittäisiä vastauksia, jotka eivät osuneet kumpaankaan teemaan.

Seuraavaksi tarkastellaan vielä neutraalisti väitteeseen suhtautuvia (vaihtoehto 3) ja väitteen kanssa samaa mieltä oleviin. (vaihtoehto 4) Neutraalin vaihtoehdon oli valinnut seitsemän vastaajaa, joista löytyi kaksi agnostikkoa, uskonnoton, sekä uskonnotonagnostikko, tapakristitty, uskonnollinen ja ”ei mikään näistä”. Jälleen kaksi vastaajaa oli jättänyt vastaamatta avoimeen, joten vastauksia oli viisi. Näistä kolme vastaajaa jatkoi teeman 2 parissa, eli pitivät vihaamista mahdollisena, mutta uskoivat sen kuuluvan vähemmistölle ateisteista. Yksi vastaajista tulkitsi asian niin, että tyypilliselle ateistille uskonto ja Jumala eivät merkitse mitään. Vastaaja 24 puolestaan koki, että hän ei tunne tarpeeksi avoimesti ateisteiksi identifioituvia henkilöitä, joten hän ei osaa ottaa kantaa.

Väitteen kanssa samaa mieltä oli vain kuusi vastaajaa. Näistä neljä oli uskonnollisia, yksi oli hengellinen ja yksi agnostikko. Vastauksista neljä mukaili teemaa 2, mutta näki asian käänteisenä. Eli vastauksissa tuotiin esiin oma kanta, jonka mukaan ateistit suhtautuvat vähintään kielteisesti uskontoon ja/tai Jumalaan, mutta koettiin myös niitä ateisteja olevan, jotka eivät vihaa. Yksi vastaajista toi vastauksessaan esiin, että viha on ehkä liian voimakas sana, mutta koki ainakin uusateistien olevan aktiivisia uskonnon ja Jumalan vastustajia. Kaksi esimerkkivastausta:

”Minun kokemuksissani, ne ihmiset, jotka ovat selkeästi ilmaisseet olevansa ateisteja ovat useimmiten olleet myös hyvin uskontovastaisia ja halunneet tuoda sitä esille epäkunnioittavasti. On kuitenkin myös ateisteja, jotka suhtautuvat uskontoihin neutraalimmin tai positiivisesti esim. kulttuurin tutkimuksen yhteydessä. Näiden ihmisten kohdalla ei kuitenkaan aina tiedä, että kyseessä on ateisti. Tämän takia omaan mielikuvani tyypillisestä ateistista edelleen kallistuu väittämän mukaan, vaikka ateistit ovatkin moninainen ryhmä.” (Vastaaja 13)

”Tyypillinen tai sitten eniten julkisuudessa esillä olevat ateistit usein suhtautuvat hyvin kielteisesti” (Vastaaja 15)

Tämän teeman lisäksi Vastaaja 46 vastasi puolestaan ”ks. Vastaus 1”, jossa hän mainitsee Neuvostoliiton ja taistelevat ateistit. (Katso sivu 33) Vastaaja 42 puolestaan koki, että: ”Tyypillinen ateisti vihaa erityisesti ev.lut mutta hänelle on ihan ok juhlia vaikka halloweenia.”

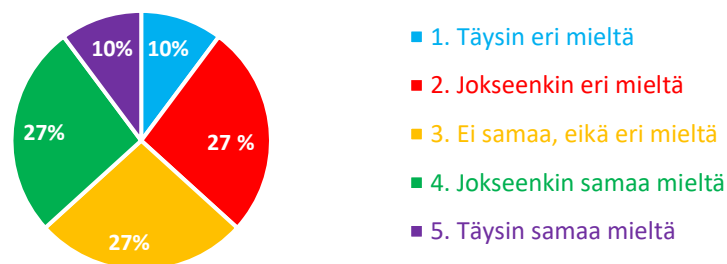
Kuten edellä jo mainitsin, väittämässä kaksi oli vähiten hajontaa. ”Täysin samaa mieltä”, (vaihtoehto 5) valinneiden puuttuminen ja väitteen kanssa eri mieltä olevien

(vaihtoehdot 1 ja 2) suuri määrä osittaa, että tyyppillisen ateistin ei katsota vihaavan niin Jumalaa kuin uskontojakaan. Avoimista vastauksista löytyi kaksi teemaa, joista toinen oli ominainen ateisteille ja toinen muille vakaumuksille. Tässäkin kohtaa tulee kuitenkin ottaa huomioon, että ateisteille tämä väittämä oli huomattavasti henkilökohtaisempi ja todennäköisesti voimakkaampia tunteita herättävä. Jälkikäteen ajatellen, väittämä olisi kannattanut muotoilla kenties toisella tavalla. Sanan ”viha” välttäminen olisi saattanut olla järkevää ja esimerkiksi uusateismin tuominen väittämään mukaan, olisi voinut olla fiksu. Vastauksissa vain muutama mainitsi uusateismin.

4.3. Väite kolme: Vakaumus muiden joukossa

Kolmannessa väittämässä minua kiinnosti selvittää opettajien näkemyksiä ateismiin kohdistuvista ennakkoluuloista. Muotoilin asian väittämäksi näin: ”*Mitä mieltä olet väitteestä: Ateistit kohtaavat negatiivisia ennakkoluuloja vakaumuksensa takia.*” Kuten olen aikaisemmin tässä tutkielmassa osoittanut, ateistit saattavat kohdata negatiivisia ennakkoluuloja, etenkin Yhdysvalloissa. (katso alaluku 2.2.2.) Yleensä nämä ennakkoluulot pitävät sisällään ajatuksen, jossa ateistit nähdään kovaäänisinä uskonnon vastustajina. Lisäksi ateisteihin ei luoteta ja heitä pidetään moraalittomina.⁹² Suomessa ateisteihin saatetaan suhtautua varauksella, mutta yleensä välinpitämättömästi.⁹³ Olikin kiinnostavaa nähdä, millä tavalla opettajat väitettä lähestyivät. En kohdistanut omaa väittämääni koskemaan Suomea, (kuten tein seuraavan väittämän kanssa) vaan jätin asian vastaajien pohdittavaksi.

3. Mitä mieltä olet väitteestä: Ateistit kohtaavat negatiivisia ennakkoluuloja vakaumuksensa takia.

Kuvio 4. Suljetut vastaukset väittämään kolme.

⁹² Gervais, Norenzayan & Shariff 2011, 1191.

⁹³ Taira 2014, 257.

Tämä väittämä jakoi vastauksia melko tasaisesti. Niin ”jokseenkin eri mieltä”, ”ei eri, eikä samaa mieltä” ja ”jokseenkin samaa mieltä” saivat kaikki 13 vastausta. Täysin samaa ja täysin eri mieltä väitteen kanssa oli viisi vastaajaa kummassakin. Tämän perusteella voisi sanoa, että vastausten ääripäitä välteltiin.

Nyt siirrytään tarkastelemaan väitteen kanssa eri mieltä olevien avoimia vastauksia, eli vaihtoehdot yksi ja kaksi valinneita vastaajia. Ensimmäinen silmiin pistävä asia liittyi vastausten pituuteen. Ne viisi vastaajaa, jotka valitsivat vaihtoehdon yksi, (täysin eri mieltä) vastasivat todella lyhyesti verrattuna vaihtoehdon kaksi antaneisiin vastaajiin. Heistä myös kaksi oli jättänyt kokonaan vastaamatta. Vastaajista yksi vastasi ”En usko.” (Vastaaja 7). Vastaaja 3 puolestaan koki, että ”Kyselyyn vastaamista haastaa se, että oletuksena on että ateistit olisivat homogeeninen joukko, johon suhtaudutaan.” Saman ajatuksen hän toi esiin myös muiden väitteiden kohdalla, joten hänen vastauksestaan ei saa juurikaan dataa tätä väitettä varten. Loppureflektoinnissa huomioita kyselyn laatuun liittyen.

Vaihtoehdon yksi valinneiden katsomuksia tarkasteltaessa kiinnostava huomio on, että sieltä ei löydy yhtään uskonnollista vastaajaa. On kaksi ateistia, (joista kumpikaan ei ollut vastannut avoimeen) kaksi agnostikkoa, (joista toisella myös uskonnoton valittuna) ja yksi hengellinen. Vastausten niukkuuden takia, tästä ei voida vielä tehdä varteenotettavia johtopäätöksiä. Tämän vuoksi keskityn tarkastelemaan vaihtoehdon kaksi (jokseenkin samaa mieltä) valinneiden vastauksia.

Väitteen kanssa jokseenkin eri mieltä olevat vastaajat olivat suurimmaksi osaksi uskonnollisia tai agnostikkoja eli he eivät voineet puhua omasta kokemuksesta. Kolmestatoista vastaajasta kahdeksalla oli vähintään yhdeksi vakaumukseksi valittu uskonnollisuus. Tämän lisäksi oli kolme agnostikkoa ja yksi tapakristitty. Kaksi vastaajaa olivat agnostikkoja/uskonnollisia, mutta heidät luokittelin tässä kohtaa vakaumuksen ”uskonnollinen” alle. Vastauksista ei löydy yhtä yhtenevää teemaa kuin aikaisemmin on löytynyt. Yksi teema, joka nousee esiin, on Suomen mainitseminen. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että Suomessa ateistit kohtaavat vähemmän tai eivät enää laisinkaan syrjintää tai ennakkoluuloja. Esimerkiksi:

”en usko, että yleisesti kohtaavat Suomessa, vaikka joissain tilanteissa ja yhteisöissä näin voi olla”
(Vastaaja 1)

”Suomessa ateismi on yleistä eikä siitä seuraa juuri mitään” (Vastaaja 24)

”Riippuu kontekstista, Suomessa vähemmän, joissain maissa joissa ei uskonnonvapaus/katsomuksen vapaus toteudu, he kokevat syrjintää.” (Vastaaja 47)

Osa vastaajista katsoi puolestaan, että tietyissä piireissä tai paikkakunnilla ateistit saattavat kohdata negatiivisia ennakkoluuloja, mutta katsoivat sen olevan poikkeavaa valtavirran suhtautumisesta. Esimerkiksi:

”Ateismi on länsimaissa jo normaalia arkipäivää, eikä siksi ennakkoluulojen kohde. Näitä saattaa kuitenkin esiintyä yhä voimakkaasti uskonnollisilla ihmisillä, joilla ei ole lähipiirissä ateisteja.”

(Vastaaja 9)

”Yksilötasolla tai tietyissä uskonnollisissa yhteisöissä, mutta eivät ainakaan enempää kuin muunkaanlaiset teistit.” (Vastaaja 25)

”On varmasti paikkakuntia, jossa näin on” (Vastaaja 46)

Vastauksista voidaan päätellä, että väittämän kanssa eri mieltä olevien mielestä ateismiin ei suhtauduta yleisellä tasolla negatiivisesti ainakaan Suomessa. Osa vastaajista oli jopa sitä mieltä, että ateismia pidetään ”fiksuna” tai ”coolina” nykyään. (Näin vastanneet olivat yleensä uskonnollisia.) Mikäli negatiivisia ennakkoluuloja esiintyy, niiden katsottiin olevan poikkeuksia ja yksittäisiä tilanteita.

Vaihtoehdon 3, eli ”ei samaa, eikä eri mieltä” valinneet vastaajat olivat vakaumukseltaan suurimmaksi osaksi uskonnottomia ja ”ei mikään näistä” tai ”muu” vaihtoehdon valinnoita. Lisäksi oli kolme uskonnollista ja yksi ateisti, jolla oli myös uskonnottomuus valittuna. Heidän avoimista vastauksistaan kiinnostavin huomio oli se, että kuusi vastaaja aloitti vastauksensa kirjoittamalla ”En tiedä” tai jollakin muulla vastaavalla ilmaisulla. Tämän lisäksi sana ”varmaan” oli usealla vastaajalla mukana vastauksessaan. Tämä voi osittain johtua siitä, että vastaajat eivät itse ole ateisteja, paitsi yksi, joka myös aloitti vastauksensa sanoilla ”en tiedä”. Suurin osa kuitenkin toi esille jonkinlaisen oman arvauksensa aiheeseen liittyen.

Suurimman osan vastauksista löytyi samankaltainen ajatus kuin vaihtoehdon kaksi valinnoilla, jonka mukaan Suomessa tai muussa sekulaarissa maassa ateismi on pääasiallisesti hyväksyttyä ja mahdolliset negatiiviset ennakkoluulot ja negatiivinen suhtautuminen on harvinaista, mutta mahdollista tietyissä piireissä. Esimerkiksi:

”Suomessa ei, mutta muualla maailmassa kylläkin” (Vastaaja 8)

”Omassa elämänpiirissäni eivät kohtaa, mutta ymmärrän toki, että jossain päin maailmaa (esim. muslimimaissa) ateistina eläminen on vaikeaa.” (Vastaaja 14)

”En tiedä. Minusta yleisesti tuntuu, että ateismi on hyväksyttyä täällä sekulaarissa maassa, mutta uskovat ihmiset voivat olla heitä kohtaan ennakkoluuloisia.” (Vastaaja 21)

Vaikuttaisi siltä, että sekä väitteen kanssa eri mieltä olevat, että neutraalisti suhtautuvat vastaajat katsovat ateismin olevan pääsääntöisesti hyväksyttyä Suomessa, eikä negatiivisia ennakkoluuloja juuri ole, paitsi tietyissä piireissä tai tiettyjen tahojen osalta. Ateismi nähdään yhtenä katsomuksena muiden joukossa. Seuraavaksi katsotaan, mitä väitteen kanssa samaa mieltä olevat vastaajat ovat. Löytyykö heiltä erilaisia ajatuksia tai kokemuksia?

Ei ole kovinkaan yllättävää, että väitteen kanssa samaa mieltä olevien vakaumuksia tarkastellessa, ensimmäisenä huomataan ateistien määrä. Kuusi ateistia oli väitteen kanssa osittain tai täysin samaa mieltä. (Joskin tämä on vähemmän kuin kahdessa edellisessä väittämässä). Agnostikkoja oli kolme, hengellisiä kolme ja uskonnollisia kolme, joista yhdellä myös agnostikko valittuna. Uskonottomia oli vain yksi, tosin hän oli sama vastaaja, joka edellisessä vastauksessaan kertoi teknisesti olevansa ateisti. (Vastaaja 33) Yksi vastaaja ei halunnut kertoa vakaumustaan ja yksi oli valinnut vaihtoehdon ”ei mikään näistä”.

Vastauksia tarkastellessa voidaan huomata, että monen ateistin vastaukset pohjautuivat heidän omaan kokemuksiinsa, joissa he kertoivat kohdanneensa negatiivisia ennakkoluuloja. Esimerkiksi:

”Ateistiperheenä olemme kohdanneet kielteisiä ennakkoluuloja meitä kohtaan, samoin lukuisat ateistituttavat. Esim. vertaisryhmät Facebookissa, jossa ihmiset jakavat kokemuksiaan syrjinnästä ja kysyvät apua mitä syrjinnälle voisi tehdä. Joten väittäminen on totta.” (Vastaaja 29)

”Riippuu todella paljon kontekstista mutta olen ollut useamminkin kerran ympäristössä, jossa ateismini ei ole ollut helppo aihe muille.” (Vastaaja 44)

Yhdeksi teemaksi nousi ajatus, jossa ateismi nähdään muiden ihmisten silmissä äärimmäisenä. Moni vastaajista katsoi tämän johtuvan äänekkäiden ja provosoivien ateistien ulostuloista. Esimerkiksi:

”Pidetään usein ääripäänä” (Vastaaja 31)

”Moni varmaan yhdistää ateistin aktiiviseen vapaa-ajattelijaan, joka pyrkii vähentämään uskontojen merkitystä ja valtaa yhteiskunnassa, ja tätä kautta mieltää ateistin toimivan uskontoja vastaan lähtökohtaisesti.” (Vastaaja 49)

Vastaaja 33 kertoi laajassa vastauksessaan, että Etelä-Pohjanmaan konservatiivisilla alueilla ateismi on ”melkoinen kauhistus” etenkin vanhempien ihmisten keskuudessa. Hänen kokemuksensa mukaan myös harrasta uskonnollisuutta saatetaan pitää epäilyttävänä. Vastaaja pohtiikin voisiko tämä liittyä ajatukseen äärimmäisyydestä: ”Ehkä molempiin liittyy ennakkoluulo ”äärimmäisyydestä”, jota pidetään varmana merkinä siitä, että ”fiiraa päästä” ja haetaan vain ylimääraistä huomiota. :D” Tämä ajatus pitää yhtä aikaisemman tutkimuksen kanssa, kuten olen osoittanut.

Äärimmäisyyden lisäksi esiin nousi myös teema, jonka mukaan jokainen vakaumuksensa tunnustava tai vähemmistöön kuuluva kohtaa aina ennakkoluuloja.

Esimerkiksi:

”Kaikki vakaumustaan esillä pitävät joutuvat kokemaan tällaista” (Vastaaja 17)

”Aivan varmasti, niin kuin jokainen vakaumuksensa tunnustava.” (Vastaaja 23)

”Kuten mihin tahansa katsomukselliseen vähemmistöön, enemmistön ratkaisusta poiketessaan ateisteihin saatetaan joissain yhteyksissä suhtautua ennakkoluuloisesti.” (Vastaaja 34)

Kaikkia vastauksia tarkastellessa voidaan huomata muutama kiinnostava asia.

Ensinnäkin vakaumusten jakautuminen tapahtui melko odotetulla tavalla. Väitteen kanssa eri mieltä oli suurin osa uskonnollisista, neutraalin mielipiteen valitsi suurin osa agnostikoista ja väitteen kanssa samaa mieltä oli puolestaan suurin osa ateisteista. Avoimien vastausten perusteella vaikuttaisi siltä, että suurin osa katsomusaineen opettajista katsoo, että ateismi on Suomessa yksi vakaumus muiden rinnalla, eikä siihen yleisellä tasolla kuulu enempää ennakkoluuloja kuin muihinkaan vakaumuksiin. Negatiivista suhtautumista ja ennakkoluuloja esiintyy vastausten perusteella joidenkin uskonnollisten ihmisten keskuudessa ja muissa maissa.

Väitteen kanssa samaa mieltä olevista osa oli kokenut henkilökohtaisesti ennakkoluuloja ja negatiivista suhtautumista. Tämän lisäksi muutama vastaaja koki, että ateismi nähdään äärimmäisenä, jonka vuoksi se saa osakseen epäilyjä ja nuivaa suhtautumista. Tätä ei kuitenkaan pidetty pelkästään ateismille ominaisena piirteenä, vaan monen vastaajan mukaan kaikki vakaumukset kohtaavat ennakkoluuloja, joten myös heidän mielestään ateismi on yksi vakaumus muiden seassa. Vastausten perusteella Tairan ja Sillforsin ajatus, jossa Suomalaiset välttelevät ääripäitä näyttäisi pitävän paikkansa myös katsomusaineen opettajien keskuudessa.

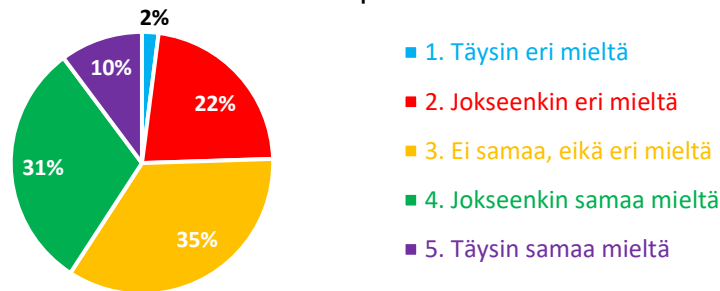
4.4. Väite neljä: ”Eipä katsomuksesi yleisesti muita kiinnosta”

Väite neljä jatkoi samaa aihetta kuin väite kolmekin. Tällä kertaa esitin väitteen kuitenkin hieman toisesta suunnasta: ”Mitä mieltä olet väitteestä: Ateisteihin ja ateismiin suhtaudutaan Suomessa positiivisesti”. Tällä halusin kysyä vastaajilta suoraan, millä tavalla ateisteihin heidän mielestään Suomessa suhtaudutaan. Teemu Tairan mukaan suomalaisten suhtautumisen ateismiin voidaan katsoa olevan melko neutraalia, joskin todennäköisemmin kielteistä kuin positiivista.⁹⁴

⁹⁴ Taira 2014, 244.

Tähänkin väittämään vain osalla vastaajista (ateistit) on jotain omaa kokemusta. Näkisin kuitenkin, että katsomusaineen opettajilla tulisi olla yleinen kuva vakaumuksiin suhtautumisesta. On kuitenkin mahdollista, että vastaajat vastasivat enneminkin oman kokemuksensa tai mielipiteensä pohjalta, eivätkä niinkään katsomusaineen opettajina.

4. Mitä mieltä olet väitteestä: Ateistiteihin ja ateismiin suhtaudutaan Suomessa positiivisesti

Kuvio 5. Suljetut vastaukset väittämään 4.

Vastausten jakauma oli hyvin saman kaltainen kuin väittämässä kolme, mutta ”neutraalin”, eli vaihtoehdon kolme (ei samaa, eikä eri mieltä) oli valinnut nyt 17 vastaajaa. Tämän lisäksi vain yksi vastaaja valitsi vaihtoehdon yksi, eli täysin eri mieltä. 15 vastaajaa oli ”jokseenkin samaa mieltä” väittämän kanssa ja viisi ”täysin samaa mieltä”. Jokseenkin eri mieltä oli 11 vastaajaa. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että suuri osa vastaajista on samaa mieltä väitteen kanssa, (yhteensä 45%) eli näkevät suhtautumisen ateismiin olevan positiivista. Seuraavaksi lähdetään tutkimaan vastaajien avoimia vastauksia.

Väitteen kanssa eri mieltä oli yhteensä 12 vastaajaa. Kiinnostavin huomio katsomuksia tarkastellessa oli ateistien vähäinen määrä. Heitä oli kyllä kolmas osa vastaajista eli neljä, mutta tämä tarkoittaa, että alle puolet ateisteista oli väitteen kanssa eri mieltä. Uskonnollisia vastaajia oli kolme, hengellisiä kaksi ja kaksi henkilöä ei joko halunnut kertoa vakaumustaan tai oli valinnut kohdan ”ei mikään näistä”. Toinen kiinnostava huomio oli uskonnottomien puuttuminen, joskin kahdella ateisteista oli valittuna myös uskonnon vakaumus.

Vastauksia tarkasteltaessa huomataan, että ainut vastaaja, joka oli valinnut vaihtoehdon yksi (täysin eri mieltä) oli myös ainut väitteen kanssa eri mieltä olevista, joka ei ollut antanut avointa vastausta. Tarkastelemme siis ”jokseenkin eri mieltä” olevien vastauksia, joista näkyy, että kolme vastaajaa toi esiin jälleen alueen ja ympäristön vaikutuksen suhtautumiseen. Yksi heistä nosti esiin myös, että Suomessa on turvallista olla ateisti.

Vastaukset:

”Riippuu paljon alueesta.” (Vastaja 32)

”Esim. koulumaailmassa ja pienillä paikkakunnilla ateistit ovat toisin ajattelevien mielestä liikaa vaativia ja sopeutumattomia” (Vastaja 35)

”Suomessa on suhteessa paljon ateisteja ja tapakristittyjä, jotka eivät uskoaan juurikaan mieltä ja heidän seurassaan ateismini on harvoin aiheuttanut negatiivisia tunteita. On kuitenkin yhteisöjä ja ikäluokkia, jotka kokevat asian hyvinkin vaikeana. Turvallista täällä kuitenkin on olla ateisti.” (Vastaja 44)

Kaksi vastaajaa puolestaan perusteli vastaustaan sillä, että harva ateisti haluaa tuoda omaa ateistisuuttaan esiin. Toisen heistä mukaan ateismin tuominen esiin ei tuo positiivista huomiota, muttei myöskään negatiivista:

”Ateismilla on perinteisesti ollut Suomessa hieman negatiivinen klangi. Väittäisin, että suomalainen perustason ateisti ei mieluusti heiluta ateismilippua korkealla. Kysymys on enemmän pragmaattinen kuin vakaumuksellinen.” (Vastaja 23)

”Edelleen melko harva Suomessa ilmoittaa olevansa ateisti julkilausutusti, vaikka sitä käytännössä olisikin. Ateismiksi ilmoittautuminen ei tuota mitään positiivista huomiota ihmiselle, joskaan ei välttämättä mitään negatiivistakaan.” (Vastaja 34)

Vastauksista oli vaikeaa löytää enempää yhteneväisiä teemoja. Vastajien vakaumuksellakaan ei ollut suurta merkitystä heidän perusteluissaan. Yksi kiinnostava huomio oli, että vain yksi vastaajista sanoi suoraan, että ei usko suhtautumisen olevan positiivista. Toinen puolestaan katsoi, että positiivinen ei ole osuva ilmaus, mutta piti suhtautumista neutraalina.

”En usko, että kovin positiivisesti suhtaudutaan. Melko kärjistynyttä keskustelua käydään eri vakaumusten välillä.” (Vastaja 15)

”Ehkä tuo positiivinen sana vähän hyppäsi esiin, mutta neutraalisti heihin kait suhtaudutaan pääosin. Uskonnonvapaus.” (Vastaja 6)

Seuraavaksi paneudutaan vaihtoehdon kolme, eli ”ei samaa, eikä eri mieltä” valinneiden katsomuksiin ja vastauksiin. Vakaumukset vaihtelivat melko tavalla, eikä niistä herännyt mitään suuria huomioita. Eniten vastaajia oli vakaumukseltaan uskonnollisia ja uskonnettomia, joita oli kumpiakkin neljä. Ateisteja ja agnostikkoja oli kumpiakkin kaksi.

Avoimia vastauksia tarkastellessa voidaan heti jättää huomioimatta neljä vastaajaa, jotka eivät olleet vastanneet avoimeen. Myös vastaja kolme voidaan jättää pois laskuista, sillä hän vastasi samalla tavalla kuin kohtaan kolme, jossa hän sanoi kyselyyn vastaamisen

olevan haastavaa, koska oletuksena on, että ateistit olisivat yhtenäinen joukko, johon voidaan suhtautua. Tarkastelemme siis jäljelle jäävien 12 vastaajan vastauksia.

Vastauksista saa kuvan, että vastaajat eivät ole täysin varmoja, mutta uskovat suhtautumisen olevan joko neutraalia tai positiivista. Useampikin vastaaja totesi myös jälleen, että alueella, iällä ja ihmisten omalla katsomuksella voi olla vaikutusta suhtautumiseen.

Tämän kaltaisista vastauksista muutama esimerkki:

”Suvsitaan⁹⁵ ihan hyvin. Riippuu ympäristöstä.” (Vastaaja 19)

”Erityisesti nuoremmat ikäluokat suhtautuvat uskonnottomuuteen ja ateismiin (ja ateisteihin) melko positiivisesti ja hyväksyen. Toki ateismi on paljon yleisempääkin nuoremmissa ikäluokissa.” (Vastaaja 29)

”Varmaan aika paljon koulutustaustaan, alueeseen ja ikään liittyvää eroa on tässä. Näin veikkaan.” (Vastaaja 33)

Vastaajan 29 vastaukselle antaa tukensa myös aikaisempi tutkimus, joka osoittaa nuorten olevan hyväksyvämpiä ateismin ja varsinkin uskonnottomuuden suhteen kuin vanhemmat ikäluokat ja uskonnottomuuden, sekä ateismin olevan myös yleisempää nuoremmille. Esimerkiksi Teemu Tairan mukaan ateismi ja uskonnottomuus ovat sukupolvikysymyksiä. Ateismiin suhtautumisessa se näkyy esimerkiksi siinä, että nuoret eivät enää yhdistä sitä kommunismiin, kuten aikaisemmin oli yleistä.⁹⁶

Tämän lisäksi osa vastaajista oli sitä mieltä, että ihmisten vakaumukset ovat henkilökohtaisia asioita, eivätkä ne kiinnosta juurikaan muita ihmisiä. Eräs vastaaja myös nosti esiin, että Suomessa vähintäänkin pyritään kohtelemaan kaikkia tasavertaisesti.

Esimerkiksi:

”Suomessa valtio ja uskonto on melko hyvin erotettu toisistaan. Uskonto/uskonnottomuus ovat henkilökohtaisia asioita, ja kaikkia PYRITÄÄN kohtelemaan tasavertaisesti.” (Vastaaja 4)

”Eipä katsomuksesi yleisesti muita kiinnosta” (Vastaaja 11)

”Ihmisten vakaumukset ei yleisesti herättäne niin positiivisia kuin negatiivisiakaan tunteita. Harva vastustanee kenenkään oikeutta olla ateisti tai ateismia aatteena, mutta onko se sitten positiivista suhtautumista.” (Vastaaja 25)

Vastaaja 12, joka oli vakaumukseltaan uskonnollinen, oli melko samoilla linjoilla vastaaja 25 kanssa, mutta hänen mukaansa ateistien oma käytös saattaa johtaa negatiiviseen

⁹⁵ *”Suvaitaan”. Vastaajalla kirjoitusvirhe, mutta kopion kaikki vastaukset suoraan, jättäen myös mahdolliset kirjoitusvirheet.

⁹⁶ Ylikoski 2017, 168.

suhtautumiseen. Hänen mielestään ateistit saavat vähemmän kielteistä huomiota kuin uskontonsa esille tuovat ihmiset:

”Tähän en osaa ottaa kantaa. Todennäköisesti ateisti saa olla melko rauhassa, jos antaa muiden olla rauhassa. Suomalaiset eivät pidä äärimmäisistä kannanotoista, joten myöskään ateistiset käännyttämisyritykset eivät saa osakseen positiivista reagoitua. Ateisti tosin saa vähemmän negatiivista huomiota näkemyksensä kertoessaan kuin jos vertaa niihin, jotka omaa uskoaan esiin tuodessaan saattavat saada negatiivisia hörhö- tai uskovais-leimoja osakseen.” (Vastaaja 12)

Vaihtoehdon kolme valinneista vastaajista suurin osa siis piti suhtautumista vähintään neutraalina, mutta katsoivat maantieteellisen sijainnin vaikuttavan suhtautumiseen ja kokivat myös iällä olevan merkitystä.

Siirtyessämme katsomaan vaihtoehdot neljä ja viisi valinneita, eli väitteen kanssa samaa mieltä olevia ja heidän katsomuksiaan voidaan havaita, että kahdestakymmenestä vastaajasta kahdeksan identifioitui uskonnolliseksi, neljällä oli valittuna ainoastaan ”agnostikko” ja ateisteja oli kolme kappaletta. Tämän lisäksi oli kaksi uskonnotonta ja yksi tapakristitty, sekä yksi ”ei mikään näistä” vaihtoehdon valinnut. Vakaumusten pohjalta avoimista vastauksista ei löytynyt yhteneväisyyksiä, mutta ainakin kaksi karkeaa kaikille yhteistä teema löytyi.

Väitteen kanssa samaa mieltä olevilta löytyi myös paljon vastauksia samaan teemaan kuin edellisilläkin vastaajilla. Heistäkin moni katsoi, että alueet saattavat vaikuttaa suhtautumiseen, mutta kokivat suhtautumisen olevan pääosin positiivista. Toinen yleinen vastauksista esiin nouseva ajatus liittyy suhtautumisen muuttumiseen. Monen vastaajan mukaan suhtautuminen on muuttunut positiivisemmaksi, ja he katsoivat sen olevan nykyään myönteisistä. Osissa vastauksista nämä teemat sekoittuivat keskenään. Suomen tilanteen korostus oli myös yleistä. Neljä vastaajista ei ollut vastannut mitään ja yksi vastaaja vastasi ainoastaan: ”Oma näkemys” (Vastaaja 2)

Kolme esimerkkiä teemasta, jonka mukaan alueella on merkitystä suhtautumiseen:

”Keskimäärin näin on, mutta tietyissä piireissä ja tietyillä alueilla varmasti on asenteellisuuttakin.” (Vastaaja 10)

”Ainakin pääkaupunkiseudulla.” (Vastaaja 14)

”Suomen uskonnonvapaustilanne on kansinvälisesti vertaillen melko ok. Laki heijastuu myös asenteisiin. Pääosin Suomessa kunnioitetaan erilaisia vakaumuksia.” (Vastaaja 43)

Seuraavaksi vielä esimerkkejä vastauksista, joissa muutoksen teema on havaittavissa:

”Ateismi on länsimaissa jo hyvin yleistä ja suhtautuminen siihen myös. Yhä on olemassa kuitenkin joitain ateisteja syrjiviä rakenteita ja joidenkin ihmisten suhtautuminen ateisteihin voi olla negatiivista” (Vastaja 9)

”Ilmapiiri on muuttunut ateismia kohtaan suvaitsevaisemmaksi kuin aikaisemmin, kun uskonnottomuus ja ateismi yleistyvät.” (Vastaja 26)

”Suhtautuminen on muuttunut positiivisemmaksi.” (Vastaja 31)

Kaikkia vastauksia tarkastellessa voidaan huomata, että suurimmaksi teemaksi nousi ajatus, jonka mukaan suhtautuminen on Suomessa suurimmaksi osaksi joko positiivista tai neutraalia, mutta toisenlaistakin suhtautumista saattaa esiintyä tietyillä alueilla ja tietyissä ikäryhmissä. Alueita tai ryhmiä ei oikeastaan eritelty muutamaa vastausta lukuun ottamatta. (Esimerkiksi vastaja 14 vastaus, [yllä] jossa mainitaan pääkaupunkiseudun myönteinen suhtautuminen.) Eri mieltä väitteen kanssa olevienkin vastauksista löytyi yleensä myös maininta alueellisista eroista.

Vakaumukset näyttivät jakaantuvan kiinnostavasti melko tasaisesti ja esimerkiksi ateisteistakaan suurin osa ei ollut väitteen kanssa eri mieltä. Vakaumus vaikutti avoimissa vastauksissa lähinnä siinä, että ateistit puhuivat keskimäärin enemmän omien kokemustensa pohjalta, joka on jälleen ymmärrettävää, sillä väittämä koski heitä.

4.5. Väite viisi: ”Emme opeta uskomaan, vaan uskonnoista”

Väitteessä viisi ei puhuta suoraan ateismista, vaan tarkastellaan opettajien mielipidettä vakaumuksen mahdolliseen vaikutukseen katsomusaineen opetuksessa. Väite kuului: ”*Mitä mieltä olet väitteestä: Opettajan omalla vakaumuksella ei ole vaikutusta tämän kykyyn opettaa katsomusainetta*”. Minua kiinnosti selvittää, näkevätkö opettajat vakaumuksella olevan vaikutusta opettamiseen ja mikäli sillä on vaikutusta, millä tavalla se näkyy. Opetushallituksen vuonna 2022 laatiman ohjeen mukaan ”Uskonnon opettajalta ei edellytetä opetettavan uskonnon uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyttä, eikä jäsenyys toisessa uskonnollisessa yhdyskunnassa estä tehtävän hoitamista.”⁹⁷ Katsomusaineissa, kuten muissakin aineissa, tärkeämpää on, että opettaja täyttää vaadittavat kelpoisuusvaatimukset. Opetussuunnitelmassa opettajan omasta vakaumuksesta tai katsomuksesta ei sanota mitään.

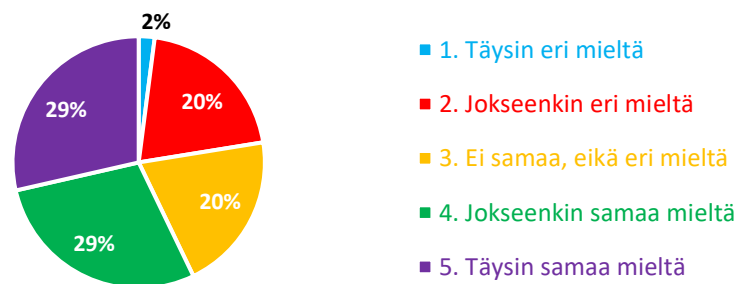
Opettajien vakaumuksen vaikutuksesta ei ole tehty Suomessa juurikaan kattavaa tutkimusta. Vuonna 2021 tehdyssä kasvatustieteen pro gradu -tutkielmassa Jenni Virtanen tutkii kristillisen vakaumuksen vaikutusta opettajan työssä. En kuitenkaan käytä Virtasen

⁹⁷ Opetushallitus 2022, 6.

tutkielmaa kuin lähteiden hankinnan apuvälineenä. Hänen tutkielmastansa löytyikin muun muassa Englannissa kirjoitettu artikkeli, jossa opettajan katsomuksen nähtiin voivan vaikuttaa heidän opetukseensa. Opettajan henkilökohtainen usko voi esimerkiksi johtaa hänet esittelemään uskontoja ei-neutraalisti ja väheksymään ei-uskonnollisten oppilaiden näkemyksiä. Se voi toisaalta myös antaa läheisemmän kontaktin opetettavaan uskontoon ja sitä kautta auttaa opetuksessa.⁹⁸ Pedagogisissa opinnoissa tuleville opettajille painotettiin, että opetuksen tulee olla neutraalia.

Kyselyni perusteella näyttää siltä, että yli puolet vastaajista oli väitteen kanssa samaa mieltä, eli kokivat ettei opettajan vakaumuksella ole vaikutusta tämän kykyyn opettaa katsomusainetta. Vastaajista 14 oli väitteen kanssa ”jokseenkin samaa mieltä” (4) ja toiset 14 ”täysin samaa mieltä”. (5). Kymmenen vastaajista ei ollut samaa, eikä eri mieltä (3) ja kymmenen muuta olivat väitteen kanssa jokseenkin eri mieltä. (4) Vain yksi vastaaja oli täysin eri mieltä väitteen kanssa. (1) Alla kuvio vastauksista.

5. Mitä mieltä olet väitteest: Opettajan omalla vakaumuksella ei ole vaikutusta tämän kykyyn opettaa katsomusainetta

Kuvio 6. Suljetut vastaukset väittämään 5.

Vastaajien vakaumuksia tarkastellessa, kiinnostava huomio on, että väitteen kanssa eri mieltä olevista vastaajista ei löytynyt yhtään ”uskonnollinen” vaihtoehtoa valinnutta henkilöä. Tosin vastaaja 22, joka kertoi vakaumuksestaan ainoastaan ”muu, muslimi”, saattaa toki olla uskonnollinen. Muut vastaajat olivat ateisteja, (kolme vastaajaa) uskonottomia (kaksi vastaajaa) ja hengellisiä. (kaksi vastaajaa) Tämän lisäksi oli yksi agnostikko, yksi ”ei mikään näistä” ja yksi ”en halua kertoa”. Vaikuttaa siis siltä, että uskonnolliset vastaajat ovat pääsääntöisesti sitä mieltä, että opettajan omalla vakaumuksella ei ole vaikutusta opetukseen

⁹⁸ Jackson & Everington 2016, 7–8.

tai he eivät ole olleet varmoja mielipiteestään. Seuraavaksi tarkastellaan väitteen kanssa eri mieltä olevien avoimia vastauksia.

Kaksi vastaajaa (yhdestätoista) ei ollut vastannut avoimeen kenttään, joten eri mieltä olevia perusteluita löytyi yhdeksän. Vastauksissa yleisintä vaikutti olevan ajatus, jonka mukaan vakaumus saattaa vaikuttaa, (vaikka sen ei pitäisi) mikäli opettaja ei ole reflektoinut omaa vakaamustaan tai ei kunnioita katsomusvapautta. Esimerkiksi:

”Tämä vaihtelee todella paljon eri henkilöiden välillä. Toisinaan ongelmaa ei ole, toisinaan oma vakaumus leimaa opettajan otetta silmin nähdessä. Elämäkatsomus on kuitenkin niin merkittävä asia, ettei siitä koskaan täysin eroon pääse, ei ainakaan katsomusainetta opettaessa. Rehellisintä olisi nähdäkseni olla ainakin jossain määrin avoin oman vakaumuksensa suhteen ja tunnistaa myös itse sen vaikutus.” (Vastaaja 20)

”Jos opettaja ei ole selvillä omasta vakaumuksestaan hänen on vaikea opettaa katsomusaineisiin kuuluvia asioita.” (Vastaaja 27)

”Haluaisin vastata että samaa mieltä, mutta suuntaan ja toiseen opettajan vakaumus voi tulla negatiivisella tavalla läpi jos sitä ei ole valmis refleктоimaan ja tiedostamaan.” (Vastaaja 29)

Tämän lisäksi muutama vastaaja oli sitä mieltä, että vakaumus vaikuttaa ehdottomasti opetukseen, oli se refleктоitua tai ei. Esimerkiksi:

”Olet katsomuksesi mukainen” (Vastaaja 11)

”Aivan varmasti vakaumus vaikuttaa kykyyn opettaa. Vakaumus ei ole erillään pulloitettu osa ihmistä, vaan vaikuttaa kaikkeen tekemiseen ja siten myös opettamiseen. Se vaikuttaako se kykyyn positiivisesti vai negatiivisesti onkin sitten aivan oma tarinansa.” (Vastaaja 23)

Suurin osa väitteen kanssa eri mieltä olevista piti siis vakaumuksen vaikutusta vähintään mahdollisena, varsinkin silloin, jos opettaja ei ole itse refleктоinut omaa vakaamustaan. Oman vakaumuksen refleктоinti oli myös isona teemana pedagogisissa opinnoissa.

Vaihtoehdon kolme valinneiden vakaumuksista löytyi sama kiinnostava huomio kuin edellistenkin vastaajien kanssa. Vain yksi uskonnollinen henkilö oli valinnut vaihtoehdon kolme. Myös agnostikkoja oli vain yksi. Loput vastaajista olivat vakaumukseltaan ateisteja, (kaksi vastaajaa) uskonottomia, (kaksi vastaajaa) hengellisiä. (kaksi vastaajaa) Tämän lisäksi löytyi yksi ”kulttuuri-luterilainen” ja yksi ”ei mikään näistä” vaihtoehdon valinnut vastaaja.

Avoimista vastauksista löytyy saman kaltaisia ajatuksia kuin väitteen kanssa eri mieltä olevilta löytyi, joskaan itsereflektiota ei mainittu. Yhteisenä teemana vastauksissa vaikuttaisi olevan, että vakaumuksella ei tulisi olla vaikutusta, mutta toisinaan sillä kuitenkin on

joidenkin opettajien kohdalla. Vain yksi vastaajista poikkesi tästä teemasta kokonaan ja ihmetteli omassa vastauksessaan, miksi uskonto on edelleen virallinen oppiaine. Muutama esimerkki teeman mukaisesta vastauksesta:

”Riippuu tietysti opettajasta. Ammattitaitoon kuuluu kyky ottaa etäisyyttä omaan vakaumukseen, mutta toisaalta opettajan työtä tehdään omalla persoonalla. Ei ole niin yksinkertaista.” (Vastaaja 26)

”Ton tulisi olla päämäärä. Osa onnistuu paremmin, osa huonommin.” (Vastaaja 32)

”Ei ole vaikutusta, jos opettaja on ammattitaitoinen ja tiedostaa aiheen herkkyyden. Valitettavasti näin ei aina ole, ja opettajan oma katsomus saattaa vaikuttaa opetukseen paljonkin, erityisesti alakoulussa, jossa ei ole aineenopettajaa.” (Vastaaja 36)

Vastaaja 33 puolestaan kertoi oman ”gradututkimuksensa” tuloksista ja uskoi, että nykyään opettajankoulutuksessa aihetta lähestytään eri tavalla kuin aikaisemmin. Tämä vaikuttaisi oman kokemukseni pohjalta pitävän paikkansa. Hänen vastauksensa:

”No, tämä riippuu mm. persoonasta ja koulutuksesta. Uudemmassa opettajankoulutuksessa on varmasti osattu lähestyä toisenlaisella asenteella, kuin aiemmin. Ikävä kyllä omankin gradututkimukseni mukaan tunnustukseton opetus ei aina toteudu, eikä opetussuunnitelmaakaan aina noudateta, vaan opetus keskittyy opettajan itsensä valitsemiin aiheisiin. Vakaumus vaikuttaa helposti silloin, kun se yhdistyy suvaitsemattomuuteen ja arvottaviin asenteisiin toisia maailmankatsomuksia kohtaan.” (Vastaaja 33)

Vaihtoehdon kolme valinneiden vastauksista löytyi poikkeuksellisen yhteneväisiä vastauksia. Vastauksista sai kuvan, että vastaajat pitivät mahdollisimman neutraalia otetta tavoitteena, mutta kokivat sen saavuttamisen olevan lopulta opettajakohtaista. Viimeiseksi siirrytään tarkastelemaan väitteen kanssa samaa mieltä olevien vastauksia.

Väitteen kanssa samaa mieltä olevia oli yhteensä 28, joka on melkein 60% kaikista vastaajista. Keskityn nyt vain kiinnostavimpiin huomioihin, jotka liittyivät vastaajien vakaumuksiin. Kuten aikaisempien vastaajien vakaumuksesta on käynyt ilmi, vain kaksi uskonnolliseksi luokiteltavaa vastaajaa ei ollut väitteen kanssa samaa mieltä. Tämä tarkoittaa, että melkein puolet (13) samaa mieltä olevista vastaajista oli uskonnollisia. Tämän lisäksi suurin osa agnostikoista olivat myös valinneet vaihtoehdot neljä tai viisi. Samaa mieltä oli myös neljä ateistia.

Vain kahdelta vastaajalta ei löytynyt avointa vastausta. Loppujen 26 vastaajan vastauksista ei löydy samalla tavalla yhteistä teemaa kuin esimerkiksi vaihtoehdon kolme valinneiden kohdalla. Kaksi asiaa kuitenkin nousi esiin useammalla vastaajalla:

ammattitaito/pätevyys ja opetussuunnitelma. Pieni osa vastaajista jakoi myös aikaisempien vastaajien ajatuksen, jonka mukaan joidenkin opettajien kohdalla vakaumus vaikuttaa, vaikka sen ei pitäisi. Tässä esimerkkejä ammattitaitoon vetoavista vastauksista:

”Toki jokainen katsoo maailmaa omasta vinkkelistään, mutta ammattilainen osaa etäännyttää itsensä. Väittäisin, että katsomusaineita opettavat ovat harjaantuneet tässä.” (Vastaja 14)

”Periaatteessa ammattimainen opettaja pystyy opettamaan katsomusaineita fiksusti omasta vakaumuksesta riippumatta. Kuitenkin on valitettavan paljon esimerkkejä siitä, miten esim. uskonnon opettaja opettaa uskontoa uskuntoon sitouttavalla tavalla, esittelee uskonnon oppeja totena, ohjaa oppilaita harjoittamaan uskontoa koulussa, jne. vastoin OPH:n ohjeita ja opetussuunnitelmaa.” (Vastaja 29)

”Sillä ei pitäisi olla vaikutusta ammattitaitoisen opettajan kohdalla” (Vastaja 31)

Kuten huomataan, vastaja 29 käsittelee vastauksessaan oikeastaan useampaakin teemaa ammattitaidon lisäksi. Hän mainitsee opetussuunnitelmassa pysymisen tärkeyden ja toteaa, että ”valitettavasti” kaikki opettajat eivät kykene jättämään omaa vakaumustaan opetuksesta.

Osa vastaajista katsoi, että opetuksessa tulee mennä opetussuunnitelman (OPS) mukaan ja vakaumuksella ei tällöin ole merkitystä. Esimerkiksi:

”Opettajan tulee noudattaa työssään opetussuunnitelmaa ja huolehtia sen toteutumisesta. Taitava opettaja kykenee tähän vakaumuksestaan huolimatta.” (Vastaja 4)

”Opetussuunnitelma ei ole sitoutunut tiettyyn katsomukseen, joten kun sitä seuraa niin homma toimii” (Vastaja 17)

”Opettajan vakaumus ei nähdäkseni korreloi sen asian kanssa, miten hän osaa opsin tavoitteet oppilaille avata.” (Vastaja 43)

Kaikkia vastauksia tarkastellessa huomataan, että katsomusaineen opettajista suurin osa katsoo, että vakaumuksella ei tulisi olla vaikutusta opetukseen. Yleinen käsitys vaikuttaa kuitenkin olevan, että sillä saattaa silti olla vaikutusta, mikäli opettaja ei noudata opetussuunnitelmaa, ei ole tarpeeksi ammattitaitoinen tai ei ole reflektoinut omaa vakaumustaan tarpeeksi. Suljetuissa vastauksissa kiinnostavin huomio oli uskonnollisten vastaajien yhteneväinen linja, jossa 13/15 vastaajista oli väitteen kanssa samaa mieltä. Avoimissa vastauksissa vakaumus näkyi etenkin uskonnottomien ja ateistien kohdalla. Riippumatta siitä, mikä oli suljettu vastaus, heidän vastauksilleen oli ominaista tuoda esiin voimakkaan uskonnollisen vakaumuksen negatiiviset vaikutukset opetuksessa. Toinen yleinen kiinnostava huomio avoimista vastauksista oli niiden pituus. Yhä useamman vastaajan vastaus

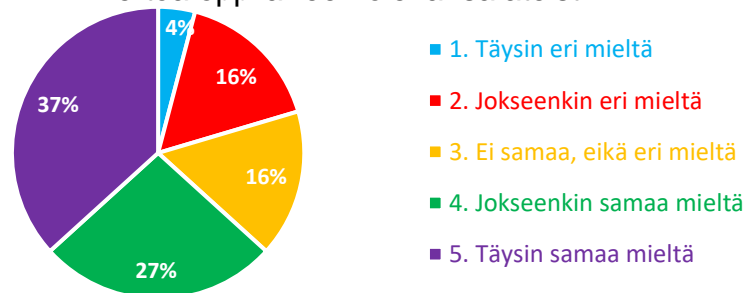
oli pidempi kuin edellisissä väittämissä. Väite sai kenties siis enemmän ajatuksia aikaan useammalla vastaajalla.

4.6. Väite kuusi: Omasta vakaumuksesta puhuminen on opettajan oma päätös

Kuudes teema jatkoi samaa teemaa edellisen väitteen kanssa, mutta keskittyi nyt nimenomaan ateismiin. Väite kuului: *Mitä mieltä olet väitteestä: Uskonnon opettaja voi hyvin kertoa oppilailleen olevansa ateisti.* Tällä väitteellä halusin kohdistaa huomion tutkielman aiheeseen, eli ateismiin. Tähänkään väittämään ei opetussuunnitelmassa ole mitään ohjeistusta, joten se jää opettajien oman harkinnan alle. Tämä olikin yksi syy, miksi minua kiinnosti kuulla, mitä katsomusaineiden opettajat vastaavat. Tätäkään väitettä ei ole aikaisemmin tietääkseni tutkittu, mutta kentällä olen kuullut käytävän keskusteluita aiheesta, josta sainkin idean väitteelle.

Kuten edellisessäkin väitteessä, yli puolet vastaajista oli väitteen kanssa samaa mieltä. Tämä olikin ainut väite, jossa vaihtoehto ”täysin samaa mieltä” sai eniten vastauksia, yhteensä 18. ”Jokseenkin samaa mieltä” oli puolestaan 13 vastaajaa. ”Ei samaa, eikä eri mieltä” oli väitteen kanssa kahdeksan henkilöä. Samoin ”jokseenkin eri mieltä” sai kahdeksan vastausta. Vain kaksi vastaajaa oli ”täysin eri mieltä” väitteen kanssa.

6. Mitä mieltä olet väitteestä: Uskonnon opettaja voi hyvin kertoa oppilailleen olevansa ateisti

Kuvio 7. Suljetut vastaukset väittämään 6.

Väitteen kanssa eri mieltä olevia oli yhteensä kymmenen, joista neljä oli ateisteja, kolme uskonnollisia, sekä yksi uskonnoton, yksi agnostikko ja yksi hengellinen. Ateistien suuri määrä on kiinnostava, sillä ennakkoon olisin kuvitellut suuremman osan ateisteista olevan väitteen kanssa samaa mieltä. Tämän perusteella vaikuttaisi myös siltä, että suurin osa uskonnollisista on väitteen kanssa joko samaa mieltä tai eivät ole samaa, eivätkä eri mieltä. Katsotaan tarkemmin avoimia vastauksia ja mitä niistä voidaan päätellä.

Eri mieltä olevien avoimista vastauksista nousi esiin vahvasti ajatus, jonka mukaan opettajan ei tulisi kertoa oppilailleen omasta vakaumuksestaan, oli se sitten mikä tahansa. Osa perusteli tätä sillä, että oppilaat saattavat saada vähintään tiedostamatta vaikutteita tästä tai se voi vaikuttaa siihen, millä tavalla oppilaat näkevät opettajan. Esimerkiksi:

”Uskonnon - eikä myöskään elämäntiedon - tunneilla opettajan vakaumus ei ole keskiössä eikä liity mitenkään opetussuunnitelman toteutumiseen. Enemminkin, jos opettaja vakaumuksensa kertoo, se voi tiedostamattomasti vaikuttaa siihen, miten oppilaat ja opiskelijat häneen ja hänen opetukseensa suhtautuvat. Opettajan itse täytyytiedostaa, onko hän uskonnollinen vai ateisti.” (Vastaja 12)

”Opettajan vakaumus ei kuulu oppilaille. Oppilaat saattavat ottaa mallia opettajasta.” (Vastaja 42)

”En yleensä puhu omasta vakaumuksestani oppilailleni, sillä en halua sen värittävän opetustani heidän mielissään.” (Vastaja 44)

Vain kaksi vastaajaa ei osunut tähän teemaan. Toinen heistä perusteli vastaustaan sillä, että ei ole itse kertonut oppilailleen omasta ateismistaan. Toinen puolestaan oli sitä mieltä, että opettajan tulisi voida kertoa olevansa ateisti, mutta koki sen käytännössä olevan vaikeaa, sillä hänellä oli tunne siitä, että uskonnonopettajan oletetaan olevan uskonnollinen, jolloin ateismistaan kertovan opettajan uskottavuus heikkenee.

Vaikuttaa siis siltä, että väitteen kanssa eri mieltä olevilla ei ollut niinkään ongelmaa ateismista kertomisen kanssa, vaan heidän kantansa mukaan opettajan ei tulisi kertoa omasta vakaumuksestaan mitään. Seuraavaksi edetään vaihtoehdon kolme valinneisiin vastaajiin.

Ei samaa, eikä eri mieltä vaihtoehdon valinneiden vastaajien vakaumuksista kiinnostavin huomio oli oikeastaan ateistien puuttuminen. Uskonnolliseksi luokiteltavia oli yhteensä neljä, joista vain yhdellä oli pelkästään vaihtoehto ”uskonnollinen” valittuna. Uskonottomia oli kaksi, agnostikkoja kaksi, (tosin toisella heistä oli myös vaihtoehdot uskonnollinen, henkinen ja hengellinen valittuna) ja yksi ei halunnut kertoa omaa vakaumustaan.

Kaksi vastaajaa ei ollut vastannut avoimeen kenttään, joten jäljelle näistä vastaajista jäi vain kuusi vastausta. Jäljellä olevista vastauksista nousi esiin teema, jonka mukaan ateismista tai vakaumuksesta kertominen on opettajan oman harkinnan alla. Kaksi vastaajista oli myös sitä mieltä, että oppilaiden ikäkin vaikuttaa siihen, kannattaako omasta vakaumuksestaan kertoa. Kaksi esimerkkiä:

”On opettajan henkilökohtainen valinta ja päätös kertoa tai olla kertomatta omasta vakaumuksestaan. Opettajan on kuitenkin hyvä pohtia ja punnita, mitä etua tai haittaa kertomisesta

tai kertomatta jättämisestä voi olla. Asiaa on hyvä osata myös perustella ja keskustella siitä oppilaiden kanssa.” (Vastaja 4)

”Riippuu luokkatasosta. Alakoulussa, ainakaan luokilla 1.-4. se ei ole fiksum pedagogisesti, sillä sen ikäisille opettajan sana on kuin laki.” (Vastaja 21)

Avoimia vastauksia oli niin vähän, että vastauksista on vaikeaa tehdä yleistyksiä, mutta vaikuttaa siltä, että ainakin osa opettajista katsoo sen olevan täysin opettajasta itsestään kiinni, joskin kertomisen hyötyjä ja haittoja kannattaa punnita ja oppilaiden ikä kannattaa ottaa päätöksessä huomioon. Ennakkoon olisin kuvitellut enemmänkin tämän kaltaisia perusteluita.

Samaa mieltä väitteen kanssa oli yhteensä 31 vastaajaa. Heidän vakaumuksissaan ei ollut kovinkaan paljon huomionarvoisia asioita. Kiinnostavin huomio oli ehkä agnostikkojen määrä. Heitä oli yhteensä kymmenen, joista puolella agnostikko oli ainut valittu vakaumus. Ateisteja oli viisi, eli suurin osa ateisteista. Uskonnollisia oli puolestaan kahdeksan, joista kaksi olivat myös agnostisia. Siirrytään siis tarkastelemaan avoimia vastauksia.

Vastaajista viisi ei ollut antanut avointa vastausta. Kiinnostavasti näistä viidestä neljällä oli valittuna vaihtoehto viisi, eli täysin samaa mieltä. Mielenpide oli siis vahva, mutta perusteluita ei annettu. Annetuista vastauksista löytyy yhteinen teema, joka esiintyi useammalla vastaajalla. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että on ihan opettajan oma asia, mikäli hän haluaa kertoa omasta ateismistaan tai muusta vakaumuksestaan. Osa vastaajista oli myös sitä mieltä, että on hyvä perustella itselleen ja oppilaille, miksi kertoo omasta vakaumuksestaan. Tärkeänä pidettiin myös, että sillä ei saa olla vaikutusta opetukseen.

Esimerkiksi:

”Saahan opettaja halutessaan kertoa olevansa helluntailainen, juutalainen tai arkikristittykin.

Opetukseen tuo toteamus ei saa kuitenkaan vaikuttaa.” (Vastaja 6)

”Aivan samaan tapaan kuin opettaja voi kertoa muistakin katsomuksistaan tai vaikka poliittisesta kannastaan. Tämän pitää kuitenkin tapahtua tavalla, joka on pedagogisesti harkittu ja perusteltu, eikä se missään tapauksessa saa luoda oppilaille vaikutelmaa, että opettajan kanta vaikuttaisi arvosteluun tai velvoittaisi heitä mitenkään.” (Vastaja 34)

”Jos opettaja kertoo henkilökohtaisia näkemyksiään, on aina painotettava sitä, että ne ovat vain yksittäisen henkilön mielipiteitä. Parempi pitäytyä sellaisesta, jotta luottamus opettajakuntaan säilyy.” (Vastaja 43)

Osa vastaajista toi myös esiin, että ateismista voi kertoa, mikäli oppilaat kysyvät ja ovat tarpeeksi vanhoja. Alakoululaisia pidettiin hieman liian nuorina. Erä vastaaja toi myös esiin, että hänen mielestään asiasta voi kertoa vapaassa keskustelussa, mutta ei oppitunnilla.

”viimeistään yläasteella voi, ala-asteella oppilaat eivät ehkä voi erottaa opettajan henkilöä ja oppiainetta vielä kovin hyvin” (Vastaaja 1)

”Totta kai voi, mutta välttäisin oman vakaumuksen kertomista ainakin pienempien oppilaiden kanssa.” (Vastaaja 14)

”Vapaassa keskustelussa kyllä. Ei oppitunneilla. Riippuu myös oppilaiden iästä.” (Vastaaja 35)

Väitteen kanssa samaa mieltä siis kokivat, että päätös on opettajan oma. Suurimman osan mielestä kertoessa omasta vakaumuksestaan on tärkeää, että vakaumuksia tai katsomuksia ei lähdetä arvottamaan. Myös näille vastaajille oli ominaista puhua vakaumuksista yleisesti, eikä keskittyä pelkkään ateismiin, vaikka väitteessä puhuttiinkin nimenomaan vain ateismista. Vakaumuksella ei ollut vastausten sisältöön juurikaan vaikutusta. Isoin ero esimerkiksi uskonnottomien ja ateistien vastauksissa muihin verrattuna oli se, että heidän vastauksensa olivat keskimäärin hieman pidempiä kuin uskonnollisten tai agnostikkojen vastaukset.

Kaikkia vastauksia tarkastelemalla vaikuttaa siltä, että suurin osa katsomusaineen opettajista kokee omasta vakaumuksesta kertomisen olevan opettajan oma päätös. Opettajan tulisi kuitenkin ottaa huomioon kertomisen mahdolliset vaikutukset oppilaisiin. Väitteen kanssa eri mieltä olevien mukaan riski negatiivisen vaikutukseen on liian suuri, joten heidän mielestään opettajan ei kannata kertoa vakaumuksestaan mitään. Samaa mieltä olevat puolestaan kokivat, että mikäli opettaja tiedostaa mahdolliset vaikutukset ja osaa perustella vakaumuksen esiin tuomisen järkevästi, ei siinä ole ongelmaa. Se, että suurin osa vastaajista puhui vakaumuksesta yleisesti, eikä pelkästä ateismista kertoo, että ateismia pidetään yhtenä vakaumuksena muiden joukossa.

Vastaajien omalla vakaumuksella ei vaikuttanut olevan suurtakaan roolia vastauksissa. Uskonnolliset vastaajat olivat kuitenkin herkemmin väitteen kanssa samaa mieltä kuin sitä vastaan. Samoin agnostikoista suurin osa vaikutti olevan väitteen kanssa samaa mieltä. Tästä voisi varovaisesti arvioida, että uskonnolliset opettajat kokevat omasta vakaumuksesta puhumisen olevan sallittua, mutta otannan ollessa näin pieni ei voida vielä vetää suuria johtopäätöksiä.

4.7. Väite seitsemän: Kuinka tulkita opetussuunnitelmaa?

Esitin väitteen seuraavasti: ”Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismista ja uskonnottomuudesta puhutaan tarpeeksi katsomusaineiden tunneilla.” Kiinnostuin asiasta lukiessani uskonnon oppiaineen opetussuunnitelmaa. Termiä ateismi ei käytetä kertaakaan uskonnon opetussuunnitelmassa, riippumatta siitä oliko kyseessä alakoulu, yläkoulu tai lukio. Esimerkiksi yläkoulun uskonnon opetuksessa on asetettu kymmenen yleistä tavoitetta, joista ainoastaan tavoitteessa kolme (T3) puhutaan uskonnottomuudesta. ”Opetuksen tavoitteet: T3 on ohjata oppilasta perehtymään uskontoihin ja katsomuksiin eri puolilla maailmaa sekä uskonnottomuuteen”.⁹⁹ Lukion opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2019 uskonnottomuudesta ei ole mainintaa yleisissä tavoitteissa, joskin siellä mainitaan yleisesti ”katsomukset”.¹⁰⁰ Ensimmäisessä pakollisessa moduulissa (ennen puhuttiin kurseista) kaikkien uskontojen kohdalla, uskonnottomuuden jäsentäminen löytyy tavoitteista.¹⁰¹ Tämän lisäksi yhden vapaaehtoisen evankelisluterilaisen -, islamin - ja juutalaisen uskonnon moduulin tavoitteisiin ja sisältöön kuuluu ”uskonnottomuuteen ja uskontokritiikkiin liittyvä ajankohtainen keskustelu”.¹⁰² Moduulin nimi on sama kaikissa ja pääosin sisältö on sama, mutta kiinnostavasti ortodoksisen- ja katolisen uskonnon moduulin tavoitteet eivät sisällä mainintaa uskonnottomuudesta.

Elämäkatsomustiedon opetussuunnitelmia tarkastellessa huomataan samankaltainen tilanne. Yläkouluille suunnatuissa tavoitteissa yhdessä mainitaan uskonnottomuus. ”Opetuksen tavoitteet: T3 ohjata oppilasta tuntemaan erilaisia uskonnottomia ja uskonnollisia katsomuksia, niiden keskinäistä vuorovaikutusta sekä tiedon ja tutkimuksen roolia katsomusten arvioinnissa”.¹⁰³ Lukion elämäkatsomustiedon opetuksen yleisissä tavoitteissa ei ole mainintaa uskonnottomuudesta, mutta kahdessa valinnaisessa moduulissa (*ET4 Katsomukset ja ET5 Uskonnot ja uskonnottomuus*) ateismi ja uskonnottomuus kuuluvat moduulien sisältöön.¹⁰⁴

Suomessa opetus perustuu opetussuunnitelmaan, jossa uskonnottomuus on katsomusaineissa varsin pienessä osassa. Minua kiinnosti nähdä, millä tavalla katsomusaineen opettajat näkevät asian. Minua kiinnosti erityisesti tutkia, onko ateisteilla ja uskonnottomilla eriäviä mielipiteitä uskonnollisiin vastaajiin verrattuna. Tämän lisäksi minua kiinnosti

⁹⁹ Opetussuunnitelma 2014, 405.

¹⁰⁰ Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 298.

¹⁰¹ Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 299,303,308,312,316.

¹⁰² Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 301,314,318.

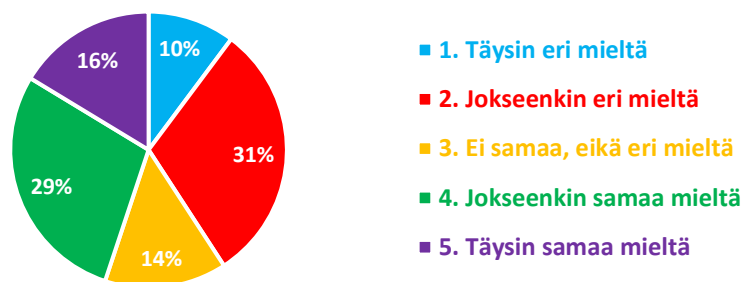
¹⁰³ Opetussuunnitelma 2014, 412.

¹⁰⁴ Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 324,325.

oppiaineiden väliset erot. Kokevatko elämänkatsomustiedon opettajat asian eri tavalla uskonnon opettajiin nähden. Entä opettajat, jotka opettavat kumpaakin ainetta?

Suljettuja vastauksia tarkastelemalla huomataan, että väite jakoi vastaajat melko tasaisesti. Samaa mieltä väitteen kanssa oli 22 vastaajaa, (14 ”jokseenkin samaa mieltä” ja 8 ”täysin samaa mieltä”) eli 45% vastaajista. Eri mieltä oli puolestaan 20 vastaajaa, (15 ”jokseenkin eri mieltä” ja 5 ”täysin eri mieltä”) eli 41%. Vaihtoehdon kolme valinnea, eli ”ei samaa, eikä eri mieltä” oli seitsemän vastaajaa, eli 14%.

7. Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismista ja uskonnottomuudesta puhutaan tarpeeksi katsomusaineiden tunneilla.

Kuvio 8. Suljetut vastaukset väittämään 7.

Aloitetaan tarkastelemalla väitteen kanssa eri mieltä olevien vakaumuksia ja avoimia vastauksia. Suurin osa väitteen kanssa eri mieltä olevista vastaajista olivat joko ateisteja, uskonnottomia tai agnostikkoja. Uskonnollisia vastaajia oli vain kolme, joista yksi oli myös agnostinen. Tämän lisäksi oli kaksi tapakristittyä, kaksi hengellistä/henkistä ja yksi ”ei mikään näistä” vaihtoehdon valinnut. Tämän perusteella vaikuttaisi, että uskonnolliset vastaajat eivät yleisesti ole ainakaan väitettä vastaan. Näyttäisi myös siltä, että suurin osa eri mieltä olevista opetti vähintään yhtenä aineena elämänkatsomustietoa. Kahdestakymmenestä vastaajasta kuudellatoista elämänkatsomustieto oli yksi opetettavista aineista (tai ainut opetettava aine.)

Siirryttäessä avoimiin vastauksiin huomataan, että vastaajien mielestä uskonnottomuus ja ateismi voisivat olla enemmänkin esillä. Melkein puolet vastaajista toivat esiin myös, että ainakaan uskonnon opetuksessa aiheesta ei puhuta tarpeeksi. Tämän lisäksi moni vastaaja toi esiin, että oppikirjoissa aiheesta ei puhuta tarpeeksi tai juuri ollenkaan. Opetussuunnitelman mainitsi myös iso osa vastaajista. Osan mielestä varsinkin uskonnon opetussuunnitelmassa uskonnottomuus ja ateismi jäävät liian vähälle huomiolle, joka tarkoittaa sitä, että aiheista

puhuminen jää kokonaan opettajan omalle vastuulle. Yksi vastaaja puolestaan piti koko opetussuunnitelmaa täysin ”turhakkeena”. Muutama esimerkkivastaus:

”Uskonnon uusiin opetussuunnitelmiin uskonnottomat ideologiat on kirjattuna mukaan ja näin ollen aiheita tulisi opetuksessa käsitellä tasavertaisesti uskonnollisten vakaumusten rinnalla. Riippuneen kuitenkin opettajasta, millä tavoin ja kuinka paljon hän aihetta painottaa opetuksessaan.” (Vastaaaja 4)

”Ei ainakaan uskonnon-. Vaikkapa viimeisissä oppikirjoissa ateismi ja agnostismi sekoitetaan samalla suoralla sijaitseviksi, vaikka ne ovat termejä jotka kuvaavat ihan eri asioita (uskoa ja tietoa).” (Vastaaaja 32)

”Ehkä elämäkatsomustiedossa puhutaan riittävästi, mutta esimerkiksi opetussuunnitelman ja oppikirjojen perusteella päätellen uskontojen oppiaineissa puhutaan varsin vähän uskonnottomista katsomuksista.” (Vastaaaja 34)

Esimerkkivastauksista ainoastaan Vastaaaja 4 opetti elämäkatsomustiedon lisäksi uskontoa. Nämä eivät kuitenkaan olleet poikkeuksellisia vastauksia pelkästään elämäkatsomustietoa opettaville, vaan samankaltaisia ajatuksia oli myös niillä, jotka opettivat lisäksi uskontoa tai pelkästään uskontoa.

Siirryttäessä vastaajiin, jotka eivät olleet samaa, eivätkä eri mieltä väitteen kanssa. (vaihtoehdon kolme valinnee) Ensimmäisenä huomio kiinnittyy vastaajien vähäiseen määrään. Heidän vakaumuksensa ja opetettavat aineetkin sekoittuvat melko tasaisesti. Ateisteja ei kuitenkaan löydy. Tämän vuoksi tarkastelen melko tiiviisti heidän avoimia vastauksiaan ja siirryn sitten väitteen kanssa samaa mieltä oleviin.

Avoimista vastauksista kahdelta vastaajalta ei löytynyt vastausta, joten jäljelle jää vain viisi vastausta. Näistä kaksi jatkaa edellisten vastaajien mukailemaa teemaa ja on sitä mieltä, että elämäkatsomustiedossa puhutaan tarpeeksi, mutta uskonnon tunneilla ei. Yksi vastaajista koki, että ainakin lukiossa kerrotaan tarpeeksi, koska se on opetussuunnitelmassa selkeästi, mutta ei tiennyt peruskoulun tilanteesta. Tämän lisäksi yksi vastaajista oli sitä mieltä, että mistään ei ehdi kertoa tarpeeksi.

Väitteen kanssa samaa mieltä, eli vaihtoehdot neljä tai viisi valinnee, olivat suurin vastaajajoukko. (22 vastaajaa) Heistä yhdeksän voidaan luokitella uskonnollisiksi, neljä ateisteiksi ja neljä agnostikoiksi. Tämän lisäksi oli kaksi hengellistä ja yksi uskonnoton, yksi tapakristitty ja yksi ”ei mikään näistä” vaihtoehdon valinnut. 13 vastaajaa opetti uskontoa ja mahdollisesti jotain muuta ainetta, mutta ei elämäkatsomustietoa. Yhdeksällä vastaajalla elämäkatsomustieto oli puolestaan vähintään yksi opetettavista aineista.

Avoimissa vastauksissa pääteemaksi nousi opetussuunnitelman korostaminen. Vastaajien mukaan opetussuunnitelmassa uskonnottomuus, sekä ateismi ovat tarpeeksi esillä ja sitä seuraamalla aiheista tulee puhuttua tarpeeksi. Esimerkiksi:

”Ovat olleet jo kolmessa opetussuunnitelmassa esim. uskonnon opetussuunnitelmassa, nyt viimeisessä kahdessa erityisesti.” (Vastaaja 3)

”Jos opsin tavoitteet saavutetaan ja niitä noudatetaan, väite pitää paikkansa.” (Vastaaja 43)

”Jos opettaja noudattaa OPSia, niin tietoa saa riittävästi.” (Vastaaja 46)

Osa vastaajista kirjoitti omasta kokemuksestaan ja omista menetelmistään, eivätkä olleet aina varmoja, mikä on yleinen tilanne. Osa omasta kokemuksesta puhuvista otti huomioon myös opetussuunnitelman. Esimerkiksi:

”Aiheesta puhun paljon, voin vain puhua omasta kokemuksesta” (Vastaaja 2)

”Omilla tunneillani ainakin mutta toki en muista tiedä. Se kuitenkin on osa opetussuunnitelmaa ja tietenkin pääpaino on uskontojen opiskelussa. Katsomusaineissa ei pidäkään painottaa ateismia mutta itse panostan siihen, että oppilaani ymmärtävät, mitä se oikeasti tarkoittaa.” (Vastaaja 44)

Vain yksi vastaaja oli sitä mieltä, että elämänkatsomustiedossa asiasta puhutaan riittävästi, mutta uskonnossa ei välttämättä. Ei voida kuitenkaan olla varmoja, mitä mieltä muut vastaajat ovat tästä, sillä he saattoivat keskittyä omissa vastauksissaan vain toiseen aineista. Toisaalta sekin kertoo heidän valinnastaan lähestyä väitettä.

Yhteenvetona vaikuttaa siis siltä, että väitteen kanssa samaa mieltä olevista vastaajista suurin osa oli uskonnollisia, joista osa opetti myös vain uskontoa, joskin heitä ei ollut tavattoman paljoa enempää kuin vastaajia, jolla elämänkatsomustieto oli yksi opetettavista aineista. Väitteen kanssa eri mieltä olevilla elämänkatsomustiedon opetus oli puolestaan huomattavasti suuremmalla joukolla. Tämän perusteella voitaisiin kenties varovasti arvioida, että suurin osa opettajista, jotka opettavat elämänkatsomustietoa kokevat aiheen käsittelyn liian vähäiseksi. Vaikuttaisi siis siltä, että uskonnolliset opettajat ovat yleisesti enemmän väitteen kanssa samaa mieltä ja uskonnottomat, sekä ateistit eri mieltä. Tämä on kuitenkin melko karkea arvio.

Suurimmat erot väitteen kanssa eri mieltä ja samaa mieltä olevien välillä näytti olevan heidän tulkintansa opetussuunnitelmasta ja siitä, onko uskonnottomuus ja ateismi tarpeeksi esillä siellä. Etenkin uskonnon opetussuunnitelma koettiin monen eri mieltä olevan vastaajan toimesta liian suppeaksi aiheeseen liittyen. Samaa mieltä olevat vastaajat eivät pääosin

eritelleet aineita joten, joko heidän mielestään molemmissa aineissa puhutaan tarpeeksi aiheesta tai he keskittyivät vastauksissaan vain toiseen niistä.

Pohdin ennen analyysia, onko elämäkatsomustiedon ja uskonnon opettajien välillä havaittavissa selkeitä eroja. Vaikuttaisi siltä, että suurin osa (vähintään yhtenä aineena) elämäkatsomustietoa opettavista opettajista kallistui kannalle, jonka mukaan ateismista ja uskonnottomuudesta ei puhuta tarpeeksi, varsinkaan uskonnon tunneilla. Väitteen kanssa samaa mieltäkin olevista elämäkatsomustietoa opettavista yksi oli sitä mieltä, että elämäkatsomustiedon tunnilla puhutaan tarpeeksi, mutta uskonnossa ei ja kaksi heistä puhui vain omasta kokemuksestaan ja siitä, kuinka he ainakin tuovat aihetta esiin pitämillään tunneilla. Ne opettajat, jotka eivät opettaneet elämäkatsomustietoa olivat todennäköisemmin väitteen kanssa samaa mieltä. Tämä antaa kuvan, jonka mukaan opettajat, jotka eivät opeta elämäkatsomustietoa kokevat todennäköisemmin, että uskonnottomuudesta ja ateismista puhutaan tarpeeksi katsomustiedontunneilla.

4.8. Väite kahdeksan: ”Miksi olisi hyvä muutos kumpaankaan suuntaan?”

Väite kahdeksan kuului: *Mitä mieltä olet väitteestä: Olisi hyvä, jos ateismi ja uskonnottomuus lisääntyisivät enemmän Suomessa.* Jälkikäteen ajateltuna kysymys olisi pitänyt vähintäänkin muotoilla eri tavalla tai jättää jopa kokonaan välistä. Minua kiinnosti tietää, mitä mieltä opettajat ovat ateismin ja uskonnottomuuden kasvun mahdollisesta määrästä, mutta väitteen esittäminen näin kärkevästi/arvottavasti ei ehkä ollut paras ratkaisu. Tässä minua kiinnosti eniten, vaikuttaako vastaajien oma vakaumus heidän mielipiteeseensä.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan ainakin kirkkoon kuuluvien määrä on laskenut ja uskonnottomuus on kasvanut hieman. Esimerkiksi Teemu Tairan esittämässä taulukossa näkyy, että Jumalaan uskomattomien määrä on noussut reilun kymmenen vuoden aikana kuudesta prosentista kahteenkymmeneenyhteen. (1999–2011)¹⁰⁵ Tairan mukaan kirkkoon suhtautuminen on Suomessa kuitenkin edelleen melko positiivista, varsinkin verrattuna joidenkin tutkimusten tuloksiin.¹⁰⁶ Hän myös sanoo uskonnottomuuden ja varsinkin ateismin tulevaisuuden ennustamisen olevan hankalaa. Hän esittää varovasti, että ateismi saattaa tulevaisuudessa olla hyväksytympi identiteetti, mutta tämäkin riippuu viitekehuksesta, josta ennuste tehdään.¹⁰⁷

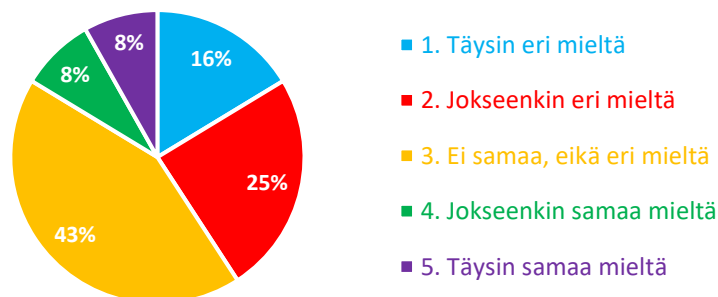
¹⁰⁵ Taira 2014, 242.

¹⁰⁶ Taira 2014, 249.

¹⁰⁷ Taira 2014, 312,313.

Ainakin siis uskonnottomuus näyttäisi olevan hienoisessa nousussa. Esitin väitteen tätä pohjaa vasten, mutta otin siihen mukaan ateismin ja tein siitä arvottavan lisäämällä kohdan ”olisi hyvä”. Suljettuja vastauksia katsomalla huomataan, että hyvin harva vastaaja oli väitteen kanssa samaa mieltä. Vaihtoehdot neljä (jokseenkin samaa mieltä) ja viisi (täysin samaa mieltä) saivat kumpikin vain neljä vastaajaa, eli yhteensä kahdeksan kannatti väitettä. 21 vastaajaa valitsi puolestaan vaihtoehdon kolme. (ei samaa, eikä eri mieltä) Kaikista väitteistä tämä sai eniten vaihtoehdon kolme valinnoita. Väitteen kanssa eri mieltä oli puolestaan 20 vastaajaa, joista 12 oli ”jokseenkin eri mieltä” (vaihtoehto 4) ja kahdeksan ”täysin eri mieltä”. (vaihtoehto 5).

8. Mitä mieltä olet väitteestä: Olisi hyvä, jos ateismi ja uskonnottomuus lisääntyisivät entistä enemmän Suomessa.

Kuvio 9. Suljetut vastaukset väittämään 8.

Väitteen kanssa eri mieltä olevien vastaajien vakaumuksista esiin nousee uskonnollisten vastaajien suuri määrä. Kolmetoista vastaajaa oli uskonnollisia, joista kaksi oli agnostisia ja neljä hengellisiä. Pelkästään agnostismin valinnoita oli kaksi, samoin hengellisiä. Vain yksi uskonnottomaksi identifioituva henkilö väitteen kanssa samaa mieltä. Ateisteja ei ollut yhtäkään. Nämä tulokset eivät ole kovinkaan yllättäviä. Seuraavaksi katsotaan, mitä heidän avoimista vastauksista löytyy.

Vastaajien perusteluista oli hankalaa löytää yhteneväisiä teemoja. Osa vastaajista toi vastauksissaan esiin, että jokainen saa valita mihin uskoo, mutta eivät yleisesti kokeneet uskonnottomuuden lisääntymisen olevan tavoiteltava asia tai ainakaan tuovan mitään lisää. Osa vastaajista puolestaan keskittyi kertomaan uskonnollisuuden, hengellisyyden tai uskonnon hyvistä puolista. Monelta vastaajalta löytyi myös kysymys, miksi muutos oli hyvä tai mitä hyvää se toisi yhteiskuntaan. Tämän lisäksi yksi vastaajista toivoi uskonnollisuuden lisääntymistä, ja kahdelta ei löytynyt avointa vastusta. Muutama esimerkki vastaus:

”Täysin henkilökohtainen mielipide. Toivoisin uskonnollisuuden näkyvän lähimmäisyyden arvoina ja oikeudenmukaisuuden arvostamisena ja moraalisen selkärangan. Toivoisin ihmisillä olevan jotain, joka on heitä itseään isompaa ja merkittävämpää, olkoot se sitten kenellekin mikä tahtoo.”

(Vastaja 6)

”Miksi sen pitäisi lisääntyä? miten se auttaisi ihmisten hyvinvointia?” (Vastaja 39)

”En osaa arvioida, mitä hyvää se toisi suomalaiseen yhteiskuntaan” (Vastaja 46)

Vakaumuksella ei tässä(kään) kohtaa ollut juurikaan merkitystä avoimissa vastauksissa esitettyihin perusteluihin. Uskonnolliset henkilöt toivat hieman todennäköisemmin esiin uskonnollisuuden hyviä puolia tai omaa henkilökohtaista uskoa, mutta muuten vakaumusta ei vastauksissa näkynyt.

Vaihtoehdon kolme valinneista, (ei samaa, eikä eri mieltä) vastaajista suurin osa identifioitui agnostikoksi. Heitä oli yhdeksän, joista kolmella oli valittuna myös jokin muu vakaumus. Toiseksi eniten oli ateisteja, joita oli neljä. (heistä yhdellä oli valittuna myös vaihtoehto agnostikko ja kahdella uskonnottomuus.) Uskonnottomia oli kolme. (en laske tähän heitä, joilla oli valittuna myös ateismi.) Uskonnollisia puolestaan vain kaksi, joista toinen oli myös agnostinen ja hengellisiä oli kaksi. Tämän lisäksi oli kaksi tapakristittyä ja kaksi vastaajaa, jotka olivat valinneet vaihtoehdon ”ei mikään näistä”.

Avoimissa vastauksissa huomioni kiinnittyi ensimmäisenä vastaamatta jättäneiden suureen määrään. Heitä oli kuusi. Tämän lisäksi vastaukset olivat pääasiallisesti melko lyhyitä. Annetuista vastauksista yhdeksi teemaksi nousi ajatus, jossa vastaajat katsoivat, ettei heillä ole mielipidettä tai väliä, mihin muut ihmiset uskovat. Esimerkiksi:

”En halua päättää muiden ihmisten katsomuksesta.” (Vastaja 14)

”Ei mielipidettä.” (Vastaja 28)

”Uskonnonvapauden nimissä ajatelkoon kukin mitä haluaa uskonnoista tai uskonnottomuudesta.

Miksi ihmeessä minulla olisi kanta siihen miten muiden pitäisi uskoa tai olla uskomatta?”

(Vastaja 47)

Toinen karkeahko teema oli korostaa, että uskonnottomuus ja uskonnollisuus ovat jokaisen omia asioita. Katsomuksia tai vakaumuksia ei myöskään haluttu arvottaa keskenään. Esimerkiksi vastaja yhdeksän koki väitteen ”ikäväällä tavalla arvolatautuneeksi”. Hän koki, että uskonnottomuus ja uskonnollisuus ovat ihmisten henkilökohtaisia näkemyksiä, joita tulisi kunnioittaa, eikä arvottaa hyväksi tai huonoiksi. (Hänen vastauksensa oli niin pitkä, että tiivistin vain ydinsanomana.)

Lopuksi tarkastellaan vielä väitteen kanssa samaa mieltä olevia, eli vaihtoehdot neljä ja viisi valinneita. Kahdeksasta vastaajasta viisi oli ateisteja, joista kahdella valittuna oli myös uskonnottomuus. Uskonnottomia, joilla se oli ainut valittu katsomus, oli kaksi. Yksi vastaaja ei halunnut kertoa omaa vakaumustaan. Seitsemän vastaajista opetti elämäkatsomustietoa, joista viidellä se oli ainut opetettava aine. Tämä on siinä mielessä kiinnostava huomio, että vain elämäkatsomustietoa opettavia vastaajia oli yhteensä kuusi, joten vain yksi heistä ei ollut väitteen kanssa samaa mieltä. (Hän oli valinnut vaihtoehdon 3.)

Kaksi vastaaja ei ollut vastannut avoimeen. Yksi kirjoitti näkemyksensä olevan henkilökohtainen, eikä perustellut sitä muutoin ja yksi kertoi olevansa väitteen kanssa samaa mieltä, mutta koki uskonnollisuudessa olevan myös ”paljon hyvää”. Neljä vastaajaa toi vastauksissaan esiin näkemyksiään uskonnosta, jota he pitivät haitallisena. Ainoastaan yksi näistä koki, että uskonnosta voi kuitenkin olla jotain hyötyäkin. (Vastaaja 44) Kaikki neljä olivat vakaumukseltaan ateisteja ja elämäkatsomustiedon opettajia, paitsi vastaaja 44, joka oli uskonnon ja englannin opettaja. Esimerkkejä vastauksista:

”Näkemykseni mukaan uskonnot perustuvat valheelliselle totuus- ja todellisuuskäsitykselle, ja uskonnot aiheuttavat enemmän paha kuin hyvää. Siksi luonnollisesti toivon, että ihmiset luopuisivat jumaluskosta ja uskonnoista.” (Vastaaja 29)

”Uskonto synnyttää vihaa ja viha väkivaltaa.” (Vastaaja 30)

”Vaikea kysymys sillä itse näen sekulaarin moraalin ja oman aktiivisen ajattelun hyvinä asioina ja uskonnot ovat tämän kanssa ristiriidassa. Silti tiedostan, että uskonnoilla on myös ihmisille paljon annettavaa eivätkä automaattisesti johda mihinkään pahaan.” (Vastaaja 44)

Kaikkia vastauksia katsomalla huomataan, että uskonnolliset vastaajat olivat pääasiallisesti väitettä vastaan agnostiset vastaajat eivät olleet samaa, eivätkä eri mieltä ja uskonnottomat ja ateistit olivat väitteen kanssa suurimmaksi osaksi samaa mieltä tai eivät ainakaan sitä vastaan. Tämä ei ole kovinkaan yllättävää, ottaen huomioon väitteen sisällön ja tyylin. Kiinnostavaa on, että elämäkatsomustietoa vähintään yhtenä aineena opettavista vastaajista, suurin osa oli joko neutraaleja tai väitteen kanssa samaa mieltä. Ne elämäkatsomustietoa opettavat vastaajat, jotka olivat eri mieltä väitteen kanssa, olivat melkein kaikki uskonnollisia. Vain yksi uskonnoton ja yksi agnostinen elämäkatsomustiedon opettaja oli väitettä vastaan.

Avoimissa vastauksissa vakaumuksella vaikutti olevan hieman, mutta ei kovin suurta vaikutusta. Uskonnolliset vastaajat kertoivat herkästi uskontojen ja uskonnollisuuden hyvistä puolista. Niistä ateisteista, jotka olivat väitteen kanssa samaa mieltä, suurin osa kirjoitti

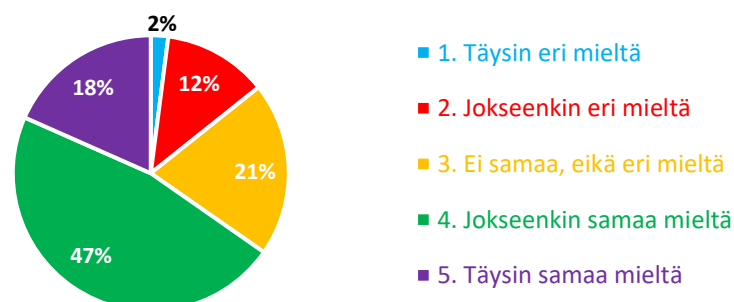
uskontojen huonoista puolista. Molemmista vakaumuksista löytyi kuitenkin erilaisiakin vastauksia, joten liian suuria johtopäätöksiä ei voida tässäköön kohtaa vetää.

4.9. Väite yhdeksän: Ateismiin liittyy tieteellinen maailmankuva ”varmaankin aika usein”

Yhdeksännessä väitteessä aiheena oli ateismi ja tiede. Etenkin uusateismiin kuuluu luonnontieteiden korostus ja kuten esimerkiksi Aku Visala kirjoittaa, uusateismi perustuu tieteelliselle materialismille.¹⁰⁸ Minua kiinnosti tietää, mitä mieltä katsomusaineen opettajat ovat ateismin ja tieteen yhteydestä. Siksi muotoilinkin väitteen näin: *Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismiin liittyy tieteellinen maailmankuva.* Aikaisemman tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että ainakin ateismiin liittyy yleensä tieteenarvostus. Lisäksi tutkimusten mukaan etenkin luonnontieteilijöiden piirissä uskonnottomien ja ateistien osuus on yleensä suurempi valtaväestöön verrattaessa.¹⁰⁹ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että suurin osa tieteilijöistä olisi ateisteja tai eivät uskoisi Jumalaan. Aku Visalan mukaan ainakin Yhdysvalloissa Jumalaan uskovien ja uskomattomien luonnontieteilijöiden määrä on pysynyt samoissa lukemissa, joskin nykyään hieman pienempi määrä uskoo Jumalaan.¹¹⁰

Vaikuttaa siltä, että valtaosa vastaajista oli sitä mieltä, että ateismiin liittyy tieteellinen maailmankuva. Vastaajista 23 oli ”jokseenkin samaa mieltä” väitteen kanssa ja yhdeksän ”täysin samaa mieltä.” Yhteensä siis 65% oli väitteen kanssa samoilla linjoilla. Kymmenen vastaajaa valitsi vaihtoehdon kolme, eli eivät olleet samaa, eivätkä eri mieltä. ”Jokseenkin eri mieltä” oli kuusi vastaajaa ja vain yksi vastaaja oli ”täysin eri mieltä” väitteen kanssa.

9. Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismiin liittyy tieteellinen maailmankuva.

Kuvio 10. Väitteen 9. suljetut vastaukset.

¹⁰⁸ Visala 2010, 293.

¹⁰⁹ Esimerkiksi: Pew Research Center 2009; The Conversation 2021.

¹¹⁰ Visala 2022, 39.

Väitteen kanssa eri mieltä olevista vastaajista kaksi oli uskonnollisia, kolme agnostikkoja, yksi oli ateisti ja yksi tapakristitty. Näin pienestä vastaajamäärästä on vaikeaa tehdä johtopäätöksiä, mutta uskonnollisten vastaajien vähäinen määrä ja yhden ateistin oleminen väitteen kanssa eri mieltä, on kiinnostavaa joka tapauksessa. Ikävä kyllä juuri ateisti oli jättänyt vastaamatta avoimeen kenttään, joten emme tiedä hänen perusteluun valinnalleen.

Avoimet vastaukset olivat muutenkin melko suppeita. Vain yksi vastaaja vastasi hieman laajemmin. (Vastaaja 25) Hänen vastauksessaan tuodaan esiin, että joidenkin ateistien kohdalla, heidän ateisminsa saattaa nousta tieteellisestä maailmankuvasta, mutta tieteellinen maailmankuva ei johdu ateismista. Muiden vastauksissa tuotiin esiin lyhyesti, ettei asiat liity heidän näkemyksensä mukaan toisiinsa ja kysyttiin, ”miksi liittyisi?” (Vastaaja 3). Siirrytään siis vaihtoehdon kolme valinneisiin.

Vaihtoehdon kolme valinneiden vakaumuksia tarkastellessa kiinnostava huomio on, että uskonnollisia ja ateisteja on yhtä monta, kolme kumpaakin. Agnostikkoja ja uskonnottomia oli kumpiakin yksi. Tämän lisäksi kaksi vastaajaa oli valinnut vaihtoehdon ”ei mikään näistä”.

Myös näiden vastaajien avoimet vastaukset olivat yleensä melko lyhyitä. Tässä kohtaa vakaumuksen vaikutus näkyi ainakin ateistien vastauksissa. Kaikki kolme ateistia korostivat, että ateismiin liittyy ainoastaan jumaluskon puute. Esimerkiksi vastaaja 43 vastasi: ”Ateismi ei terminä ota kantaa mihinkään muuhun kuin siihen, uskooko jumalaan vai ei.” Muissa vastauksissa teemaksi nousi ajatus, jonka mukaan tieteellinen maailmankuva voi liittyä tai olla liittymättä ateismiin ja tämäkin on ateistikohtaista. Esimerkiksi:

”Usein muttei välttämättä” (Vastaaja 5)

”Liittyvät usein yhteen, mutteivät välttämättä” (Vastaaja 17)

”Usein kyllä, ei aina.” (Vastaaja 23)

Kuten esimerkeistäkin näkyy, vastaukset olivat pääasiallisesti lyhyitä. Pisimmän vastauksen antoi vastaaja 39, jonka mukaan ateistit itse ”naivisti” uskovat väitteen tavalla, koska heillä on käsitys, että uskonnolliset ihmiset eivät usko tieteeseen.

Siirryttäessä väitteen kanssa samaa mieltä oleviin ja suurimpaan vastausjoukkoon havaitaan, että uskonnollisista vastaajista kymmenen oli väitteen kannalla. Samaa mieltä oli myös suurin osa ateisteista. (5 ateistia). Hengellisistä, uskonnottomista ja agnostikoista suurimmalla osalla oli valittuna myös jokin muu vakaumus.

Avoimissa vastauksissa ensimmäisenä huomioni kiinnittyi jälleen vastaamatta jättäneiden suureen määrään, joita oli yhteensä yhdeksän. Kiinnostavasti näistä yhdeksästä,

vain kaksi oli uskonnollisia. Annetujen vastauksien yleisenä teemana vaikuttaisi olevan ajatus, jonka mukaan yleensä tieteellinen maailmankuva kuuluu ateismiin, mutta ei kuitenkaan kaikilla ateisteilla. Moni myös korosti, että tämä ei ole ainutlaatuista ateisteille, vaan myös uskonnollisilla ja suomalaisilla ylipäättään maailmankuva on tieteellinen. Osa myös korosti, että vaikka henkilöllä olisi tieteellinen maailmankuva se ei tarkoita, etteikö hänellä voisi olla myös epätieteellisiä uskomuksia. Esimerkkejä vastaustyypeistä:

”Oman näkemykseni mukaan tieteellinen maailmankuva on ateismin perusta, mutta tottakai vai olla ateisteja, jotka eivät luota tieteeseen.” (Vastaja 4)

”Useimmiten liittyi. Täytyy muistaa, että tieteellisen maailmankuvan omaavalla voi olla uskomuksia, jotka eivät ole tieteellisiä, vaan jopa pseudotieteellisiä.” (Vastaja 21)

”Varmaankin aika usein, mutta nämä eivät välttämättä kuulu yhteen. Myös uskonnollinen katsomus ja tieteellinen maailmankuva voivat esiintyä yhdessä.” (Vastaja 36)

Kaikkia vastauksia katsomalla vaikuttaa siltä, että katsomusaineen opettajat jakavat käsityksen, jonka mukaan ateismiin liittyisi tieteellinen maailmankuva. Vastauksissa painotettiin kuitenkin jälleen, että näin ei ole kaikkien ateistien kohdalla. Kiinnostavasti suurin osa uskonnollisista vastaajista oli väitteen kanssa samaa mieltä. Samaan aikaan ateisteista osa ei jakanut näkemystä. Ne ateistit, jotka eivät olleet väitteen kannalla (ja olivat antaneet avoimen vastauksen) perustelivat näkemystään sillä, että ateismi ei kerro mistään muusta kuin jumaluskon puuttumisesta.

Avoimet vastaukset olivat keskimäärin melko lyhyitä, varsinkin niiden kohdalla, jotka eivät olleet väitteen kanssa samaa mieltä. Vakaumuksen vaikutus näkyi avoimissa vastauksissa pääasiallisesti yllä mainittujen ateistien kohdalla. Toinen kiinnostava huomio vakaumusten vaikutuksesta oli agnostikkovastaajien lyhyet vastaukset ja vastaamattomuus. Uskonnollisten vastaajien vastauksissa oli melko paljon vaihtelua. Yleisimpänä teema heillä oli kenties yleisen teeman mukainen ajatus, jossa tieteellisen maailmankuva saattoi olla osa ateismia, mutta ei aina.

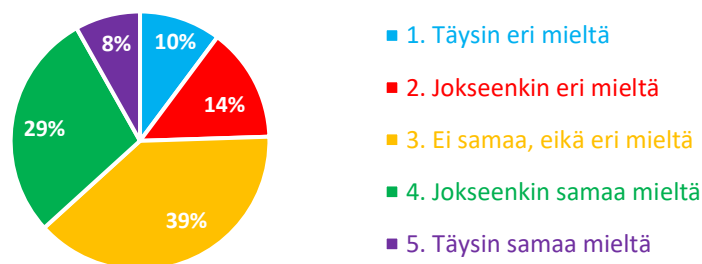
4.10. Väite kymmenen: Ateismin medianäkyvyys on katsojasta kiinni

Viimeisessä väitteessä minua kiinnosti kuulla katsomusaineenopettajien mielipide siitä, kuinka paljon ateismi on heidän mielestään esillä mediassa. Muotoilin väitteen näin: ”*Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismi on jo tarpeeksi näkyvillä mediassa.*” Kuten olen tässä tutkielmassa esittänyt Teemu Tairan tutkimukseen pohjaten, ateismin näkyvyys on Suomessakin kasvanut viimeisen vuosikymmenen aikana, mutta uutismediassa tämä ei ole

näkynt. Ateismista kirjoitetaan yleensä vain silloin kun siihen liittyy jokin kohu tai tempaus, muuten asiaan suhtaudutaan olankohautuksella.¹¹¹ Väitteessä en lähtenyt erikseen erittelemään, mitä medialla tarkoitetaan, joten vastaajat saivat itse päättää puhuvatko he uutismediasta, sosiaalisesta mediasta vai molemmista. Väitteessä sanan ”tarpeeksi” oli tarkoitus johdattaa vastaajat vastaamaan omalla mielipiteellään.

Suljettuja vastauksia tarkastellessa huomataan, että eniten vastauksia sai vaihtoehto kolme, eli ”ei samaa, eikä eri mieltä”, joka sai 19 vastausta. Melkein yhtä moni vastaaja oli väitteen kanssa samaa mieltä. Vaihtoehdon ”Jokseenkin samaa mieltä” valitsi 14 vastaajista ja vaihtoehdon ”täysin samaa mieltä” valitsi neljä. Väitteen kanssa eri mieltä oli puolestaan yhteensä 13 vastaajaa, joista seitsemän valitsi vaihtoehdon ”jokseenkin eri mieltä” ja viisi vaihtoehdon ”täysin eri mieltä”.

10. Mitä mieltä olet väitteest: Ateismi on jo tarpeeksi esillä mediassa.

Kuvio 11. Väitteen 10. suljetut vastaukset.

Kuten ennakoita osasin odottaa, suurin osa väitteen kanssa eri mieltä olevista vastaajista oli ateisteja, joita oli yhteensä viisi. Heidän lisäksi oli kaksi agnostikkoja, kaksi ”ei mikään näistä” vaihtoehdon valinnutta, yksi tapakristitty, yksi uskonnollinen ja yksi vastaaja, joka ei halunnut kertoa vakaumustaan. Kiinnostavasti yksikään pelkästään uskonnottoman vakaumuksen valinnut vastaaja ei ollut väitteen kanssa eri mieltä, joskin kahdella ateisteista oli vaihtoehto uskonnoton myös valittuna.

Avoimissa vastauksissa yhteistä oli melko lyhyet vastaukset. Vain kaksi vastaajista oli vastannut hieman pidemmällä vastauksella ja kolme vastaajaa ei puolestaan ollut vastannut avoimeen mitään. Vastauksista on vaikeaa löytää mitään yhtenäistä teemaa. Yksi vastaajista oli aika lähellä aikaisempia tutkimustuloksia kirjoittamalla: ”No ei se oikein mediassa minusta

¹¹¹ Taira 2022.

kyllä näy muutoin kuin silloin, kun Vapaa-ajattelijain liitto osoittaa mieltään. Saisi näkyä muullakin lailla.” (Vastaaja 49) Toki aikaisempi tutkimus ei ota kantaa siihen, pitäisikö aiheen näkyä.

Eräs vastaaja puolestaan katsoi, että erilaiset katsomukset ovat ylipäättään vähän esillä suomalaisessa mediassa ja toinen kaipaasi teismien ja ateismin dialogia. Vastaaja 29 puolestaan koki, että julkinen keskustelu pyörii ”epäolennaisissa asioissa” ja antaa esimerkiksi suvivirsikeskustelut. Hänen mielestään uskonnottomien syrjinnästä ei myöskään puhuta tarpeeksi. Näistä vastauksista on kuitenkin vaikea vetää mitään johtopäätöksiä suuntaan tai toiseen.

Vaihtoehdon kolme, eli ”ei samaa, eikä eri mieltä” valinneista vastaajista suurin osa oli uskonnollisia, (joita oli seitsemän) ateisteja, (joita oli neljä) ja uskonnottomia. (joita oli myös neljä.) Tämän lisäksi oli kaksi agnostikkoo, joskin osa uskonnollisista, uskonnottomista ja ateisteista oli myös agnostisia. Näiden lisäksi oli yksi ”ei mikään näistä” vaihtoehdon valinnut ja yksi henkinen/hengellinen vastaaja.

Avoimeen vastauskenttään vastaamatta oli jättänyt peräti seitsemän vastaajaa. Kiinnostavasti vain yksi vastaamatta jättänyt oli vakaumukseltaan uskonnollinen. Osa vastaajista oli vastannut hyvin lyhyesti ja heidän vastauksilleen tyypillistä oli epävarmuus, joko omasta mielipiteestään tai väitteen tarkoitusperästä. Esimerkkejä lyhyistä vastauksista: ”En osaa sanoa.” (Vastaaja 4) ”On kai” (Vastaaja 16) ja ”Häh?” (Vastaaja 43).

Osa vastaajista piti väitettä myös liian arvottavana. Heidän mielestään väitteestä saa kuvan, jonka mukaan ateismin tulisi näkyä mediassa tietyn verran. Esimerkiksi vastaaja 9 esitti asian vastauksensa ensimmäisessä osassa näin:

”Tässäkin kysymyksessä mielenkiintoinen arvottava lähtökohta, eli ajatus siitä, että ateismin pitäisi näkyä mediassa tietyn verran (ja ehkä nimenomaan nykyistä enemmän). Minulla ei ole tällaista ajatusta.” (Vastaaja 9)

Toisen esille nousevan teeman mukaan ateismin esiintyminen tai esiintymättömyys on mediankäyttäjistä kiinni, eli sitä esiintyy tietyissä mediassa, kuten sosiaalisessa mediassa, mutta ei välttämättä siis uutismediassa. Esimerkiksi:

”Erityisesti nuorten käyttämissä medioissa, tiktokissa ja youtubessa, ateismi ja uskonnollisuus näkyvät molemmat riippuen siitä, ketä nuoret seuraavat. Valinta ateismin näkyvyydestä on siis median käyttäjällä itsellään.” (Vastaaja 9, vastauksen toinen osa)

”En osaa arvioida, koska en seuraa kaikkea mediaa. Seuraamassani mediassa kyllä.” (Vastaaja 46)

Vaihtoehdon kolme valinneiden avoimissa vastauksissa tyypillistä oli siis, joko vastaamatta jättäminen tai lyhyet vastaukset, joissa näkyi epävarmuus omasta mielipiteestään. Pidemmässä vastauksissa väitteen muotoilu sai kritiikkiä ja/tai ateismin mediaesiintymisen katsottiin olevan median käyttäjästä kiinni. Seuraavaksi vielä vastauksen kanssa samaa mieltä olevat.

Väitteen kanssa samaa mieltä olevista vastaajista suurin osa oli uskonnollisia. Heitä oli yhteensä seitsemän. Toiseksi eniten oli agnostikkoja, joita oli neljä. Hengellisiä oli yhteensä kolme, joskin monella muullakin vastaajalla hengellinen ja/tai henkinen oli myös valittuna vakaumuksena. Näiden lisäksi oli kaksi uskonnotonta ja yksi tapakristitty. Ateisteista yksikään ei ollut väitteen kanssa samaa mieltä.

Avoimissa vastauksissa myös samaa mieltä olevien vastaukset olivat tyypillisesti hyvin lyhyitä. Vain yksi vastaaja oli kuitenkin jättänyt kokonaan vastaamatta. Vastauksissa yhdeksi teemaksi nousi ajatus, jonka mukaan ateismista puhutaan mediassa paljon, varsinkin suhteessa ateistien ja uskonottomien määrään. Osa vastaajista myös koki, että suomalaisen median lähtökohdat ovat uskonottomat ja uskonnot saatetaan tuoda esiin negatiivisessa valossa. Esimerkiksi:

”Suomalainen media suosii uskonnotonta ajattelua. Jopa niin päin, että uskonnollisuus halutaan usein tuoda esiin negatiivisessa valossa.” (Vastaaja 10)

”Liiankin näkyvää verrattuna kannattajamääriin” (Vastaaja 11)

”Uusateismi aktiivisena uskontojen vastustamisena näkyy mediassa paljonkin kun vertaa ateistien määrään.” (Vastaaja 21)

Kiinnostavasti uskonnollisten vastaajien vastaukset eivät yleensä edustaneet tätä teemaa, vaan heille tyypillistä oli lyhyet vastaukset, joissa asiassa ei nähty ongelmaa ja koettiin, että asiasta puhutaan tarpeeksi. Yksi uskonnollinen vastaaja erosi tästä ja oli lähempänä yllä esitettyä teemaa. (Vastaaja 12). Hänen mukaansa ateismista katsomuksena ei puhuta kovinkaan paljon, mutta media tarkastelee asioita ateististen silmälasien takaa ja uskontokriittinen uutisointi, sekä uskontojen parodiointi on mediassa helposti havaittavissa.

Kaikkia vastauksia tarkastellessa huomataan, että vakaumuksella oli hieman merkitystä suljettujen vastausten kohdalla. Karkeasti jaoteltuna ateistit, uskonottomat ja ne, jotka eivät halunneet kertoa vakaumustaan olivat väitteen kanssa eri mieltä tai eivät osanneet sanoa mielipidettään. (Vaihtoehto 3) Uskonnolliset vastaajat olivat puolestaan yleisesti väitteen kanssa samaa mieltä tai eivät olleet samaa, eivätkä eri mieltä. Kiinnostavasti suurin

osa vastaajista, joilla agnostikko oli ainut valittu vakaumus, olivat väitteen kanssa samaa mieltä.

Avoimet vastaukset olivat pääasiallisesti lyhyitä riippumatta, minkä suljetun vaihtoehdon vastaajat olivat valinneet. Eri mieltä olevien vastaajien vastauksista ei löytynyt yhteistä teemaa. Ei samaa, eikä eri mieltä oleville tyypillistä oli epävarmuus, mutta yhtenä teemana toimi ajatus, jonka mukaan ateismin medianäkyvyys riippui siitä, mitä mediaa henkilö katsoo. Osa heistä koki väitteen myös arvottavana, joka vaikutti heidän vastauksiinsa. Samaa mieltä olevat puolestaan kokivat, että ateismi on ateistien määrään nähden paljon esillä. Osa vastaajista katsoi suomalaisen uutismedian olevan vähintään uskonnoton ja uskonnot saatetaan esittää negatiivisessa valossa.

Tämän perusteella vaikuttaa siis siltä, että vastaajan vakaumuksella on vaikutusta siihen, kuinka he näkevät ateismin medianäkyvyyden määrän. (Uskonnollisista vastaajista näkyy jo tarpeeksi ja ateisteista ei.) Toisaalta väitteen muotoilu vaikuttaa tähän melko paljon ja jälkikäteen ajatellen myös tämän väitteen olisi voinut muotoilla hieman eri tavalla, vaikka tarkoitukseni ei ollutkaan arvottaa väitettä.

5. Lopuksi

5.1. Yhteenveto

Tässä maisterin tutkielmassa olen kartoittanut katsomusaineen opettajien näkemyksiä ateismiin liittyen. Vastaajajoukko ei ollut kovinkaan suuri, mutta edusti katsomusaineen opettajia laajalta säteeltä ympäri Suomea. Minua kiinnosti selvittää, millä tavalla opettajat näkivät erilaiset väittämät ateismia koskien ja verrata heidän näkemyksiään ja perusteluitaan aikaisempaan tutkimukseen. Osa väitteistä oli kuitenkin sellaisia, joihin ei etukäteen ollut aikaisempaa tutkimusta, kuten esimerkiksi koulumaailmaan sijoittuvat väitteet 5–7. Tämän lisäksi minua kiinnosti tutkia, oliko opettajien omalla vakaumuksella vaikutusta heidän vastauksiinsa.

Tutkimuskysymys oli melko laaja: *Minkälaisia näkemyksiä katsomusaineen opettajilla on ateismista.* Lähdin purkamaan tätä väitteiden avulla, joissa oli erilaisia teemoja ateismiin liittyen. Teemat koskivat: ateismin äärimmäisyyttä (väitteet 1–2), ateismiin suhtautumista (väitteet 3–4), ateismia koulun kontekstissa (väitteet 5–7), ateismin yleistä näkyvyyttä (väite 8), ateismin ja tieteen yhteyttä (väite 9), sekä ateismin medianäkyvyyttä (väite 10).

Ateismia itsessään vastaajat eivät nähneet äärimmäisenä tai jyrkkänä, vaan katsottiin, että yksittäiset ateistit saattavat edustaa äärimmäistä kantaa. Ateistien ei myöskään katsottu vihaavan uskontoa tai Jumalia. Nekin vastaajat, jotka suljettujen vastausten perusteella vastasivat väitteeseen myöntävästi (ateistit vihaavat uskontoja ja Jumalaa), katsoivat sanan ”viha” olevan liian voimakas.

Vastaajien mukaan ateismiin suhtaudutaan nykyään Suomessa pääosin positiivisesti, eivätkä he kohtaa sen enempää negatiivisia ennakkoluuloja kuin muutkaan vakaumusten edustajat. Esiin tuotiin kuitenkin, että suhtautumisessa on eroja eri alueilla ja joissain paikoissa suhtautuminen saattaa olla negatiivista etenkin uskonnollisten ihmisten taholta. Muutama ateisti oli myös henkilökohtaisesti kohdannut negatiivisia ennakkoluuloja ja nuivaa suhtautumista.

Koulumaailmaan sijoittuvissakin väitteissä vastauksista huomasi, kuinka ateismi nähdään vain yhtenä vakaumuksena. Tämä näkyi erityisesti väitteen kuusi kohdalla, jossa kysymys koski ateismista kertomisen sallittavuutta. Suurin osa vastaajista puhui ateismin sijasta ylipäätään vakaumuksen esiin tuomisesta, jonka katsottiin olevan opettajan oma päätös. Ateismin määrä opetuksessa jakoi vastaajat melko tasaisesti. Suurin osa ateisteista ja uskonnottomista vastaajista, sekä suurin osa elämäntutkimustiedon opettajista katsoivat, että aiheesta ei puhuta tarpeeksi ainakaan uskonnon opetuksessa. Uskonnollisista vastaajista

puolestaan iso osa katsoi, että aihe on tarpeeksi näkyvillä opetuksessa. Vaikuttaa siltä, että kyse oli lopulta opetussuunnitelman tulkinnasta ja siitä, onko uskonnottomuus ja ateismi otettu tarpeeksi hyvin huomioon siellä.

Väitteeseen kahdeksan ja kysymykseen ateismin lisääntymisestä en ole tyytyväinen. Tarkoitukseni oli selvittää opettajien näkemyksiä ateismin ja uskonnottomuuden kasvusta, mutta tällä tavoin esitettynä, siitä tuli liian arvottava ja luotaan pois työntävä. Jälkikäteen ajatellen se olisi pitänyt muotoilla uudelleen tai vaihtaa kokonaan toiseen. Tämä näkyi myös vastaajien vastauksissa. Suurin osa vastaajista valitsi tässä kohtaa vaihtoehdon ”ei samaa, eikä eri mieltä” ja moni toi esiin väitteen ongelmallisuuden.

Ateismiin katsottiin kuuluvan tieteellinen maailmankuva. Vastauksissa kuitenkin painotettiin, että on myös ateisteja, joiden kohdalla väite ei pidä paikkaansa. Lisäksi tieteellisen maailmankuvan ei katsottu olevan ainoastaan ateisteille ominaista, vaan suomalaisilla katsottiin ylipäätään olevan tieteellinen maailmankuva vakaumuksesta riippumatta.

Ateismin näkyvyydestä mediassa suurin osa vastaajista ei osannut antaa mielipidettä puoleen tai toiseen, vaan valitsivat vaihtoehdon kolme. Yhdeksi teemaksi vastauksissa nousi ajatus, jonka mukaan ateismin katsottiin olevan ateistien määrään nähden melko paljon esillä, ainakin sosiaalisen median puolella. Toiseksi teemaksi muodostui mediankäyttäjän vaikutus. Ateismin määrä riippui siitä, mitä mediaa kukin itse seuraa. Myös tämä väite sai kritiikkiä muotoilustaan, jonka osa koki liian arvottavana, ilmeisesti sanan ”jo tarpeeksi” takia.

Opettajan vakaumuksen vaikutus vaihteli hieman väitteiden kesken. Osassa väitteissä se näkyi selvemmin etenkin siinä, miten he jakautuivat suljettujen vastausten perusteella väitteeseen nähden. Keskityin lopulta eniten uskonnollisiin ja ateisti vastaajiin. Useassa väitteessä he jakaantuivat vastakkaisille puolille. Avoimissa vastauksissa vakaumuksella ei ollut yhtä suurta tai ainakaan yhtä näkyvää vaikutusta. Pelkästään vastauksia katsomalla oli harvoin mahdollista yrittää edes arvata vastaajan vakaumusta. Muutamana väitteen kohdalla ateistit kertoivat herkästi omista henkilökohtaisista kokemuksistaan, joka on puolestaan ymmärrettävää, sillä esimerkiksi väitteessä kolme, jonka aiheena oli ateistien mahdollisesti kohtaamat negatiiviset ennakkoluulot, vain ateisteilla oli henkilökohtaista kokemusta. Osassa kysymyksistä vakaumus saattoi näkyä siinä, että uskonnolliset vastaajat kirjoittivat uskonnon hyvistä puolista ja ateistit puolestaan sen huonoista puolista. Vakaumuksella oli siis vaikutusta jonkin verran siihen, miten vastaajat asettuivat väitteeseen nähden, mutta avoimissa vastauksissa niiden vaikutus ei ollut näkyvää.

Yksi tutkielman suurimmista huomioista on analyysin perusteella se, että katsomusaineen opettajat näyttävät pitävän ateismia yhtenä vakaumuksena muiden joukossa, jonka sisältä löytyy erilaisia ajatuksia ja henkilöitä, kuten muidenkin vakaumusten kohdalla. Tämä on osittain saman kaltainen näkemys kuin Suomessa yleisesti aikaisemman tutkimuksen perusteella. Teemu Tairan mukaan ateismi on alettu näkemään Suomessa yhä enemmän katsomuksena muiden joukossa, eikä ”toisena/erillisenä” ja epäsuomalaisena katsomuksena. Tairan mukaan se ei ole vielä saavuttanut kuitenkaan täysin normalisoitua asemaa, ja suhtautuminen on yleensä joko neutraalia tai kielteistä, mutta harovin myönteistä.¹¹² Vastausten perusteella sain kuvan, jossa ateismiin suhtauduttiin lähinnä neutraalisti, eikä mitään vakaumuksia haluttu arvottaa toisia paremmaksi tai huonommaksi. Tässä suhteessa vaikuttaa siis siltä, että katsomusaineen opettajat poikkeavat, joskin vain hieman, yleisestä asenteesta.

5.2. Reflektio oppimisprosessista ja loppusanat

Maisterin tutkielmakin on vielä oppimisprosessi, kuten tutkielman ohjeistuksessakin muistutetaan. Tämän olen huomannut hyvin omalla kohdallani työn edetessä. On monia asioita, jotka tekisin nyt toisin. Ensinnäkin muotoilisin useammankin väitteen eri tavalla ja vaihtaisin osan kokonaan toiseen väitteeseen. Esimerkiksi uusateismin olisi voinut tuoda esiin omassa väitteessään. Toisekseen vastauksia olisi kannattanut kenties hakea muutakin kautta, kun vain Facebookista, joka olisi saattanut tuottaa lisää vastauksia. Myös kyselytutkimuksen valintaa voi miettiä, sillä aiheeseen olisi voinut sopia myös hyvin esimerkiksi teemahaastattelut. Ensimmäisenä muuttaisin kuitenkin termin ”vakaumus” sanaan ”katsomus”. Käytin vakaumustermiä kuitenkin jo kyselyssäni, joten pitäydyin siinä myös tutkielman ajan. Tämän vuoksi joudin useaan otteeseen pyyhkimään jo kirjoittamani ”katsomuksen” ja vaihtamaan sen takaisin vakaumukseen.

Aina voidaan jossitella ja jälkiviisaus on helppoa. Kaiken kaikkiaan työn tekeminen on ollut enimmäkseen positiivinen ja opettava kokemus. Katsomusaineen opettajien vakaumuksista tai heidän näkemyksistään johonkin vakaumukseen ei ole tietääkseni tehty juurikaan tutkimusta, joten siinä mielessä tämän kaltaiselle tutkimukselle on tilaa ja tarvetta. Tutkielma on siis pienuudessaan ja kaikessa vaatimattomuudessaankin ainutlaatuinen kartoitus Suomalaisten katsomusaineen opettajien vakaumuksista ja näkemyksistä ateismiin liittyen, joka voi parhaassa tapauksessa toimia ponnahduslautana jollekin paljon suuremmalle.

¹¹² Taira 2012, 26; Taira 2014, 244.

Lähteet ja kirjallisuus

- Addington, Aislinn (2017). Building Bridges in the Shadows of Steeples: Atheist Community and Identity Online. *Organized Secularism in the United States*. Toim. Ryan T. Cragun, Christel Manning & Lori L. Fazzino. Berlin, De Gruyter, 135–149.
- Alexander, Nathan (2022). *How three media revolutions transformed the history of atheism*. The Freethinker. <https://freethinker.co.uk/2022/04/how-three-media-revolutions-transformed-the-history-of-atheism/>
- Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo, Ylöstalo, Pekka (1994). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Helsinki: Werner Söderström Oy.
- Bell, Helena (2019). About Research: Conducting Online Surveys. *Journal of Human Lactation*. 35(3): 413–417. DOI: <https://doi.org/10.1177/0890334419848734>
- Bullivant, Stephen & Ruse, Michael (2013). *The Oxford Handbook of Atheism*. New York: Oxford University Press.
- Bullivant, Stephen (2013). Chapter 1: Defining Atheism. *The Oxford Handbook of Atheism*. Toim. Stephen Bullivant & Michael Ruse. New York, Oxford University Press.
- Gervais, Will, Norenzayan, Ara & Shariff Azim (2011). Do you Believe in Atheists? Distrust Is Central to Anti-Atheist Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*. Colin Leach & Richard Lucas (toim.) American Psychological Association. 01(6), 1189–1206. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0025882>
- Gervais, Will & Norenzayan, Ara (2013). Religion and the Origins of Anti-Atheist Prejudice. *Religion, Intolerance, and Conflict: A Scientific and Conceptual Investigation*. (toim.) Steve Clarke, Russel Powell & Julian Savulescu. Oxford University Press. 126–144.
- Gervais, Will, Xygalatas, Dimitris, McKay, Ryan. *et al.* (2017.) Global Evidence of Extreme Intuitive Moral Prejudice Against Atheists. *Nature Human Behaviour* 1, 0151, 2017. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41562-017-0151>
- Gragun, Ryan, Hammer, Joshep & Smith, Jesse (2013). Chapter 38. North America. Stephen Bullivant & Michael Ruse. (toim.), *The Oxford Handbook of Atheism*. New York: Oxford University Press.
- Hammer, Joseph, Cragun, Ryan, Hwang, Karen & Smith, Jesse (2012). Forms, Frequency, and Correlates of Perceived Anti-Atheist Discrimination. *Secularism and Nonreligion*, 1, 43–67. DOI: <http://doi.org/10.5334/snr.ad>
- Illman, Ruth, Ketola, Kimmo, Latvio, Riitta & Sohlberg, Jussi (2017). Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. *Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48*. Kuopio: Grano Oy.
- Jackson, Robert & Everington, Judith (2016). Teaching inclusive religious education impartially: an English perspective. *British Journal of Religious Education*. Routledge Taylor & Francis Group. <http://dx.doi.org/10.1080/01416200.2016.1165184>

- Kamppinen, Matti (2015). Ateismi, sekulaari humanismi ja uskontotieteen itseymmärrys. *Näkyvä ja näkymätön uskonto*. Toim. Jaana Kouri. Turku, Turun yliopisto, 65–85.
- Kallioniemi, Arto (2007). Laadukas katsomusaineiden opetus. *Katsomusaineiden kehittämishaasteita: opettajankoulutuksen tutkinnonuudistuksen virittämää keskustelua*. Toim. Arto Kallioniemi & Eero Salmenkivi. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Ketola, Kimmo, Niemelä, Kati, Palmu, Harri & Salomäki, Hanna (2011). *Uskonto suomalaisten elämässä – Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa*. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9, 2011. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Keysar, Ariela & Narvarro-Rivera, Juhem (2013). Chapter 36. A World of Atheism: Global Demographics. *The Oxford Handbook of Atheism*. Toim. Stephen Bullivant & Michael Ruse. New York: Oxford University Press.
- Knott, Kim, Poole, Elizabeth & Taira, Teemu (2013). *Media Portrayals of Religion and the Secular Sacred*. Farnham: Ashgate.
- Lee, Lois (2013). Chapter 37: Western Europe. *The Oxford Handbook of Atheism*. Toim. Stephen Bullivant & Michael Ruse. New York: Oxford University Press.
- Lee, Lois (2022). What are the most common ways to study atheism? *Atheism in 5 minutes*. Toim. Teemu Taira. Bristol, Equinox Publishing Ltd. 19–22.
- Mahlamäki, Tiina (2013a). Onko uskonottomuudella sukupuolta? *Teologinen Aikakauskirja* 5–6/2013: 446–458.
- Mahlamäki, Tiina (2013b) Uskonottomuus ja sukupuoli. *Teologia.fi* 2013/3 Ateismi ja sekularismi. <https://teologia.fi/2013/11/uskonottomuus-ja-sukupuoli/#navopen>
- Mahlamäki, Tiina (2022). Why are men more likely to be atheists than woman? *Atheism in 5 minutes*. Toim. Teemu Taira. Bristol, Equinox Publishing Ltd, 37–40.
- OECD (2021), Education at a Glance 2021: OECD Indicators, Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b35a14e5-en>.
- Opetussuunnitelma (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – Määräykset ja ohjeet 2014;96*. 4. Painos. Next Print Oy, Helsinki. 402–414.
- Schielke, Samuli (2013). Chapter 40. The Islamic World. *The Oxford Handbook of Atheism*. Toim. Stephen Bullivant & Michael Ruse. New York, Oxford University Press.
- Salmenkivi, Eero & Åhs, Vesa (2022). Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2022:13*. https://www.edilex.fi/ministerioiden_julkaisut/26869.pdf
- Silfors, Mikko (2020). Ateismi ja uskonottomuus. *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Toim. Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho. Helsinki, Gaudeamus, 98–107.

- Taira, Teemu (2003). Usko, uskonto, uskontokritiikki. *Tieteessä tapahtuu*. 21(8): 60–63. <https://journal.fi/tt/article/view/57253/19288>
- Taira, Teemu (2006). *Notkea uskonto*. Turku: Eetos ry.
- Taira, Teemu (2012) More Visible but Limited in Its Popularity : Atheism (and Atheists) in Finland. *Approaching Religion*. 2012/2(1): 21–35. <http://hdl.handle.net/10138/162151>
- Taira, Teemu (2014). *Väärin uskottu? – Ateismin uusi näkyvyys*. Turku: Eetos ry.
- Taira, Teemu (2015). Ateismin uusi näkyvyys jälkitraditionaalisessa keskusteluavaruudessa. *Näkyvä ja näkymätön uskonto*. Toim. Jaana Kouri. Turku: Turun yliopisto. 86–105.
- Taira, Teemu (2017). Finland: The Recognition and Rearticulation of Atheism in Public Discourse. *The Atheist Bus Campaign: Global Manifestations and Responses*. Toim. Steven Tomlins & Spencer Culham Bullivant. Leiden Brill, 139–156.
- Taira, Teemu (2022). Miksi uskonottomuus ja ateismi eivät kiinnosta suomalaista mediaa? *Teologia.fi 2022/2 Katsomuslukutaito ja media*. <https://teologia.fi/2022/09/miksi-uskonottomuus-ja-ateismi-eivat-kiinnosta-suomalaista-mediaa/>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Vainio, Olli-Pekka, Aku Visala (2013). Mitä on ateismi? Katsaus nykyaikaisen ateismin muotoihin. *Teologinen Aikakausikirja* 5–6/2013: 401–415.
- Van der Veen, Maurits & Bleich, Erik (2021). *Atheism in US and UK Newspapers: Negativity about Non-Belief and Non-Believers*. *Religions* 12(5), 291; <https://doi.org/10.3390/rel12050291>.
- Vehkalahti, Kimmo (2019). *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vilkka, Hanna (2007). *Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: Tammi.
- Visala, Aku (2010). *Mitä tiede ei voi kertoa sinulle*. Kauniainen: Perussanoma Oy.
- Visala, Aku (2022). Have all the great scientists been atheists? *Atheism in 5 minutes*. Toim. Teemu Taira. Bristol, Equinox Publishing Ltd, 37–40.
- Ylikoski, Esa (2017). Uskonottomuus Suomessa. *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. (toim.) Ruth, Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg. *Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja* 48.
- Zenk, Thomas (2012). Neuer Atheismus: New Atheism in Germany. *Approaching Religion: The New Visibility of Atheism in Europe*. Vol2 No.1. (2012)
- Zenk, Thomas (2013). Chapter 16: New atheism. *The Oxford Handbook of Atheism* Toim. Stephen Bullivant & Michael Ruse. New York, Oxford University Press.

Zuckerman, Phil (2012). Contrasting irreligious orientation: atheism and secularity in the USA and Scandinavia. *Approaching Religion: The New Visibility of Atheism in Europe*. Vol. 2 No. 1. Toim. Ruth Illman & Teemu Taira. DOI: <https://doi.org/10.30664/ar.67486>

Verkkolähteet

Ikkala, Jussi (2019). Näkökulmia katsomusaineisiin lukiokoulutuksessa. *Kieliverkosto.fi*. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63742/N%c3%a4k%c3%b6kulmia%20katsomusaineisiin%20lukiokoulutuksessa%20e2%80%94%20Suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 23.04.2023)

Juhila, Kirsi (s.a.) Teemoittelu. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/> [Viitattu 16.03.2023]

Mittaaminen: Muuttujien ominaisuudet. *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/mittaaminen/ominaisuudet/> [Viitattu 08.03.2023]

Opetushallitus (2022). *Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa*. OPH-3903-2022. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Ohje_perusopetuksen_uskonnon_ja_el%20C3%A4m%20C3%A4nkatsomustiedon_opetuksen_sek%20C3%A4_esiopetuksen_katsomuskasvatuksen_j%20C3%A4rjest%20C3%A4misest%20C3%A4_sek%20C3%A4_yhteisist%20C3%A4_juhlista_ja_uskonnollisista_0901a0b580d00f51.pdf

Pew Research Center (2009). *Scientist and Belief*. <https://www.pewresearch.org/religion/2009/11/05/scientists-and-belief/> (Luettu 21.04.2023.)

Pew Research Center (2014). *Worldwide, Many See Belief in God as Essential to Morality*. <https://www.pewresearch.org/global/2014/03/13/worldwide-many-see-belief-in-god-as-essential-to-morality/> (Luettu 03.02.2023)

Pew Research Center (2015). *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050*. <https://www.pewresearch.org/religion/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/> (Luettu 27.01.2023.)

Pew Research Center (2017). *A growing share of Americans say it's not necessary to believe in God to be moral*. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/10/16/a-growing-share-of-americans-say-its-not-necessary-to-believe-in-god-to-be-moral/> (Luettu 03.02.2023)

Pew Research Center (2018). *Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues*. <https://www.pewresearch.org/religion/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ->

[on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/](#) (Luettu 27.01.2023.)

Pew Research Center (2019). *10 facts about atheists*.

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/12/06/10-facts-about-atheists/>

(Luettu (15.01.2023)

Posti- ja verkkokyselyaineiston kokoaminen. Teoksessa *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/postikysely/postikysely/>

[Viitattu 03.03.2023.]

The Conversation (2021). *Many scientists are atheists, but that doesn't mean they are anti-religious*. <https://theconversation.com/many-scientists-are-atheists-but-that-doesnt-mean-they-are-anti-religious-167677>

Vuori, Jaana (s.a.) Laadullinen sisällön analyysi. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> [Viitattu 16.03.2023]

Liitteet

Liite 1. Kyselytutkimuksen sisältö

OSIO 1/6

Kysely: Katsomusaineiden opettajien näkemyksiä ateismista

Tämän kyselyn on tarkoitus tutkia suomalaisten katsomusaineiden (uskonto & ET) opettajien suhtautumista ateismiin ja ateisteihin. Voit vastata kyselyyn, vaikka olisitkin esimerkiksi luokan opettaja, mikäli opetat kuitenkin myös uskontoa tai elämänskatsomustietoa.

Kyselyn tekemiseen menee noin 15 minuuttia. *(Riippuen kuinka pitkiä vastauksia vastaaja on halukas antamaan avoimiin vastauksiin.)*

Kysely on täysin nimetön. Vastaaajien nimet tai sähköpostit eivät tule edes minulle näkyviin. Kun olet valmis paina painiketta "lähetä" viimeisen sivun oikeasta alalaidasta. *(Tämän jälkeen et voi enää muokata kysymyksiä.)*

Kyselyn pitäisi tallentua omaan Driveesi, joten voit jatkaa sitä myöhemmin, mikäli et ole vielä lähettänyt sitä eteenpäin.

Kyselyyn voi vastata 31.01.2023, klo: 23.55 asti.

OSIO 2/6

Omat tietosi

Tässä osiossa kysytään perustietoja vastaajasta. Vastaa ainakin tähdellä merkittyihin pakollisiin kysymyksiin.

Sukupuoli *

- Mies
- Nainen
- Muu
- En halua kertoa

Ikä (vuotta)

- 18-24
- 25-29
- 30-39
- 40-49
- 50-59
- 60-69
- 70-79
- 80+

Vakaumus

Valitse vaihtoehto tai vaihtoehdot, jotka kuvaavat omaa vakaumstasi parhaiten. Voit myös valita useamman vaihtoehdon, mikäli koet ettei yksi vaihtoehto riitä kuvaamaan omaa vakaumustasi. Mikäli haluat kertoa tarkemmin omasta vakaumuksestasi, voit valita valintasi lisäksi vaihtoehdon "muu" ja selittää lyhyesti lisää omasta katsomuksestasi.

- Ateisti
- Uskonnoton
- Agnostikko
- Uskonnollinen
- Henkinen
- Hengellinen
- Ei mikään näistä
- En halua kertoa
- Muu: _____

Opetettavat asteet

Valitse kaikki ne asteet joilla opetat uskontoa tai elämäkatsomustietoa.

- Ala-aste
- Yläaste
- Lukio
- Muu: _____

Opetettavat aineet

Valitse kaikki aineet joita opetat. Mikäli opetat uskonnon lisäksi ainetta, jota ei ole vaihtoehdoissa, valitse vaihtoehto "muu" ja kirjaa siihen aineet joita opetat. Luokanopettajat voivat kirjoittaa kohtaan "muu", "luokanopettaja" erittelemättä muita aineita sen kummemmin.

- Evankelis-luterilaisuus
- Katolisuus
- Ortodoksisuus
- Islam
- Buddhalaisuus
- Hindulaisuus
- ET
- Muu: _____

Opetettava paikkakunta

Kirjoita paikkakunta/paikkakunnat, joissa opetat uskontoa tai elämäkatsomustietoa. Esimerkiksi Helsinki, Vantaa jne. Voit halutessasi jättää vastaamatta.

Oma vastauksesi _____

OSIO 3/6

Termien määrittely

Määrittele lyhyesti omin sanoin kyseiset termit.

1. Miten määrittelisit lyhyesti termin ateisti?

Oma vastauksesi

2. Miten määrittelisit lyhyesti termin uskonnoton?

Oma vastauksesi

3. Miten määrittelisit lyhyesti termin uskonnollinen?

Oma vastauksesi

OSIO 4/6

Väittämiä

Vastaa väittämiin asteikolla 1-5. Vaihtoehto **yksi** on aina "täysin eri mieltä" ja vaihtoehto **viisi** on aina "täysin samaa mieltä".

Jokaisessa väittämässä on myös paikka avoimelle vastaukselle, jossa voit perustella omaa valintaasi omin sanoin. Avoimet kysymykset ovat pakollisia, mutta niihin saa vastata niin pitkästi tai lyhyesti kuin itse haluaa.

1. Mitä mieltä olet väitteestä: *Ateismi on äärimmäinen ja jyrkkä kanta.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 1.

Oma vastauksesi

2. Mitä mieltä olet väitteestä: *Tyypillinen ateisti vihaa Jumalaa/jumalia ja uskontoja.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 2.

Oma vastauksesi

3. Mitä mieltä olet väitteestä: *Ateistit kohtaavat negatiivisia ennakkoluuloja vakaumuksensa takia.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 3.

Oma vastauksesi _____

4. Mitä mieltä olet väitteestä: *Ateisteihin ja ateismiin suhtaudutaan Suomessa positiivisesti.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 4.

Oma vastauksesi _____

5. Mitä mieltä olet väitteestä: *Opettajan omalla vakaumuksella ei ole vaikutusta tämän kykyyn opettaa katsomusaineita.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 5.

Oma vastauksesi _____

6. Mitä mieltä olet väitteestä: *Uskonnon opettaja voi hyvin kertoa oppilailleen olevansa ateisti.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä

- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 6.

Oma vastauksesi _____

7. Mitä mieltä olet väitteestä: *Ateismista ja uskonnottomuudesta puhutaan tarpeeksi katsomusaineiden tunneilla.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 7.

Oma vastauksesi _____

8. Mitä mieltä olet väitteestä: *Olisi hyvä, jos ateismi ja uskonnottomuus lisääntyisivät entistä enemmän Suomessa.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 8.

Oma vastauksesi _____

9. Mitä mieltä olet väitteestä: *Ateismiin liittyy tieteellinen maailmankuva.*

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 9.

Oma vastauksesi _____

10. Mitä mieltä olet väitteestä: Ateismi on jo tarpeeksi näkyvillä mediassa.

- 1. Täysin eri mieltä
- 2. Jokseenkin eri mieltä
- 3. Ei samaa, eikä eri mieltä
- 4. Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Täysin samaa mieltä.

Avoin vastaus väittämään 10.

Oma vastauksesi _____

OSIO 5/6

Lopuksi

Voit halutessasi antaa palautetta kyselystä. Tuliko sinulla mieleen jokin kysymys, johon olisi ollut kiinnostavaa vastata. Oliko jokin kysymys mielestäsi epäsovelias?

Voit myös vapaasti vielä kertoa ajatuksiasi kyseisestä aiheesta, joita et vielä päässyt kertomaan.

Oma vastauksesi _____

OSIO 6/6

Kiitos vastaamisesta!

Liite 2. Kyselytutkimuksen ensimmäinen saateviesti

Hei,

Teen gradua Helsingin yliopistossa ja tarvitsisin vastauksia kyselytutkimusta varten. Olen teologi ja tarkoitukseni on valmistua uskonnon ja filosofian opettajaksi.

Graduni tarkoituksena on tutkia katsomusaineiden opettajien suhtautumista ateisteihin ja ateismiin.

Kyselyyn vastaaminen veisi noin 15 minuuttia. Löytyisikö täältä halukkaita vastaajia?

Kysely on täysin anonyymi, eikä nimiä tai sähköposteja tule edes minun tietooni. Ainoana kriteerinä on, että opetat uskontoa ja/tai elämänkatsomustietoa.

Poistan kyselyn ja sitä kautta vastaukset kun graduni on valmis, eli toivottavasti keväällä 2023.

Linkkiä saa ilman muuta jakaa eteenpäin katsomusaineiden opettajille. (Myös luokanopettajat voivat vastata, mikäli opettavat uskontoa tai ET:tä.) Kyselyyn on aikaa vastata tammikuun ajan.

Toivottavasti tämä linkki toimii. En ole mikään haka Facebookin käyttäjänä. Mikäli ongelmia, kysymyksiä tai kommentteja tulee, laittakaa viestiä Facebookissa tai sähköpostiin: joonashuttunen6@gmail.com

Kiitos kaikille mahdollisille vastaajille jo etukäteen!

Liite 3. Kyselytutkimuksen toinen saateviesti

Hei. Kiitos kaikille, jotka olette jo vastanneet. Vastauksia on tullut mukavasti ja hyviä kommentteja kyselyn palautteeseen. Tämä on ensimmäinen ja varmaankin viimeinen kyselytutkimus, jonka tulen tekemään. Palautteen perusteella joitakin asioita olisin voinut tehdä toisinkin, nämä on painettu korvan taakse. Kiitos myös kannustavista viesteistä ja kiitos vielä jo vastanneille!

Muutama vastaus lisää olisi kuitenkin hyödyksi. Löytyisikö vielä halukkaita vastaajia, jotka eivät ole vielä vastanneet? Olisin erittäin kiitollinen vielä uusista vastauksesta! Alla jo aikaisemmin julkaisemani kysely saatteineen.

Hei,

Teen gradua Helsingin yliopistossa ja tarvitsisin vastauksia kyselytutkimusta varten. Olen teologi ja tarkoitukseni on valmistua uskonnon ja filosofian opettajaksi.

Graduni tarkoituksena on tutkia katsomusaineiden opettajien suhtautumista ateisteihin ja ateismiin.

Kyselyyn vastaaminen veisi noin 15 minuuttia. Löytyisikö täältä halukkaita vastaajia?

Kysely on täysin anonyymi, eikä nimiä tai sähköposteja tule edes minun tietooni. Ainoana kriteerinä on, että opetat uskontoa ja/tai elämänkatsomustietoa.

Poistan kyselyn ja sitä kautta vastaukset kun graduni on valmis, eli toivottavasti keväällä 2023.

Linkkiä saa ilman muuta jakaa eteenpäin katsomusaineiden opettajille. (Myös luokanopettajat voivat vastata, mikäli opettavat uskontoa tai ET:tä.) Kyselyyn on aikaa vastata tammikuun ajan.

Toivottavasti tämä linkki toimii. En ole mikään haka Facebookin käyttäjänä. Mikäli ongelmia, kysymyksiä tai kommentteja tulee, laittakaa viestiä Facebookissa tai sähköpostiin: joonashuttunen6@gmail.com

Kiitos kaikille mahdollisille vastaajille jo etukäteen!